

MASARYKOVA UNIVERZITA
FAKULTA SOCIÁLNÍCH STUDIÍ
KATEDRA MEDIÁLNÍCH STUDIÍ A ŽURNALISTIKY

NOVINÁŘ A. J. KOŽÍŠEK
PŘED NÁRODNÍM SOUDEM

(DIPLOMOVÁ PRÁCE)

Bc. Vendula KŮRKOVÁ

Brno 2011

PhDr. Pavel VEČEŘA, Ph.D.

Čestné prohlášení

Prohlašuji, že jsem tuto diplomovou práci vypracovala samostatně s použitím uvedených pramenů a literatury.

V Brně dne 3. ledna 2011

.....

Poděkování

Děkuji vedoucímu této diplomové práce PhDr. Pavlu Večeřovi Ph.D. za inspiraci, trpělivost a cenné podněty a rady.

OBSAH

1. Úvod.....	6
1.1 Téma, cíl a struktura práce, výzkumné otázky	7
1.2 Metody práce	10
1.3 Stav zpracování tématu	12
1.4 Související literatura.....	13
1.5 Pramenná základna.....	16
2. Poměry protektorátního tisku.....	17
2.1 Řízení protektorátního tisku	17
2.1.1 Podmínky pro tisk před vznikem protektorátu	17
2.1.2 Pokyny pro tisk, cenzura, tiskové konference v prvních letech okupace.....	18
2.1.3 Zpřísnění podmínek a zostření poměrů v tisku	21
2.1.4 Zastavování titulů	23
2.2 Aktivismus a kolaborace	24
2.2.1 Kolaborace a aktivismus mezi protektorátními žurnalisty	26
2.2.2 Fašistický tisk	29
3. Retribuční soudnictví.....	31
3.1 Cesta k retribuci	31
3.2 Retribuční dekrety	32
3.3 Retribuční soudy	34
3.4 Národní soud	35
3.5 Novináři a retribuce.....	36
4. Život a činnost A. J. Kožíška do roku 1939	38
4.1 Novinářské začátky	38
4.2 Kožíškova žurnalistická činnost do roku 1939	39
5. Kožíškovo působení za okupace.....	42
5.1 Nástup do tiskových podniků Globus	43
5.2 Šéfredaktorem Poledního listu	46
5.3 Kožíškova účast na tiskových konferencích	48
5.4 Členství ve spolcích a organizacích a získaná ocenění	49
5.5 Kožíškova účast na novinářských zájezdech	50
6. Soudní proces s Antonínem Jaromilem Kožíškem.....	52
6.1 Zatčení a vyšetřování	52
6.2 Průběh procesu s obžalovanými novináři.....	53
6.2.1 První den procesu	53
6.2.2 Výsledky obžalovaných.....	53
6.2.3 Čtení výpovědních protokolů, článků a projevů	54
6.2.4 Výsledky svědků	54

6.2.5 Závěrečná řeč prokurátora, obhajoby, rozsudek	55
6.3 Obžaloba novinářů	55
6.3.1 Obžaloba A. J. Kožíška	58
6.4 Svědecké výpovědi.....	62
6.4.1 Výpovědi kolegů a podřízených.....	62
6.4.2 Ostatní přitěžující svědectví	63
6.4.3 Výpovědi v Kožíškův prospěch	64
6. 5 Kožíškova obhajoba	64
6.5.1 Nátlak ze strany německých míst.....	65
6.5.2 Obhajoba styků s Němci	66
6.5.3 Jednání v souladu s pokyny odboje.....	67
6.5.4 Pomoc českému lidu.....	68
6.6 Témata procesu s Antonínem Kožíškem.....	69
6.6.1 Působení v redakci a jednání s redaktory	70
6.6.2 Členství ve Vlajce	71
6.6.3 Zájezd do Paříže	72
6.6.4 Denunciování brněnských divadelníků	74
6.6.5 Cesta na Slovensko.....	76
6.7 Rozsudek a vykonání trestu.....	79
6.7.1. Vynesení rozsudku a vyměření trestu	79
6.7.2 Odůvodnění rozsudku a výše trestu	80
6.7.3 Žádost o milost a výkon trestu	81
7. Kožíškův proces optikou dobového tisku.....	82
8. Závěr.....	86
8.1 Osobnost Antonína Kožíška.....	86
8.2 Charakter Kožíškovy kolaborace	87
8.3 Soudní proces	90
Použitá literatura, prameny a zdroje	92
Jmenný rejstřík	95
Věcný rejstřík.....	98
Anotace	99
Příloha	101

1. Úvod

Léta nacistické okupace jsou bez vší pochybnosti netragičtějším obdobím českých dějin, měřeno nejen počtem obětí na životech či zničených a rozkradených statků, ale i množstvím „ohnutých páteří“ a naplno projevených špatných charakterů některých lidí. Během pohnutých let, kdy národ měl držet při sobě, a z velké části tomu tak také bylo, se ukázala horší stránka povahy některých jedinců.

Ačkoliv již v letech bezprostředně předcházejících samotnému vstupu německých vojsk na území státu bylo ohrožení všudypřítomné a obyvatelstvo jej vnímalo, málokdo si mohl představit, jaká ona přes šest let trvající realita bude. Jak moc někteří pocítí zlovůli cizinců, kteří v jejich zemi nemají co pohledávat, a jakým způsobem se naopak jiní dokážou zkompromitovat a zaprodat nepřátelské moci.

Jakmile německá okupační vojska překročila v noci na 15. března 1939 hranice okleštěného Československa, začal obyvatelům země platit nový řád, kterému mohli buď vzdorovat, přizpůsobit se mu, nebo mu více či méně aktivně pomáhat. Takovéto dělení lidí na tři skupiny je samozřejmě značně zjednodušené a náchylné ke kategorizování. Zejména skupina „pomahačů novému režimu“ není tak snadno měřitelná jedním metrem. Každý měl pro své chování důvody a ne vždy byla za sympatizováním s okupanty a napomáháním jim snaha o osobní prospěch a získání výhod. Proto je třeba k hodnocení této skupiny obyvatel Protektorátu Čechy a Morava přistupovat obezřetně a vyvarovat se unáhlených úsudků.

K tomu, aby mohli noví vládcí nad územím bývalého Československa efektivně a bez potíží ovládat v tento dějinný moment jim podřízený lid, potřebovali na místa ve vedení protektorátu a jeho úřadů a na další důležité posty dosadit spolehlivé lidi. To se týkalo i vedení tisku, který nyní podléhal bezvýhradně německému dohledu. Nejen do úřadů majících na starost dozor nad tiskem, ale i přímo do jednotlivých redakcí hledala okupační moc osoby disponující příslušným stupněm poslušnosti a zodpovědnosti.

Němci dobře rozuměli tomu, jak zásadní je pro jejich věc dovést obyvatelstvo protektorátu k domnění, že stávající uspořádání je správné a historicky dané. K tomuto účelu nejlépe sloužily sdělovací prostředky, tehdy zejména tisk a rozhlas. Proto byly na redaktory a v ještě ve větší míře na šéfredaktory periodik kladeny vysoké nároky zejména týkající se loajality k okupantům. Povolání novináře dostalo zcela jinou náplň, než jakou mělo před začátkem okupace. Novináři stáli před volbou, zda nároky okupantů akceptovat či nikoliv, což znamenalo dobrovolné či nedobrovolné opuštění profese. Ti, kteří se rozhodli nevzdat se svého povolání, byli nuceni pracovat tak, jak jim bylo veleno shora, někteří dokonce sami od

sebe činili více. Bylo těžké se v době německého dozoru nad tiskem nezaprodat, protože nátlak na novináře byl značný.

Novináři a noviny se stali, jako už několikrát předtím, mocnou zbraní, tentokrát v míře skutečně nevídané. Do popředí se dostávali aktivističtí novináři, kteří tvořili hlavní složku protektorátní kolaborace. Mezi novináři sloužícími okupačnímu režimu hrál významnou úlohu původem brněnský novinář Antonín Jaromil Kožíšek,¹ šéfredaktor brněnských deníků *Moravské noviny* a *Moravská orlice*, později pražského *Poledního listu*.

1.1 Téma, cíl a struktura práce, výzkumné otázky

Práce *Novinář A. J. Kožíšek před Národním soudem* je součástí cyklu prací mapujících kauzy protektorátních novinářů po válce obviněných z aktivismu a kolaborace s Němci, který vzniká na Katedře mediálních studií a žurnalistiky Fakulty sociálních studií Masarykovy univerzity v Brně. Tematicky tedy spadá do bádání v oblasti protektorátnímu tisku, souvisí také s pracemi týkajícími se účtování s válečnými zločinci. Měla by být především příspěvkem k objasnění chování určité skupiny novinářů za německé okupace a pokusit se tak doplnit obrázek o poválečných procesech a trestání těchto žurnalistů.

Antonín Jaromil Kožíšek sice nepatřil k tzv. „aktivistické sedmičce“ novinářů (Václav Crha, Vladimír Krychtalek, Jaroslav Křemen, Karel Lažnovský, Vladimír Ryba, Emanuel Vajtauer, Karel Werner), jejichž spolupráce s okupanty byla nejaktivnější, nicméně řadil se, co se týká publikování, k vůbec nejvíce činným žurnalistům. Za šest let okupace vyšlo v tisku dva a půl tisíce Kožíškových článků.² Až do května roku 1943 působil navíc v Brně, kde byl jedním z nejaktivnějších žurnalistů, nejhrolivějších pro německou věc. I když tedy v rámci celého protektorátu možná nepatřil k nejviditelnějším aktivistům, na Moravě byl vůdčí osobností tisku a disponoval dalekosáhlým vlivem.

Hlavním cílem práce je rekonstrukce procesu s A. J. Kožíškem, který probíhal v březnu 1947 před Národním soudem v Praze. Práce se zaměřuje především na faktický popis událostí a průběhu procesu. Dále bude nastíněno působení A. J. Kožíška během okupace nejen v tisku, ale i ve veřejném životě, jeho cesty a styky. Pro lepší pochopení Kožíškovy osobnosti bude také krátce zmíněna jeho činnost před vznikem protektorátu. Nezbytné k zorientování se v tématu je i stručné nastínění tiskových poměrů v protektorátu, zejména regulačních orgánů a mechanismů nastavujících podmínky pro novinářskou práci

¹ Některé prameny a literatura Kožíškovo křestní jméno uvádějí jako Jarmil.

² NA, fond NS, sg. 6/47, karton 115, Rozsudek, s. 37.

a také poválečné mechanismy a instituce vypořádávající se s kolaboranty, mezi nimiž hráli novináři důležitou úlohu.

Práce je rozdělena do sedmi kapitol a řady podkapitol. V úvodní kapitole je představen cíl a téma práce spolu s otázkami, na které práce hledá odpovědi. Nastíněny jsou zde také metody práce, současný stav zpracování tématu a použité zdroje. Druhá kapitola se věnuje tiskovým poměrům v protektorátě (částečně i za druhé republiky) a přibližuje problém aktivismu a kolaborace nejprve obecně, a poté mezi novináři. Třetí kapitola představuje poválečné retribuční soudnictví, které soudilo mimo jiné i aktivistické novináře. Čtvrtá kapitola je věnována už osobě Antonína Jaromila Kožíška, konkrétně jeho životu a činnosti před začátkem okupace, následující kapitola potom jeho působení během protektorátu. Šestá kapitola je stěžejní, mapuje celý Kožíškův proces od okamžiku zatčení po vykonání trestu smrti. Sedmá kapitola shrnuje reflexi procesu v dobovém tisku. Poslední, osmá kapitola rekapituluje získané poznatky a vyvozuje z nich závěry.

Základní otázkou, na níž se práce snaží najít odpověď, je: **Byl Antonín Jaromil Kožíšek skutečně aktivistou, a pokud ano, jaký charakter a příčiny jeho kolaborace měla?**

Při hledání odpovědi na základní otázku vyvstává množství dílčích otázek, jejichž zodpovězení pomůže splnit cíl celé práce.

Dílčí otázky:

1) Osobnost a charakter Antonína Jaromila Kožíška:

- Z jaké rodiny a prostředí Antonín Jaromil Kožíšek pocházel?
- Jaké bylo jeho vzdělání?
- Jaký byl jeho charakter a povaha?
- Jaké byly jeho postoje k československému státu?
- Jaká byla jeho politická orientace?
- Byl v období před vznikem protektorátu politicky aktivní?
- Byl v první či druhé republice členem politických či nepolitických spolků a organizací?
- Byl politicky aktivní během okupace?

- Byl v době existence protektorátu členem politických či nepolitických spolků a organizací?
- Projevoval se antisemitsky?

2) Průběh soudního procesu před Národním soudem:

- Kdy a kde byl Antonín Jaromil Pelíšek zatčen?
- Z jakého trestného činu ho prokurátor obvinil?
- Jaký trest navrhovala obžaloba?
- Kdy proces proběhl a jak dlouho trval?
- Jaká byla strategie obžaloby?
- Jaká byla strategie obhajoby?
- Kteří svědkové v případě svědčili?
- Uškodilo, nebo pomohlo Kožíškovi vystoupení svědků?
- Byl Kožíšek uznán vinným? Jestliže ano, jaký trest dostal vyměřen?
- Jaký byl jeho trest ve srovnání s ostatními odsouzenými v jeho případě?
- Které body žaloby Kožíšek prokázal a které naopak ne?
- Našel soud nějaké přitěžující okolnosti?
- Našel soud nějaké polehčující okolnosti?

3) Charakter Kožíškovy kolaborace:

a) motivace Kožíškova jednání za okupace:

- Vycházela jeho motivace z osobního přesvědčení?
- Vycházela jeho motivace z profesních ambicí?
- Vedly ho k jeho jednání materiální výhody?
- Bral při svém jednání ohledy na rodinu, přátele, kolegy a jejich příbuzné?

b) pozice Antonína Jaromila Kožíška ve společnostech Globus a Tempo:

- V čem spočívala jeho žurnalistická činnost za okupace?
- Jaké bylo jeho postavení v redakci?

- Byl respektován svými kolegy?
- Vyvíjel sám iniciativu, nebo pouze plnil pokyny nadřízených úřadů?
- Jaké byly jeho osobní profesní ambice?
- Jak řídil redakce jemu svěřených listů?
- Využíval svého postavení šéfredaktora?
- Jaký byl jeho vztah k nadřízeným?
- Jaký byl jeho vztah k podřízeným?
- Vyžadoval po redaktorech psaní aktivistických textů?
- Upravoval texty ostatních redaktorů v aktivistickém duchu?
- Vyvíjel aktivistickou činnost i mimo média vydavatelství Globus a Tempo?

c) vztah A. J. Kožíška k okupačnímu a protektorátnímu režimu:

- Spolupracoval s protektorátními orgány a institucemi?
- Spolupracoval s okupačními orgány a institucemi?
- Stýkal se s úředníky okupačního režimu pouze pracovně, nebo i osobně?
- Spolupracoval s německými bezpečnostními orgány?
- Jaký postoj zaujímaly okupační orgány k osobě A. J. Kožíška?
- Účastnil se zájezdů pořádaných k propagaci režimu?
- Byl denunciantem?
- Zavínil svou činností něčí deportaci nebo ublížení na zdraví?
- Zavínil svou činností něčí smrt?

1.2 Metody práce

Předkládaná práce, stejně jako velká většina prací z oblasti historie, nejen žurnalistiky, vychází zejména z analýzy pramenného materiálu, v tomto případě bez výjimky pramenů písemných. Jde o archivní materiály fondu Národního soudu, jak jsou trestní oznámení, zápis obžaloby, protokoly svědků, zápis z hlavního líčení, obhajoba obžalovaného či rozsudek nad ním. Prameny tohoto typu jsou řazeny z hlediska jejich původu mezi prameny institucionální povahy, představují výsledek různých činností instituce, určitou událost zaznamenávají k paměti, k informování jiných institucí, mají za úkol zabezpečovat působnost instituce,

zjednávají právo apod.³ V případě rekonstruované kauzy byly k dispozici i prameny osobní povahy, Kožíškův zápisník denních záznamů, jeho korespondence, doklady, různé výpisky a poznámky určené pro osobní účely. Minimum je pramenů nepsaných (například Kožíškova páska s hákovým křížem), ty ale pro cíl práce nemají mnoho významu.

Týká-li se práce osoby konkrétního novináře, je třeba také pracovat s literárními prameny, konkrétně s publicistickými prameny, tedy v případě Kožíškovy kauzy s jeho články, reportážemi knižními i novinovými nebo s přepisem jeho rozhlasových projevů. Také pro zmapování způsobu, jakým o procesu referoval dobový tisk, je nezbytné nahlédnout do pramenů stejného typu.

Po shromáždění a kritické práci s prameny následuje fáze jejich interpretace, tedy výklad pramenných informací. Při interpretování pramenného materiálu je důležité brát v úvahu okolnosti vzniku daného pramene, kdo, kdy a s jakým účelem jej vytvořil, komu byl určen, za jakých okolností byl interpretován a další.

Nejběžněji používanými obecně vědnými metodami pro práci historika jsou metoda induktivní a metoda deduktivní. Indukci definuje Hroch jako „*metodu empirického studia jevů, která postupně přechází od jednotlivých faktů k obecnějším údajům o společenské skutečnosti*“.⁴ Při velkém množství pramenného materiálu, jehož nashromáždění a orientaci v něm typ předkládané práce vyžaduje, musí být zapojena také deduktivní metoda. Dedukce bývá obecně označována jako postup od obecného k jednotlivému, tuto definici Hroch upřesňuje. Dedukcí je podle něj „*takový způsob tvorby vědeckého zobecnění, kdy se výsledné tvrzení (názor) odvozuje z jednoho nebo několika tvrzení, úsudků jiných – a to s použitím pravidel formální logiky*“.⁵ Za ideální pro práci historika považuje používání obou metod v jejich „*dialektické jednotě*“.⁶

Jelikož při rekonstrukci kauzy aktivistického novináře jde o prostý popis skutečnosti a použité prameny jsou úřední povahy – tedy spolehlivé, ověřitelné – a je jich zachován dostatek, je nutné postupovat přímou metodou. Použitím přímé metody historik poznává a popisuje minulost prostřednictvím jednoho nebo více pramenů, které z popisované minulosti vyrůstá a bezprostředně o ní vypovídá.⁷ Nicméně nebylo možné se vyhnout i nepřímé metodě, která byla použita tam, kde prameny odpovědi nenabízely. Nepřímá metoda bývá využívána

³ Hroch, Miroslav a kol.: *Úvod do studia dějepisu*. SPN, Praha 1985, s. 143.

⁴ Tamtéž, s. 201.

⁵ Tamtéž, s. 202.

⁶ Tamtéž, s. 202.

⁷ Tamtéž, s. 204.

v případech, kdy historik hledá odpovědi na složitější otázky. Odpovědi na ně v pramenech většinou nenajde, ale může se uchýlit například ke studiu pramenů, které vypovídají o analogických vztazích, postojích či jednáních. Při takovémto postupu je ovšem třeba být obezřetný a snažit se vyvarovat možného zkreslení.

Jelikož značný úsek práce tvoří biografie A. J. Kožíška, byl aplikován z velké části diachronní přístup. Ten bývá používán „*sledujeme-li proměny, k nimž došlo během určitého časového období, postupujeme souběžně s myšlenou časovou osou*“.⁸ Synchronní postup, který předpokládá současné sledování stavu na více místech ve stejné době, našel uplatnění například při zpracovávání výpovědí svědků Kožíškovy činnosti za okupace.

Co se týká metody práce, převládala progresivní metoda, při jejíž aplikaci jsou události sledovány a zapisovány tak, jak za sebou následují. Někdy bylo ovšem potřeba uchýlit se k retrospektivní metodě, a to tam, kde vysvětlení předcházejících procesů či stavů vyžadovalo znalosti procesů a stavů pozdějších.

Z dalších metod byla použita komparativní metoda, zejména při studiu reflexe procesu s Kožíškem v dobovém tisku. Jelikož Kožíšek napsal za okupace i před ní obrovské množství článků, které nebylo nutné všechny číst, není-li cílem práce analýza jeho textů, našla uplatnění také metoda sondy. Byl vybrán dostatečně reprezentativní vzorek článků, který umožňoval učinit si o autorově žurnalistické práci představu. Užitečnou pro tento typ práce je také biografická metoda, která „*přístupuje ke společenské skutečnosti prostřednictvím poznatků o životě jedinců*“.⁹

1.3 Stav zpracování tématu

Osobnost protektorátního novináře Antonína Jaromila Kožíška, jeho činnost či proces s ním vedení nebyly dosud celistvě nikde zpracovány. Zmínky o jeho osobě je možné najít roztroušeně v literatuře věnující se období protektorátu nebo v publikacích mapujících dějiny žurnalistiky v českých zemích. Jde ve všech případech o kusé útržky. V některých textech je Kožíšek zmíněn mezi ostatními novinářskými kolaboranty a aktivisty či mezi osobami popravenými na základě retribučních dekretů, maximálně o stručný Kožíškův medailonek. Proto je pro samotné bádání o Kožíškově osobě, činnosti a o jeho procesu nezbytné čerpat zejména z archivních pramenů a dobového tisku.

⁸ Hroch, Miroslav a kol.: *Úvod do studia dějepisu*. SPN, Praha 1985, s. 208.

⁹ Tamtéž, s. 245.

Kožíškova manželka Marta a syn Ingomar emigrovali po válce přes Itálii do Austrálie, proto není v jeho případě možné vyslechnout přímé potomky, kteří by snad mohli přispět k pochopení bezpochyby komplikované Kožíškovy osobnosti.

1.4 Související literatura

K poznání reality protektorátu a podmínek, jaké v něm panovaly, nejen pro novinářskou profesi, slouží množství prací syntetického charakteru. Při práci s literaturou je třeba mít na paměti, že čtyřicet let komunismu mělo nemalý vliv na podobu publikací zpracovávajících dějiny druhé republiky a protektorátu, a je proto třeba přistupovat k těmto pracím kriticky.

Z publikací vzniklých brzy po osvobození od nacistické nadvlády jsou užitečným pramenem poznání podmínek v protektorátu práce dr. Emila Soboty¹⁰ *Glossy* (1946) a *Co to byl Protektorát* (1946). Tyto publikace jsou cenným příspěvkem k pochopení zejména politického a právního vývoje protektorátu, a bezprostředně, očima přímého pozorovatele. Ve stejném roce, v roce 1946, vyšla také publikace *Šest let okupace Prahy* (1946) redigovaná Václavem Bubnem. Nabízí pohled různých autorů na protektorát jen s minimálním časovým odstupem, věnuje se důležitým oblastem veřejného života v okupované zemi, jako bylo školství, kultura, soudnictví, policie, zdravotnictví nebo bankovníctví, nechybí ani příspěvek k problému novinářství *České noviny za války* napsaný Františkem Bauerem, tehdejší přednostou tiskového odboru ministerstva informací, z počátku okupace předsedou Národního svazu novinářů. V případě této publikace je třeba dát pozor na občasně tendenční zabarvení některých příspěvků.

Jedněmi z nejpřínosnějších textů a děl k problematice protektorátu jsou práce Tomáše Pasáka. Velká část z nich mohla být vydána až po roce 1989, jelikož Pasákův výklad dějin se v mnohém neshodoval s výkladem, jaký podávali komunističtí historici. Pasákova kniha *Pod ochranou říše* (1998) se věnuje mnoha aspektům denní reality okupované země (včetně tiskových poměrů a žurnalistické praxe), neopomíná ani válečné dění za jeho hranicemi, které mělo na chod protektorátu značný vliv. Podává tak ucelený přehled o německé okupaci českých zemí v širších souvislostech. Další neopomenutelnou Pasákovou publikací

¹⁰ JUDr. Emil Sobota (17. 5. 1892 Beroun – 24. 4. 1945 Praha), právník, politik a publicista, ministerský rada v kanceláři prezidenta republiky, znalec veřejného práva. Za okupace nemohl své práce vydávat, zakopával je do země u své posázavské chaty. Za protinacistické postoje byl na sklonku války popraven, jeho práce byly vydány posmrtně díky péči jeho manželky a dr. Josefa Schieszla.

přispívající k lepší představě o kolaboraci v českých kruzích je *Český fašismus 1922–1945 a kolaborace 1939–1945* (1999).

Z dalších prací osvětlující období protektorátu lze uvést knihu německého historika Detlefa Brandese *Češi pod německým protektorátem. Okupační politika, kolaborace a odboj 1939–1945* (1999), která vyšla v Německu o celých třicet let dříve než u nás. Jan Gebhart a Jan Kuklík se ve své publikaci *Dramatické i všední dny protektorátu* (1996) věnují, jak napovídá název každodenní realitě protektorátu i dramatickým zvratům a momentům, podávají podobně jako Pasák i Brandes představu o životě v protektorátu ovlivňovaném zásahy cizí moci. Novější prací k tématu dějin Protektorátu Čechy a Morava je *Praha ve stínu hákového kříže* (2005) autorů Jana Borise Uhlíře a Jana Kaplana. Kniha je více populárního charakteru, doplněná množstvím kvalitních fotografií.

Zajímavý pohled na celou problematiku vnášejí také knihy vzpomínek některých přímých účastníků dění, ať již v protektorátě, jako memoáry Václava Černého *Křik koruny české – Paměti 1938–1945* (1992), nebo emigrantů, účastníků zahraničního odboje a členů vlády Ladislava Feierabenda¹¹ *Politické vzpomínky I–III* (1994–1996) či Prokopa Drtiny¹² *Československo, můj osud* (1991–1992). Posloužit při bádání mohou také práce encyklopedického charakteru, jako je Vykoupilův *Slovník českých dějin* (1994), který obsahuje mnoho hesel vztahujících se ke zkoumanému období. K pochopení charakteru a projevů české podoby fašismu slouží dobře práce Miroslava Gregoroviče *Kapitoly o českém fašismu. Fašismus jako měřítko politické dezorientace* (1995).

Badatel bez vzdělání v oblasti historie a historiografie potřebuje také příručky obecně historiografického charakteru. Tuto úlohu plní spolehlivě *Úvod do studia dějepisu* (1985), kniha, která ve své době vznikla jako učebnice pro úvod do studia dějepisu.

V rámci zpracovávaného tématu byly pro překládanou práci nezbytné publikace věnující se novinářům a novinářství v určeném období. Práce Mileny Beránkové, Aleny Křivánkové a Fraňa Ruttkaye *Dějiny československé žurnalistiky. III. díl. Český a slovenský tisk v letech 1918–1944* (1988) je přehledem o situaci tisku a novinářů v uvedených letech.

¹¹ JUDr. Ladislav Karel Feierabend (14. 6. 1891 Kostelec nad Orlicí – 15. 8. 1969 Villach, Rakousko), meziválečný národohospodář, představitel družstevnictví, člen agrární strany, ministr zemědělství do roku 1939. Byl členem odbojové skupiny Politické ústředí, po jejím prozrazení uprchl v lednu 1940 do Anglie, kde působil v exilové vládě jako ministr financí. Po únoru 1948 emigroval nejprve do Anglie, odtud do Spojených států, tam vydal své paměti, doma mohly vyjít až po roce 1989.

¹² JUDr. Prokop Drtina (13. 4. 1900 Praha – 16. 10. 1980 Praha), český právník a politik, za první republiky tajemník prezidenta Edvarda Beneše. Byl členem Politického ústředí, koncem roku 1939 uprchl do Anglie, kde působil jako Benešův blízký spolupracovník a také jako komentátor českého vysílání londýnského rozhlasu pod pseudonymem Pavel Svátý. Po válce se stal ministrem spravedlnosti a byl jedním z demokratických ministrů, kteří v únoru 1948 podali demisi. Byl perzekvován a vězněn, podpořil Chartu 77.

Vzhledem k roku jejího publikování je ovšem potřeba k ní opět přistupovat kriticky a mít na zřeteli značný ideologický nádech, kterému se autoři nevyhnuli.

Podobně kriticky je třeba číst i knihu Vojtěcha Dolejšího *Noviny a novináři* (1963), která je také poznamenána dobou svého vzniku a vládnoucí ideologií, nicméně obsáhle se věnuje protektorátní žurnalistice a může být tak zdrojem cenných informací.

Užitečnou pomůckou při psaní jakékoliv práce z oblasti okupačního tisku je Pasákův *Soupis legálních novin, časopisů a úředních věstníků v českých zemích z let 1939–1945* (1980). Pasák v této příručce za pomoci bádání v knihovnách a archivech shromáždil maximální (tehdy) možné množství informací 2218 titulech německého a českého legálního tisku vycházejících mezi lety 1939 a 1945 na okupovaném území.

Velký přínos pro poznání toho, jak fungovaly mechanismy řízení a kontroly protektorátního tisku, jaké překážky mu byly kladeny a jaké mantinely nastavovány, mají zápisy z pravidelných tiskových konferencí z let 1939–1941 pořádaných tiskovým odborem předsednictva ministerské rady (vedené úředníky německé strany ovšem), které pořídil jejich účastník Antonín Finger.¹³ Tyto zápisy vydali autoři Jakub Končelík, Barbara Köpplová a Jitka Kryšpínová v knize *Český tisk pod vládou Wolfganga Wolframa von Wolmara* (2003).

Köpplová a Kryšpínová spolu s Janem Gebhartem jsou editory nové publikace *Řízení legálního českého tisku v Protektorátu Čechy a Morava* (2010). Jedná se taktéž o zápisy z tiskových konferencí, tentokrát editoři vycházeli především z úředních zápisů konferencí, pouze v případě chybějícího zápisu použili Fingerovy přepisy nebo také zápisky z listu *Venkov*. Součástí práce je i podrobný poznámkový aparát, který usnadňuje práci s textem a může být nápomocný při hledání souvislostí a doplňování kontextu.

Končelík a Köpplová společně s Janem Cebe jsou také autory studie uveřejněné v třetím čísle druhého ročníku časopisu *Mediální studia* pod názvem *Řízení tisku v letech 1939–1945: Analýza protektorátních tiskových porad* (2007). Zde metodou obsahové analýzy provedli rozbor těchto tiskových konferencí s cílem zjistit, které regiony byly předmětem zájmu promluv, kteří mluvčí na nich promlouvali a kterým tématům byla věnována pozornost.¹⁴

¹³ Antonín Finger (28. 2. 1985 Ostrava – 20. 1. 1956 Praha), novinář, v letech 1930–1942 vedoucí zahraniční rubriky *Večerního Českého slova*, z této funkce se účastnil tiskových konferencí pro české novináře, které se konaly celkem pravidelně mezi 24. listopadem 1939 a 21. listopadem 1941. Dochovaly se čtyři bloky jeho stenografických zápisů z těchto porad. Informace takto získané předával dál, až do zahraničního rozhlasu.

¹⁴ Končelík, Jakub – Cebe, Jan – Köpplová, Barbara: *Řízení tisku v letech 1939–1945: Analýza protektorátních tiskových porad*. In: *Mediální studia*, r. 2, č. 3, s. 277.

1.5 Pramenná základna

Základním pramenem pro práci mapující proces s novinářem A. J. Kožíškem a dalšími čtyřmi obžalovanými novináři (Rudolfem Novákem, Aloisem Křížem, Emilem Šourkem a Gustavem Dörfelem) je fond Národního soudu evidovaný Národním archivem v Praze. Zmínky o Kožíškově osobě či archivní materiály s ní spojené se nacházejí celkem v deseti kartonech. Nejdůležitější pro předkládanou práci byl karton číslo 109 obsahující trestní oznámení, svědecké protokoly a výběr z Kožíškových článků, karton číslo 110 s jeho korespondencí a rozhlasovými projevy a dalšími články a karton číslo 115 s dokumenty ze samotného přelíčení z března 1947, z něhož nejzásadnější pro danou práci byla Kožíškova obhajoba, rozsudek a žádost o milost. Obsahem kartonu 111 byly čtyři publikace, které Kožíšek vydal ze svých cest a které byly důkazem v procesu s ním.

Ačkoli cílem práce není analýza Kožíškových článků, přesto v zájmu objektivního posouzení toho, byla-li jeho žurnalistická činnost aktivistická, případně v jakém stupni, je třeba projít jeho články, kterými jako šéfredaktor přispíval během okupace do *Moravských novin*, *Moravské orlice* a *Poledního listu*, případně ještě před okupací do *Moravských novin* a *Rovnosti*. Všechny tyto prameny jsou dostupné ve Studovně novin a časopisů Moravské zemské knihovny.

Ve stejné studovně je dostupný i tisk z března roku 1947, který reflektoval proces s Kožíškem a spol. Procesy s aktivistickými novináři byly veřejností sledovány s velkým zájmem, se stejným zájmem se mu věnoval i dobový tisk. V případě Kožíškovy kauzy se články o ní objevují v *Rudém právu*, *Mladé frontě*, *Rovnosti*, *Lidové demokracii*, *Svobodném slově*, *Činu*, *Právu lidu*, *Obraně národa* či v *Zemědělských novinách*.

Zdrojem, který je nezbytný pro práci, která má za cíl rekonstruovat proces s aktivistickým novinářem, jsou Benešovy dekrety, které upravují tzv. retribuční soudnictví. Pro práci byla využita edice Ústavu pro soudobé dějiny Akademie věd ČR z roku 1995.¹⁵

¹⁵ Jech, Karel – Kaplan, Karel: *Dekrety prezidenta republiky 1940–1945, díl 1*. Doplněk, Brno 1995.

2. Poměry protektorátního tisku

Jak již bylo zmíněno, nacisté ve snaze o co nejúplnější ovládnutí českého veřejného života zaměřili svou pozornost a úsilí zejména na sdělovací prostředky jako na účinné nástroje formování veřejného mínění. K tomuto účelu nacisté využívali celou řadu nástrojů řízení médií – zahrnující jak administrativní zásahy do vydavatelských aktivit, tak perzekuci mediálních pracovníků – zastřešenou hierarchizujícím systémem instruování médií.¹⁶ Ve snaze popsat komplexně působení konkrétního novináře je potřeba poznat a pochopit fungování řízení médií v protektorátě, jeho jednotlivé složky a úrovně a jejich vzájemné vztahy.

2.1 Řízení protektorátního tisku

Nacisté dokázali dovedně využít zákonů a opatření, které měly původ již v druhé republice, nebo dokonce ještě starších. Jak píše Pasák, „*noviny a jejich řízení na počátku okupace jsou organicky svázány s vedením tisku v republice pomnichovské.*“¹⁷

2.1.1 Podmínky pro tisk před vznikem protektorátu

26. září 1938, tři dny po vyhlášení druhé mobilizace, byla vytvořena Ústřední cenzurní komise přímo podřízená ministerstvu vnitra, 6. prosince potom byla zavedena předběžná tisková přehlídka, kterou vykonávali úředníci tiskové dozorčí služby. Ačkoliv branná pohotovost, se kterou mělo být působení Ústřední cenzurní komise spojeno, skončila 28. února 1939, činnost komise dále pokračovala na jiných organizačních principech, a to stále v zostřené formě. 1. března začal platit Souborný přehled pro tiskovou přehlídku, kterým byla cenzurní praxe ještě zdůrazněna. Vedle zavedené cenzurní komise také nacistická správa pro své účely využila zákon na obranu státu již z předmnichovské republiky, který byl původně namířen proti německé agresi.¹⁸

Úkolem tiskové dozorčí služby bylo zejména dohlížet na to, aby se v druhorepublikovém tisku neobjevovala kritika vlády a jejích činitelů, aby se linie periodik neodchylovala od linie dané základními směrnicemi zahraniční, národohospodářské a finanční

¹⁶ Končelík, Jakub – Cebe, Jan – Köpplová, Barbara. 2007. „Řízení tisku v letech 1939–1945: Analýza protektorátních tiskových porad.“ In: *Mediální studia*, r. 2, č. 3, s. 273.

¹⁷ Pasák, Tomáš: Problematika protektorátního tisku a formování tzv. skupiny aktivistických novinářů na počátku okupace. In: *Příspěvky k dějinám KSČ*, r. 7, č. 1, s. 53.

¹⁸ Pasák, Tomáš: *Soupis legálních novin, časopisů a úředních věstníků v českých zemích z let 1939–1945*. Univerzita Karlova, Praha 1980, s. 45.

politiky státu. Tisk se měl vyvarovat jakýchkoliv zpráv vzbuzujících ve čtenářích neklid. V těžké situaci měsíců předcházejících okupaci byla v tisku patrná snaha po sblížení s Německem.

2.1.2 Pokyny pro tisk, cenzura, tiskové konference v prvních letech okupace

V momentě vstupu německých vojsk na území republiky v noci na 15. března 1939 byly tedy již položeny základy řídicích a kontrolních orgánů tisku na domácí straně. Úkoly tisku byly jasné už z Hitlerovy podmínky, že „*ve veřejných projevech, v tisku, divadle, rozhlase bude zachována plná zdrženlivost,*“¹⁹ ke které byli Hácha a Chvalkovský nuceni se zavázat. Prakticky ihned po zřízení protektorátu, 17. března, byl vydán výnos, který měnil organizaci tiskové služby. Bylo zřízeno Ústředí tiskové služby při tiskovém odboru předsednictva ministerské rady, jehož úředníci seděli přímo v redakcích, v každé redakci dva zástupci odboru. Ústředí také vydávalo pokyny pro šéfredaktory, které se týkaly zejména toho, jak jednotlivé události komentovat. Přednostou tiskového odboru předsednictva ministerské rady byl Zdeněk Schmoranz,²⁰ který byl přímo zodpovědný za vykonávání tiskové služby. „*Vytvořila se určitá fikce, podle níž bylo tisku zachováno určité autonomní postavení, v němž se německý vliv projevoval pouze v otázce cenzury.*“²¹

Zdeněk Schmoranz se ve vedení tiskového odboru neudržel dlouho. Německé úřady přišly na jeho ilegální činnost.²² Schmoranz a jeho spolupracovníci byli zatčeni, Schmoranz byl odsouzen k smrti. Ve vedení tiskového odboru předsednictva ministerské rady jej nahradili okupanti Arnoštem Barešem, šéfredaktorem ČTK. Bareš byl ovšem pro stejnou ilegální činnost zatčen jen několik týdnů po Schmoranzovi. Řízení tiskového odboru bylo poté svěřeno dr. Hoffmanovi.²³

Jak je poznamenáno výše, zdání, že český tisk je podřízen českým úřadům, bylo pouhou fikcí. Ve skutečnosti byl tiskový odbor předsednictva ministerské rady zcela podřízen

¹⁹ Pasák, Tomáš: *Soupis legálních novin, časopisů a úředních věstníků v českých zemích z let 1939–1945*. Univerzita Karlova, Praha 1980, s. 48.

²⁰ V některých pramenech a literatuře uváděn jako Šmoranc.

²¹ Pasák, Tomáš: Problematika protektorátního tisku a formování tzv. skupiny aktivistických novinářů na počátku okupace. In *Příspěvky k dějinám KSČ*, r. 7, č. 1, s. 61.

²² Na základě usnesení ministerské rady byla 29. března 1939 při okresních úřadech zavedena instituce tiskových referentů. Byli to přeškolení vybraní důstojníci, kteří byli instruováni pro ilegální zpravodajskou činnost, soustředili se zejména na informace o německé branné moci, které byly posílány přes odbojovou organizaci Obrana národa do Londýna. Němci při prohlídce tiskového odboru našli množství zpráv shromážděných těmito referenty a na základě tohoto nálezu byla celá Schmoranzova skupina zatčena, sám Schmoranz byl odsouzen k smrti.

²³ V některých pramenech a literatuře uváděn jako Hofman nebo Hoffmann.

německým úřadům. Bezprostředně po vstupu německých vojsk na české území převzal dočasně dohled nad tiskem Konrád Henlein²⁴ jako vedoucí civilní správy, v Praze byla také zřízena prozatímní pobočka berlínského tiskového úřadu. Po skončení vojenské správy a vybudování Úřadu říšského protektora přešla správa tisku pod tento úřad, resp. jeho kulturněpolitické oddělení, v jehož čele stál Karl von Gregory,²⁵ bývalý tiskový pověřenec při německém velvyslanectví v Praze. V rámci von Gregoryho oddělení byla 12. června zřízena skupina „Tisk“,²⁶ jejíž správa byla svěřena Wolfgangu Wolframovi von Wolmar.²⁷

Wolframem vedený tiskový odbor se stal faktickým vládcem nad českým tiskem, tiskový odbor při předsednictvu ministerské rady mu byl podřízen. Jeho přednosta podléhal sice formálně ministerskému předsedovi, ale zároveň byl svázán tiskovými směnicemi tiskového odboru Úřadu říšského protektora.²⁸ Protektorátní tiskový úřad vydal řadu nařízení týkajících se obsahu i formy zpráv, které byly publikovány v protektorátním tisku. Bylo zakázáno v tisku informovat o dislokaci německé armády, o sebevraždách spojených s politickými změnami, o zajišťování a zatýkání osob a o činnosti gestapa, nepřipustné byly jakékoli předčasné úvahy o příští organizaci českého národního života, přísně cenzurovány byly i fotografie.²⁹ Co bylo naopak přípustné, ba žádoucí, byly články poukazující na přínos zřízení Protektorátu Čechy a Morava pro české občany, Němcům záleželo na tom, aby v Česích vzbudili dojem, že nové státoprávní uspořádání je pro ně výhodné a jedině možné.

Po vypuknutí války 1. září 1939 německá správa v kontrole protektorátního tisku přitvrdila. Hned první den války bylo vydáno zvláštní nařízení, podle kterého mohly být zveřejňovány jen zprávy, které přišly z německé tiskové kanceláře. První strany listů musely zaujímat zprávy vrchního velitelství německé branné moci. V den vypuknutí války také došlo k druhé vlně zatýkání³⁰ označené jako „Albrecht der Erste,“ kterou byli postiženi ve velké

²⁴ Konrad Ernst Eduard Henlein (6. 5. 1898, Vratislavice n. Nisou – 10. 5. 1945, Plzeň), sudetoněmecký politik, vůdce separatistického hnutí, zakladatel SdP, za druhé republiky říšský komisař pro sudetskoněmecké oblasti a župní vedoucí NSDAP Sudety. Od 1. května 1939 říšský místodržící.

²⁵ Dr. Karl Alex von Gregory (1899–1944), německý úředník a důstojník SS, do roku 1938 tiskový atašé německého velvyslanectví v Praze.

²⁶ Gruppenpresse, později přejmenovaná na Generalreferatpresse

²⁷ Wolfgang Wolfram von Wolmar (9. 6. 1910 Vídeň – 2. 12. 1987), německý úředník a důstojník SS. Od roku 1934 vůdce sudetoněmeckého svazu studentů, poté, co byl vypovězen ze země, až do okupace působil v Berlíně v kanceláři NSDAP pro sudetské Němce. Po skončení války se ukrýval v Rakousku v americkém pásmu. Poté byl na krátkou dobu uvězněn. Po propuštění žil v Německu a pracoval jako novinář.

²⁸ Pasák, Tomáš: *Pod ochranou říše*. Praha, Praha 1998, s. 128.

²⁹ Pasák, Tomáš: Problematika protektorátního tisku a formování tzv. skupiny aktivistických novinářů na počátku okupace. In: *Příspěvky k dějinám KSČ*, r. 7, č. 1, s. 61.

³⁰ První vlna zatýkání proběhla bezprostředně po vstupu německých vojsk.

míře také odpovědní redaktoři protektorátního tisku. Okupanti potřebovali na důležitá místa v redakcích dosadit spolehlivé lidi.

17. září vstoupilo v platnost tajné nařízení nazvané Souborný přehled pokynů pro tiskovou přehlídku, seznámeni s ním byli pouze šéfredaktoři a úředníci tiskové služby. Přehledem pokynů okupanti jasně určili postavení a úkol protektorátního tisku. Tímto úkolem bylo „vytvářet veřejné mínění s cílevědomou orientací danou včleněním českého národa do německého rámce“.³¹ Pokyny platily výhradně pro český tisk, německý tisk v protektorátu podléhal pravomocem Úřadu říšského protektora a oberlandrátů.³² Těmi, kdo ručili za celý list, byli nyní určeni šéfredaktoři. Za dodržování pokynů daných přehledem byli spolu s nimi zodpovědní úředníci tiskové dozorčí služby.

Pozornost museli šéfredaktoři a úředníci cenzury zaměřit zejména na to, aby se v tisku neobjevovaly žádné články, které by mohly vést ve veřejnosti k neklidu či pobouření, dále jakékoli dvojsmyslný výklad připouštějící zprávy nebo zmínky o předběžné cenzuře. Nepřípustné bylo, aby byly publikovány i sebemenší náznaky o činnosti tajné policie či zákrocích říšských úřadů. Pokyny dále zakazovaly srovnávání mezd a cen v protektorátě a v Německu, kritiku vlády, úřadů a úředníků, zprávy o zatýkání a sebevraždách. Potlačeno muselo být „vše, co by uvádělo v nevážnost říši a její orgány aneb budilo dojem stanoviska nepřátelského nebo nevraživého“.³³ Přehled pokynů byl během okupace dále doplňován o pokyny, které si vyžádala aktuální situace v protektorátě, v Říši nebo v zahraničí.

Cenzura tisku v protektorátě byla trojí: předběžná, průběžně a následná. V každé redakci seděli dva čeští cenzori, kteří byli prvními, komu byly články předkládány ke kontrole. Poté byly předávány ústředí tiskové služby. Důležitější politické úvodníky byly překládány do němčiny a posílány německým místům k projednání. Kromě českých a německých cenzurních orgánů prohlížely tisk také tisková služba gestapa, bezpečnostní policie (SD – Sicherheitdienst), ministerstvo vnitra a policejní ředitelství.³⁴ Ve výtiscích se nesměla objevovat bílá místa, proto byl vypuštěný text vždy nahrazován tak, aby čtenáři žádný cenzurní zásah nepoznali. Úředníci tiskové služby museli kromě samotného obsahu být pozorní i k úpravě článků, jejich umístění, nadpisům. Zejména pečlivě bylo kontrolováno, zda

³¹ Pasák, Tomáš: Problematika protektorátního tisku a formování tzv. skupiny aktivistických novinářů na počátku okupace. In: *Příspěvky k dějinám KSČ*, r. 7, č. 1, s. 68.

³² Oberlandräte (OLR) bylo označení pro úřad vrchního zemského rady. Šlo o nižší správní úřad, který podléhal vyššímu správnímu úřadu, Úřadu říšského protektora. In: Maršálek, Pavel: *Veřejná správa Protektorátu Čechy a Morava v letech 1939–1945*, Univerzita Karlova, Praha 1999, s. 20.

³³ Pasák, Tomáš: Problematika protektorátního tisku a formování tzv. skupiny aktivistických novinářů na počátku okupace. In: *Příspěvky k dějinám KSČ*, r. 7, č. 1, s. 70.

³⁴ Tamtéž, s. 71.

publikované texty neobsahují jinotaje či dvojsmysly, které „jsou zvláště záluďným prostředkem sabotáže ve vedení veřejného mínění“.³⁵ Noviny mohly jít do tisku až po úplném schválení celého svého obsahu.

Dalším prostředkem kontroly tisku v protektorátě byly pravidelné tiskové konference, které po německém vzoru zavedl po zřízení svého odboru při kulturněpolitickém oddělení Úřadu říšského protektora Wolfram von Wolmar pro šéfredaktory deníků a týdeníků a pro vybrané redaktory. Tyto konference byly oficiálně pořádány tiskovým odborem předsednictva ministerské rady, pravidelně na nich však promlouval Wolfram, občas von Gregory či další úředník z říšské strany. Jejich obsah byl klasifikován jako důvěrný. Konaly se týdně pro deníky a měsíčně pro týdeníky v nově zřízeném Presseklubu.³⁶

Šéfredaktoři byli na těchto konferencích instruováni, „v jakém směru mají orientovat novinové zpravodajství; dále zde byly udělovány výstrahy a výtky časopisům za publikování zpráv, které nedostatečně zastávaly proněmeckou linii.“³⁷ Porad užšího typu se účastnili pouze šéfredaktoři deníků, porad širšího typu i šéfredaktoři týdeníků, odpovědní, političtí, případně národohospodářští redaktoři.³⁸ Po skončení tiskové konference bývali ještě zváni vybraní aktivističtí šéfredaktoři na soukromé schůzky s vedoucími představiteli českého i německého tiskového odboru.

2.1.3 Zpřísnění podmínek a zostření poměrů v tisku

Během roku 1941 došlo ke zpřísnění podmínek pro novinářskou činnost v protektorátě. 7. května bylo vydáno vládní nařízení o úpravě poměrů v českém tisku. Tímto nařízením získalo předsednictvo ministerské rady zmocnění k určování rozsahu tiskovin, ke stanovování výše jejich nákladu a také k zastavení jejich vydávání. Mezi pravomoci předsednictva se zařadilo také povolování vydávání nových tiskovin, udělování souhlasu se jmenováním šéfredaktorů a vedoucích a odpovědných redaktorů, jakož i souhlasu ke změnám v podobě jednotlivých periodik. 30. května 1941 byl potom novou vyhláškou stanoven

³⁵ Pasák, Tomáš: *Soupis legálních novin, časopisů a úředních věstníků v českých zemích z let 1939–1945*. Univerzita Karlova, Praha 1980, s. 58.

³⁶ Presseklub byl zřízen v bývalých místnostech Syndikátu čs. novinářů, stal se místem setkávání německých redaktorů a českých aktivistických novinářů a současně se zde konaly zmíněné tiskové konference. In: Beránková – Fraňo: *Dějiny československé žurnalistiky. III. díl. Český a slovenský tisk v letech 1918–1944*. Novinář, Praha 1988, s. 236.

³⁷ Pasák, Tomáš: *Pod ochranou říše*. Práh, Praha 1998, s. 128.

³⁸ Končelík, Jakub – Cebe, Jan – Köpplová, Barbara. 2007. Řízení tisku v letech 1939–1945: Analýza protektorátních tiskových porad. In: *Mediální studia*, r. 2, č. 3, s. 277.

nejvýše přípustný náklad tiskovin. V roce 1941 v rámci uplatňování této vyhlášky zaniklo 623 titulů českého tisku.³⁹

V květnu 1941 nastoupil do vedení tiskového odboru předsednictva ministerské rady Ctibor Melč, do té doby zástupce šéfredaktora tiskového odboru, který nahradil zatčeného Hoffmana. Ctibor Melč byl na rozdíl od svých předchůdců poslušný příkazům německé správy, proto ve své funkci setrval až do konce okupace.⁴⁰

Ke změnám došlo i ve správním řízení. 15. ledna 1942 byl zřízen Úřad lidové osvěty, v jeho čele byl potvrzen 19. ledna Emanuel Moravec, který zároveň zastával funkci ministra školství. V červnu se z Úřadu lidové osvěty stalo samostatné ministerstvo. Tiskový odbor byl vyjmut z pravomocí předsednictva ministerské rady a stal se druhou sekcí Ministerstva lidové osvěty. Moravec se tak stal pánem nad veškerým legálním protektorátním tiskem. Vedoucí tiskové sekce ministerstva se stal Jindřich Dobiáš⁴¹ a dělila se na dvě části, redakční službu a tiskovou dozorní službu. V čele obou byl Ctibor Melč.

Emanuel Moravec, jeden z největších českých kolaborantů, byl ve vztahu k Němcům přehnaně horlivý, byla mu vlastní značná podlézavost a absolutní nedostatek jakéhokoliv vlasteneckého citění.⁴² Pravděpodobně právě pro tyto jeho vlastnosti znásobené ještě jeho chorobnou ctižádostivostí si jej okupanti pro vedení tak důležitého úřadu vybrali. Ustanovení Úřadu lidové osvěty souvisí se změnami, které v protektorátu začal nastolovat nový zastupující říšský protektor Reinhard Heydrich. Ten velice dobře chápal důležitost rozkladného působení na obyvatelstvo zevnitř, z vlastních řad. Moravec, jako důsledný zastánce úplného připojení českých zemí k říši, měl být „živým důkazem toho, že Češi sami si přejí zavedení nacionálně socialistických výchovných zásad“.⁴³

Později se změny dotkly i německých úřadů dozorujících nad tiskem. Roku 1942 byl na frontu povolán von Gregory, jako jeho nástupce ve vedení kulturněpolitického oddělení

³⁹ Pasák, Tomáš: *Soupis legálních novin, časopisů a úředních věstníků v českých zemích z let 1939–1945*. Univerzita Karlova, Praha 1980, s. 64.

⁴⁰ Melč sice zdánlivě souhlasil s postupy Němců, počátkem roku 1945 ale vstoupil do odbojové organizace ÚVOD (Ústřední výbor odboje domácího), proto bylo roku 1947 trestní řízení proti němu zastaveno. In: Končelík, Jakub – Köpplová, Barbara – Kryšpínová, Jitka (eds.): *Český tisk pod vládou Wolfganga Wolframa von Wolmara*. Karolinum, Praha 2003, s. 23–24.

⁴¹ Jindřich Dobiáš (1886 Pelhřimov – nezjištěno), od 1930 redaktor Tiskového odboru Předsednictva ministerské rady, později sekční šéf. Od 1938 do roku 1940 předseda správní rady Česko-Slovenského rozhlasu.

⁴² Emanuel Moravec (bývalý legionářský důstojník, plukovník generálního štábu československé armády) přitom za první republiky psal v *Lidových novinách* články v duchu tehdejší hradní politiky. Na stranu Němců se obrátil po podepsání Mnichovské dohody.

⁴³ Gebhart, Jan – Kuklík, Jan: *Dramatické i všední dny protektorátu*. Themis, Praha 1996, s. 217.

Úřadu říšského protektora, později německého státního ministerstva,⁴⁴ byl určen Martin Paul Wolf. Následující rok čekal stejný rozkaz i na Wolframa von Wolmara, v jeho případě hrálo roli v jeho odvolání také podezření ze zpronevěry peněz. Dohled nad Wolframovým úřadem převzal Arthur Söhnel.

2.1.4 Zastavování titulů

Během okupace bylo, v souladu s Wolframovým konstatováním, že Češi mají ve srovnání s Německem mnoho zbytečného tisku,⁴⁵ zastaveno vydávání 1887 titulů českých novin, časopisů a úředních věstníků.⁴⁶ Důvodů této skutečnosti bylo více. Velké množství titulů přestalo vycházet zásahem německých úředních míst. Některé tituly zanikly sloučením s jinými časopisy, přestala vycházet polední vydání deníků i některá večerní vydání. Zejména v roce 1941 po vydání nové vyhlášky o úpravě poměrů v českém tisku muselo mnoho titulů ukončit svou činnost.

Řada zákazů přišla jako odpověď odpovědných úřadů na týdenní bojkot českého denního tisku. Tento bojkot byl zorganizován odbojovými organizacemi, vyhlášen byl v zahraničním rozhlasě Pavlem Svätým,⁴⁷ který trefně označil protektorátní český legální tisk za „česky psaný, ale německy myšlený“.⁴⁸ Bojkot proběhl v týdnu mezi 14. a 21. zářím a setkal se s poměrně velkým úspěchem, prodej denního tisku klesl o sedmdesát procent. Pro okupanty byl jasným znamením vlivu odbojového hnutí na obyvatelstvo protektorátu, signálem, že lidé poslouchají zahraniční rozhlas a souhlasí s jeho názory. Nezanedbatelnou příčinou omezování tisku byl také nedostatek novinového papíru, který byl příčinou zastavení některých titulů. Nedostatek papíru určeného pro noviny a časopisy na sklonku existence protektorátu souvisel s Němci vyhlášenou totální mobilizací všech sil ve prospěch Říše.

Nucené ukončení vycházení se netýkalo německého tisku vycházejícího na území protektorátu,⁴⁹ který byl pochopitelně ve všech směrech konformní. Méně ohrožen byl také významnější denní tisk, kde měli Němci dosazené své ověřené šéfredaktory, kteří dohlíželi na to, aby se ven z tiskárny nedostalo jediné slovo, které by mohlo list v očích okupantů

⁴⁴ Německé státní ministerstvo pro Čechy a Moravu bylo od 20. srpna 1943 nejvyšším orgánem německé okupační správy v protektorátu, působností a činností i organizační strukturou navazovalo na Úřad říšského protektora. Funkci německého státního ministra zastával po celou dobu jeho existence K. H. Frank, do té doby státní tajemník u říšského protektora.

⁴⁵ Pasák, Tomáš: *Soupis legálních novin, časopisů a úředních věstníků v českých zemích z let 1939–1945*. Univerzita Karlova, Praha 1980, s. 64.

⁴⁶ Tamtéž, s. 78.

⁴⁷ Krycí jméno Prokopa Drtiny, které zvolil, aby neohrozil členy své rodiny, kteří zůstali v protektorátě

⁴⁸ Gebhart, Jan – Kuklík, Jan: *Dramatické i všední dny protektorátu*. Themis, Praha 1996, s. 202.

⁴⁹ Například *Der Neue Tag*.

zdiskreditovat. Přesto zejména ke konci okupace zaniklo i několik tradičních a důležitých listů, například *České slovo* nebo *Večer*. Více ohroženy než deníky byly po celou dobu okupace úžeji tematicky zaměřené, odborné tituly, časopisy z oblasti kultury, vědy či sportu.

2.2 **Aktivismus a kolaborace**

Pojmy kolaborace a aktivismus jsou s obdobím německé okupace neoddelitelně spjaty. Libor Vykoupil definuje kolaboraci jako „*spolupráci, častěji ale nečestnou spolupráci (zejména politickou) s vládnoucím nepřitelem*“.⁵⁰ Podle Pasáka jde v případě Protektorátu Čechy a Morava o „*především politický proces, který v sobě zahrnuje všechny politické proudy dřívějšího vývoje, [...] dále i všechny sociální vrstvy*“⁵¹ a který se projevuje „*cílevědomou spoluprací s Němci sledující upevnění německého systému v českých zemích a vycházející z politické aplikace březnového ujednání*“.⁵² Upozorňuje ovšem na nemožnost směšování pojmu kolaborace a pojmu fašismus, neboť „*každý fašista byl kolaborant, ale každý kolaborant nemusel být fašista*“.⁵³ Za kolaborací příslušníků protektorátu tedy nemusely být vždy sympatie s ideologií fašismu, ale mohlo jít o jiné důvody, zejména osobní prospěch, ponejvíce mocenský a finanční.

Aktivismus potom slovy Vykoupilova slovníku je „*kladný vztah k cizonárodní (okupantské) vládě a k činné účast na ní*“.⁵⁴ Jde tedy o opak pasivity, kterou si jako taktiku zvolily některé kruhy v protektorátě, například předseda Národního svazu novinářů František Bauer (ovšem právě v důsledku této pasivity byl Bauer nakonec v čele svazu novinářů nahrazen). Vykoupil považoval aktivismus za „menší zlo“ než kolaboraci, jakousi její podmnožinu.

Historiografie čtyřiceti let komunismu směřovala ke značnému zjednodušení, směšovala pojmy kolaborace a aktivismus (to je patrné již v zápisech z retribučních procesů) a stavěla do jedné řady prezidenta Háchu a kolaboranty nejtvrďšího jádra Moravce či Krychtálka. Komunističtí historici často používali sjednocující termín „háčovština“, který vztahovali na širokou škálu osob působící veřejně za okupace a kladli jej na stejnou úroveň

⁵⁰ Vykoupil, Libor: *Slovník českých dějin*. Brno, Georgetown 1994, s. 131

⁵¹ Pasák, Tomáš: K problematice české kolaborace a fašismu za druhé světové války. In: *Príspevky k dejinám fašizmu v Československu a Maďarsku*, Bratislava 1969, s. 132.

⁵² Tamtéž, s. 134.

⁵³ Tamtéž, s. 134.

⁵⁴ Vykoupil, Libor: *Slovník českých dějin*. Brno, Georgetown 1994, s. 11.

s „krychtálovštinou“.⁵⁵ Pojmy kolaborace a aktivismus byly většinou používány synonymně, to platí i pro poválečné procesy a referování o nich. V posledních dvaceti letech se přístup historiků zaměřujících se na dobu protektorátu změnil a došlo k částečnému očištění některých jeho činitelů, například zmíněného Háchy, o které se zasloužil zejména Tomáš Pasák.

Tomáš Pasák navrhuje pro postup Háchy a některých dalších představitelů termín konciliantnost, smířlivectví. Konciliantnost nebyla přímou kolaborací, šlo o přizpůsobení se poměrům, nicméně stala se jedním z nástrojů při realizaci velkoněmecké koncepce.⁵⁶ Naopak Pasák odmítá quislinkovštinu jako termín vhodný pro popis situace v protektorátu, jelikož postavy typu Quislinga,⁵⁷ které by připravovaly podmínky pro okupaci Němci, v českých zemích neexistovaly.⁵⁸

Pavel Večeřa, nabízí širší typologii, která reflektuje rozdíly mezi stupni kolaborantství z hlediska jeho projevů i motivů. Používání pojmů v této práci vychází z Večeřova rozdělení. Večeřa staví proti sobě kolaboraci a pasivní rezistenci. Pasivní rezistenci (v případě novinářů) míní tvorbu takových textů, které vyjadřovaly skutečný názor autora, většinou ovšem maskovaný pod „kolaboračními prvky“, které byly „*nutným předpokladem, aby novinář vůbec mohl v protektorátních médiích působit*“.⁵⁹

Večeřa vyděluje v rámci pojmu kolaborace několik fenoménů: manifestaci kolaboračního jednání, konformismus a aktivismus. Manifestací kolaboračního jednání míní Večeřa „*jednorázové vyjádření souhlasu s okupací či s jakýmkoliv opatřením, které zesilovalo nebo prohlubovalo závislost porobených na okupační moci*“.⁶⁰ Tato manifestace mohla být pasivní (vynucená) či aktivní (vycházející ze svobodné vůle, vysílající signál o tom, že autor

⁵⁵ Vladimír Krychtálek (27. 1. 1903 Brno – 8. 4. 1947 Praha), český novinář, za okupace patřil k předním kolaborantským novinářům. Udržoval kontakty s okupanty. Ti jej dosadili do Národního souručenství, kde měl prosadit přijetí norimberských rasových zákonů. To se mu nepodařilo, a tak se proti této protektorátní instituci s dalšími aktivisty ostře postavil. V roce 1941, po dohodě s K. H. Frankem, začal tažení proti Eliášovi, přivítal nástup R. Heydricha. Podal návrh, aby všichni rodinní příslušníci londýnské emigrace byli internováni. Po válce byl postaven před Národní soud, odsouzen k trestu smrti a popraven.

⁵⁶ Pasák, Tomáš: K problematice české kolaborace a fašismu za druhé světové války. In: *Príspevky k dejinám fašizmu v Československu a Maďarsku*, Bratislava 1969, s. 130.

⁵⁷ Vidkun Quisling (18. 7. 1887 Fyresdal – 24. 10. 1945 Oslo), norský důstojník a politik jeden ze zakladatelů norské fašistické strany. Slovo *quisling* dnes platí v mnoha světových jazycích jako synonymum pro kolaboranta či vlastizrádce. Po vypuknutí války konal kroky pro to, aby Němci udělali z Norska svůj protektorát. Během německé invaze provedl puč a převzal dočasně moc. Po válce popraven. Jeho jméno v mnoha jazycích znamená zrádce, kolaborant.

⁵⁸ Pasák, Tomáš: K problematice české kolaborace a fašismu za druhé světové války. In: *Príspevky k dejinám fašizmu v Československu a Maďarsku*, Bratislava 1969, s. 135.

⁵⁹ Večeřa, Pavel: Ošemetné Scylly a zrádné Charybdy na stránkách českých tištěných médií za německé okupace (1939–1945). In: *Mediální studia*, r. 2, č. 3, s. 259.

⁶⁰ Tamtéž, s. 265.

je ochoten ke spolupráci). Konformismus Večeřa chápe jako vcelku nenápadité poslušné dodržování instrukcí ze strany okupantů postrádající invenci, jeho cílem bylo především ochránit vlastní osobu, nikoliv postup v kariéře.

Aktivismus, oproti konformismu, považoval protektorát za trvalý stav a k této trvalosti se snažil přispívat. Usiloval o změnu smýšlení obyvatel protektorátu směrem k pozitivnímu hodnocení stavu, ve kterém se nacházeli. Aktivisté neplnili pouze příkazy dané jim okupační mocí, ale snažili se sami aktivně tyto rozkazy rozvíjet a přicházet s novými nápady. Upozorňovali okupanty na nevyužité možnosti, jak oslabit národní povědomí občanů. Neváhali vyvíjet nátlak na protektorátní reprezentaci a elity odmítající aktivistickou kolaboraci a ve vztahu k podřízeným používali často zastrašování a výhrůžky.⁶¹

Společně s aktivismem se, nejen na stránkách tisku, objevovaly i prvky udavačství. Denunciace⁶² prováděná novináři vedla často k přísným postihům konkrétních osob či skupin osob, nejrůzněji dokonce k tragédiím celých rodin, a jako taková byla chápána veřejností i poválečným soudnictvím jako obzvláště závažné provinění mezi proviněními novinářů.

Kolaborace, aktivismus či denunciace v období protektorátu tedy nabízejí množství výkladů, definic. Mezi jednotlivými osobami, které byly během okupace nebo po jejím skončení za kolaboranty či aktivisty označeny, existovalo mnoho rozdílů. Tento fakt se projevil i v účtování s válečnými zločinci, kdy bylo často velmi obtížné odlišit, koho označit za kolaboranta, koho již za aktivistu a kdo byl dokonce denunciantem. Od soudu tak často odcházeli lidé, kteří se za okupace chovali podobně, s výrazně odlišnými tresty.

2.2.1 Kolaborace a aktivismus mezi protektorátními žurnalisty

Stejně jako není možné zjednodušovat v případě kolaborace politických a jiných činitelů, nelze ani v případě českých novinářů činných za okupace prohlašovat, že všichni byli kolaboranti a aktivisté. Každý, kdo chtěl zůstat u své profese, musel pochopitelně psát, alespoň zdánlivě, ve prospěch Němců a nacismu. Netýkalo se to pouze politických komentátorů, ale i redaktorů sportovních, kulturních či ženských rubrik, i když v jejich případě pochopitelně ne v takové míře. Většina žurnalistů nový způsob práce nepřijala s radostí, přesto se velká část rozhodla, že zůstane u své profese a bude psát tak, jak si to

⁶¹ Večeřa, Pavel: Ošemetné Scylly a zrádné Charybdy na stránkách českých tištěných médií za německé okupace (1939–1945). In: *Mediální studia*, r. 2, č. 3, s. 268.

⁶² Jako denunciaci je nutno chápat i takové texty, které svého cíle (zhoršení fyzického, právního, profesního či sociálního postavení osoby či osob, na které byl text zacílen) nedosáhnou, záměr je zde důležitější než samotný výsledek. In: Večeřa, Pavel: Ošemetné Scylly a zrádné Charybdy na stránkách českých tištěných médií za německé okupace (1939–1945). In: *Mediální studia*, r. 2, č. 3, s. 270.

vyžaduje situace. Tyto novináře, kteří se snažili nebýt Němcům nápomocní více, než bylo nutné, reprezentovala například (pouze z počátku okupace) skupina novinářů, kteří byli členy výboru Národního svazu novinářů.⁶³

Němci si byli dobře vědomi vlivu tisku na mínění veřejnosti. Již před okupací měli vytipované novináře, kteří projevovali říši a fašismu náklonnost. Tito žurnalisté přivítali, na rozdíl od ostatních, příchod německé branné moci s očekáváním. Aktivismus se mezi novináři zpočátku neprojevoval příliš významně, značně vzrostl po rychlém vítězství Německa ve válce s Polskem.

V říjnu roku 1939 uspořádalo oddělení pro tisk při Úřadu říšského protektora zájezd vybraných novinářů do Polska za účelem seznámení se s německou bojovou technikou.⁶⁴ Začala se formovat skupina novinářů kolaborujících s Němci. Pasák tuto skupinu označuje jako „polskou delegaci“,⁶⁵ Dolejší jako „polské legionáře“.⁶⁶ Pozvání na tento novinářský zájezd přijali Jaroslav Křemen (*České slovo*), Václav Crha (*Národní politika*), Vladimír Krychtálek (*Venkov*), Vladimír Ryba (*Národní práce*), Ladislav Khás⁶⁷ (*Lidové noviny*), Vladimír Sís (*Národní listy*), Antonín Jaromil Kožíšek (*Moravské noviny* a *Moravská orlice*), Karel Werner (*Polední list*), František Paulus (*Moravské slovo*) a Karel Režný (*České slovo*, Ostrava).⁶⁸

Privilegovaní novináři měli za úkol využít polské porážky propagandisticky. Měla být poučením pro ty, kteří dosud pro říšskou myšlenku nebyli dostatečně nadšení. Zatím však nešlo o vysloveně organizovanou aktivistickou činnost, která by vycházela přímo z iniciativy novinářů. Až o něco později se vydělila skupina žurnalistů skutečně aktivisticky se

⁶³ Ustavující schůze nového, sjednoceného, Národního svazu novinářů se konala 11. 6. 1939. Němci si od svazu slibovali, že jim bude nápomocen v procesu převýchovy českého národa v loajální občany říše. Předsedou byl zvolen František Bauer, který tyto představy okupantů nenaplnil. Pod jeho vedením svaz prosazoval jako hlavní zásadu novinářské činnosti snahu o pouhé konstatování fakt a nepředbírání událostem. Okupantům se činnost novinářského svazu nezdála být dost aktivní a proněmecká, proto Bauerem vedený výbor suspendovali a v červenci 1941 jmenovali nový v čele s vedoucím redaktorem ČTK Františkem Hellerem. Ani tento výbor nevyhovoval německým požadavkům, 17. 2. 1942 byl rozpuštěn a novým vedoucím Svazu byl jmenován spolehlivý aktivista Vladimír Krychtálek.

⁶⁴ Zájezdů určených pro prominentní novináře bylo poté uspořádáno ještě několik. Novináři byli vysláni na prohlídku západního valu, bojišť ve Francii a Belgii, Sovětského svazu. Posledním zájezdem pro aktivistické novináře byla cesta na Slovensko po porážce Slovenského národního povstání. Vybraní novináři chápali svou účast na těchto zájezdech jako svého druhu privilegium a neostýchali se Němcům za náklonnost odvděčit články a reportážemi napsanými dle jejich představ.

⁶⁵ Pasák, Tomáš: Problematika protektorátního tisku a formování tzv. skupiny aktivistických novinářů na počátku okupace. In: *Příspěvky k dějinám KSČ*, r. 7, č. 1, s. 77.

⁶⁶ Dolejší, Vojtěch: *Noviny a novináři. Z poznámek a vzpomínek*. Nakladatelství politické literatury, Praha 1963, s. 377.

⁶⁷ Ladislava Kháse ovšem nelze řadit mezi kolaborantské novináře, po zájezdu do Polska se neprojevoval jako kolaborant, dokonce veřejně položil věnec na hrob neznámého vojína, účastnil se domácího odboje.

⁶⁸ Dolejší, Vojtěch: *Noviny a novináři. Z poznámek a vzpomínek*. Nakladatelství politické literatury, Praha 1963, s. 377.

projevujících, ujal se pro ni označení „aktivistická sedmička“. Tu tvořili již zmínění Václav Crha, Vladimír Krychtálek, Jaroslav Křemen, Karel Lažnovský, Vladimír Ryba, Emanuel Vajtauer a Karel Werner. Mimo tuto skupinu působili v protektorátě další novináři, kteří za „sedmičkou“ v kolaborantství o nic nezaostávali, například Rudolf Novák či Alois Kříž, po válce souzení společně s Kožíškem. Tito novináři zpočátku usilovali o více než jen o pouhé konstatování faktů a popis stavu, jejich iniciativa byla větší, než bylo z německé strany požadováno. V pozdější době už tato skupina představovala ideově zformovaný směr, který byl využíván Úřadem říšského protektora k rozkládání českého národa, a označení aktivisté jim bylo připisováno právem.

Za první oficiální vystoupení skupiny aktivistických novinářů považuje Pasák memorandum z 12. srpna 1940, se kterým se na prezidenta Háchu obrátili šéfredaktoři Ryba, Krychtálek a Křemen.⁶⁹ Memorandum se týkalo aktivit Národního souručenství, které považovali autoři za nedostatečné, málo proněmecky orientované, a navrhovali jeho činnost dočasně zastavit. Hácha tento požadavek odmítl, nicméně nebránil se změnám, a proto navrhl jmenování skupiny novinářů do vedení Národního souručenství. Ti jmenování přijali, po několika týdnech ovšem oznámili demisi z důvodu sporu o tzv. protizidovské zákony, jež novináři prosazovali, ale zbytek vedení Národního souručenství je odmítl. Tento konflikt znamenal konečný rozchod s politikou skupiny okolo předsedy vlády Eliáše a začátek důraznějšího prosazování vlastní politické koncepce novinářů-aktivistů.

Zvyšování sebevědomí aktivistické skupiny dále pokračovalo, zejména po napadení Sovětského svazu Německem, množily se útoky novinářů na prezidenta a vládu. V září 1941 došlo ke zmiňovanému bojkotu tisku, který aktivisty velmi rozeznil. Vyžádali si setkání s předsedou vlády Eliášem, od kterého očekávali odsouzení akce organizované zahraničním odbojem. Schůzka s Eliášem se uskutečnila 18. září, ostrých slov na účet zahraničního rozhlasu se ovšem nedočkali.

K setkání s Háchou, ke kterému mělo dojít o několik dní později, už nedošlo. Čtyři z novinářů, kteří byli na návštěvě u Eliáše, onemocněli a nemohli se dostavit. Na chorobu připomínající chřipku zemřel 10. října Karel Lažnovský, Vajtauer, Křemen a Krychtálek se po několika týdnech zotavili. Již 27. září (den příjezdu Heydricha do Prahy) byl kvůli podezření z otrávení novinářů zatčen Eliáš, po atentátu na Heydricha byl odsouzen a v červnu 1942

⁶⁹ Pasák, T.: Problematika protektorátního tisku a formování tzv. skupiny aktivistických novinářů na počátku okupace. In: *Příspěvky k dějinám KSČ*, ročník 7, č. 1, s. 77.

popraven. Tato událost, pro kterou se vžil název „chlebičková aféra“, nebyla nikdy uspokojivě objasněna.

Se začátkem května 1943 došlo v protektorátě k výměně velké části okupanty dosazených šéfredaktorů. Ti se vzájemně na svých působištích vystřídali, například Crha byl z *Národní politiky* povolán do *Českého slova*, jehož šéfredaktor Prokop byl přidělen do *Lidových listů*, z *Lidových listů* odešel Scheinost do *Národní politiky*, Kožíšek z brněnských *Moravských novin a Moravské orlice* byl převelen do pražského *Poledního listu*. Někteří šéfredaktoři zůstali na svých místech, například Krychtálek ve *Večeru* či Křemen v listu *A-Zet*. Důvod těchto přesunů měl být ten, že se šéfredaktoři příliš usadili na svých postech a ztratili část autority u svých redaktorů.⁷⁰

Většina těch novinářů, pro které bylo označení aktivisté legitimní, zůstala propagaci říše věrná až do konce války. Pokud některého přepadly pochybnosti, byly ze strany okupantů vyvraceny tvrzením, že Německo má ještě schované trumfy – nové zázračné zbraně či geniální tajnou strategii. S tím, jak se neodvratně blížila porážka, ale i ti nejvěrnější služebníci polevovali ve svém aktivismu a „začali se ohlížet, kde nechal tesař díru“.⁷¹ 5. května 1945 se odvážilo do redakcí jen pár skutečně oddaných šéfredaktorů, kteří byli ihned zatčeni.

2.2.2 Fašistický tisk

Ačkoliv aktivistickými šéfredaktory řízený denní tisk disponoval vysokým stupněm konformity, existovaly v protektorátě tituly, které se většinou národa vzdalovaly ještě více. Kolaborantské či fašistické listy šly ve své propagandistické a také udavačské činnosti dobrovolně mnohem dále, než po nich bylo z německých míst požadováno, dále než listy německé. Mezi těmito deníky lze jmenovat *Vlajku*, „Deník novodobého národovectví“, list stejnojmenné fašistické organizace,⁷² jehož ředitelem byl Josef Burda. Konkurenčním listem *Vlajce* byl *Nástup červenobílých* redigovaný Zdeňkem Zástěrou, tento týdeník se prohlašoval za „list hrdého a poctivého češství“. *Vlajka* a *Nástup červenobílých* se vzájemně předháněly v míře denunciantství a těšily se střídavé přízni německých úřadů, které neměly k podobným

⁷⁰ Dolejší, Vojtěch: *Noviny a novináři. Z poznámek a vzpomínek*. Nakladatelství politické literatury, Praha 1963, s. 388.

⁷¹ Tamtéž, s. 440.

⁷² *Vlajka* – nejvíce politicky činná fašistická organizace na území protektorátu. Vznikla již před vznikem druhé republiky z iniciativy profesora Františka Mareše a byla především studentskou organizací, za okupace se do vedení dostal Jan Rys-Rozsévač. Programem *Vlajky* byla co nejbližší spolupráce s Němci. Ti ovšem ve většině její přílišné horlivosti nedůvěřovali, nikdy její činnost nelegalizovali, přednost dávali spolupráci s „legitimní“ protektorátní vládou a prezidentem. Proto hnutí postupně upadalo, až byla 18. dubna 1942 zakázána jeho činnost. In: Pasák, Tomáš: *K problematice české kolaborace a fašismu za druhé světové války*. In: *Príspevky k dejinám fašizmu v Československu a Maďarsku*, Bratislava 1969, s. 148.

organizacím a jejich tisku přílišnou důvěru. Také proto byly oba tituly v roce 1941 a 1940 zastaveny a někteří z redaktorů zatčeni a posláni do koncentračních táborů. Slovy Vojtěcha Dolejšího: „*Nacisté neznali vděčnost.*“⁷³

Dolejší jako časopis nejvíce hodný odsouzení označuje *Árijský boj*, který se neostýchal otevřeně denunciovat a má na svědomí řadu obyvatel protektorátu poslaných do koncentračních táborů. Šéfredaktorem *Árijského boje* byl Rudolf Novák, jeden z po válce popravených žurnalistů, byl souzen v procesu s A. J. Kozíškem.

⁷³ Dolejší, Vojtěch: *Noviny a novináři. Z poznámek a vzpomínek.* Nakladatelství politické literatury, Praha 1963, s. 371.

3. Retribuční soudnictví

Dekrety, které měly zajistit spravedlivé potrestání všech válečných zločinců, mezi nimiž zastávali aktivističtí novináři neopomenutelné místo, začaly být připravovány již před koncem války v Londýně. Exilová vláda s prezidentem Benešem si uvědomovala nutnost zákona, který by umožňoval soudit a trestat ty, kteří se za okupace dopouštěli činů, které byly v rozporu se zájmy země.

Retribucí se nazývá proces, který měl za úkol potrestání Němců, Maďarů, zrádců a kolaborantů.⁷⁴ Retribuci měly provádět za tímto účelem zřízené soudy, které o provinění zmíněných skupin obyvatel v letech 1945 až 1947 rozhodovaly. Tyto mimořádné soudy na základě retribučních dekretů vyřídily celkem přes 130 tisíc případů, z nichž zažalováno bylo necelých 40 tisíc.⁷⁵

3.1 Cesta k retribuci

Prezident Edvard Beneš se vzdal úřadu 5. října 1938, tedy pouhých pět dní po podepsání dohody, která vedla k událostem, které lze označit jako nejtemnější v historii českých zemí. O platnosti Benešovy abdikace a nepřetržitosti jeho funkce i během více než pěti let, které uběhly do jeho opětovného potvrzení ve funkci, se vedou dodnes spory.

V Berlíně v noci na 15. března 1939 podepsal nový prezident Emil Hácha souhlas s německou okupací. Tento akt ovšem z hlediska práva nebyl ústavním aktem, prezident neměl k podpisu ústavní oprávnění. Hitlerovým výnosem o vzniku Protektorátu Čechy a Morava z 16. března prezident Hácha a Beranova vláda přestali být orgány československého státu. Nicméně stát dle Václava Pavlíčka nezaniká změnou jeho zřízení, ani tím, že přijde o své orgány. Stát zaniká teprve tehdy, je-li takový stav trvalý a obyvatelstvo rezignuje na ztrátu své státnosti a zároveň ostatní státy prohlásí tuto skutečnost za definitivní.⁷⁶ Tomu v českém případě díky domácímu i zahraničnímu odboji nedošlo.

Emigrace v čele s Benešem měla za cíl obnovení československého státu v jeho předmnichovských hranicích i ústavních poměrech, s dřívějším právním řádem. Snažili se řídit platnými předpisy, zejména ústavou z roku 1920 a stanovit takovou strukturu úřadů, aby

⁷⁴ Vykoupil, Libor: *Slovník českých dějin*. Brno, Georgetown 1994, s. 269.

⁷⁵ Pavlíček, Václav: Dekrety prezidenta republiky. In: Jech, Karel – Kaplan, Karel: *Dekrety prezidenta republiky 1940–1945, díl 1*. Doplněk, Brno 1995, s. 27.

⁷⁶ Tamtéž, s. 12.

co nejvíce odpovídala stavu před Mnichovem. S tímto snažením souvisí úsilí emigrace o uznání kontinuity československého státu a také neplatnosti Mnichovské dohody.

Pro tyto snahy mělo velký význam zejména uznání československé zahraniční reprezentace. Exilová prozatímní vláda byla Benešem jmenována 9. července 1940, Anglie tuto vládu prozatímně uznala 21. července. K definitivnímu uznání došlo během léta a podzimu 1941 ze strany Velké Británie, Sovětského svazu, Jugoslávie, de Gaullovy Francie, Spojených států.⁷⁷

Zákonodárná moc exilové vlády a prezidenta spočívala ve vydávání dekretů. Prezident mohl vydávat dekrety pouze k návrhu vlády. Platnost dekretů měla být omezena nejen časově, ale také věcně, pro potřeby války. Ustanovení první republiky měly tyto dekrety měnit co nejméně, aby byl zachován duch československé ústavy.

3.2 Retribuční dekrety

Největší část dekretů se vztahovala na činnost zahraničního odboje a k vedení války s Německem. Menší počet dekretů se zabýval vývojem v obnoveném Československu. Zásadním dekretem pro poválečný vývoj byl dekret z 1. února 1945 o potrestání nacistických zločinců, zrádců a jejich pomahačů a o mimořádných soudech, tzv. velký retribuční dekret, který byl připravován velmi dlouho a velmi pečlivě. Po osvobození byl tento dekret nahrazen dekretem č. 16/1945 Sb. z 19. června 1945 pod stejným jménem a se stejnou koncepcí, doznal pouze malých změn, především v přísnějším postihování udavačství. Oproti původnímu londýnskému dekretu byla také pozměněna jeho působnost. Vztahoval se pouze na české země, na Slovensku přijala 15. května Slovenská národní rada odlišné nařízení. Účinnost dekretu byla původně jednorocní, později byla prodloužena o další rok do 4. května 1947.

Vedle velkého retribučního dekretu vzniklo několik dalších dekretů majících za cíl potrestání válečných zločinů. Posledním z nich byl dekret o trestání některých provinění proti národní cti, tzv. malý retribuční dekret z 27. října 1945.

Velký retribuční dekret řešil trestání zločinů proti státu, proti osobám, proti majetku a také zločin udavačství a upravoval ustavování mimořádných lidových soudů. Trestání zločinů proti státu vycházelo ze zákona na ochranu republiky z 19. března 1923. Za zločince byl považován ten, kdo se v době zvýšeného ohrožení republiky provinil úklady o republiku, přípravou těchto úkladů, ohrožením bezpečnosti republiky, proradou, zradou státního tajemství, vojenskou zradou a násilím proti ústavním činitelům. Za tyto zločiny vyměřoval

⁷⁷ Vykoupil, Libor: *Slovník českých dějin*. Brno, Georgetown 1994, s. 54.

dekret provinilcům 20 let těžkého žaláře až doživotí, za zvláště přitěžujících okolností smrt. Za zločin proti státu bylo dále považováno členství v organizacích SS, FS a dalších zločineckých organizacích. Proti státu se také provinili ti českoslovenští občané, kteří vědomě rozvraceli odbojové hnutí doma i v zahraničí nebo jinak poškozovali zájmy republiky.

Novinářů se týkal zejména třetí paragraf vyměřující tresty pro ty, kdo podporovali a propagovali nacistické a fašistické hnutí nebo tiskem, rozhlasem, filmem nebo divadlem, nebo na veřejném shromáždění, schvalovali nebo obhajovali nepřátelskou vládu na území republiky, nebo jednotlivé činy okupačních úřadů a orgánů s úmyslem rozvrátit mravní, národní nebo státní vědomí československého lidu, zejména mládeže.⁷⁸ I v těchto případech mohl být viník odsouzen k trestu smrti.

Mezi zločiny proti osobám řadí retribuční dekret zločiny násilí loupeže, násilí nakládání s člověkem jako s otrokem, zločin vraždy, zabití a těžkého ublížení na těle, zločin vydírání, vyhrožování nebo omezování svobody. Novináři byli často souzeni podle osmého paragrafu, který řeší trestání zločinců, kteří zavinili ztrátu svobody obyvatele či obyvatel republiky, či jejich ublížení na těle a smrt. I zde byl za přitěžujících okolností udělován nejvyšší trest.⁷⁹

Mezi zločiny proti majetku jsou ve znění dekretu uváděny poškození cizího majetku, zhárství, loupež, zpronevěra, podvod a podílnictví na těchto zločinech. Dále byli podle dekretu trestáni ti, kdo udáním, soudním usnesením, rozsudkem, nařízením, správním rozhodnutím či jejich výkonem způsobili odnětí jmění československému občanu, zcela nebo zčásti. Trestáno bylo také zneužití tísně k vlastnímu obohacení.⁸⁰

Paragrafem, který byl přidán k původnímu, londýnskému znění dekretu, byl jedenáctý paragraf ošetřující trestání za udavačství. Ke změně ve znění dekretu došlo proto, že byly zpřesněny poznatky o tom, jak velice rozšířená byla denunciantská činnost v protektorátě. Také tento paragraf byl použit při procesech se zrádnými novináři a dával možnost potrestat viníky trestem smrti.

Uvedené jednání nebylo podle dekretu ospravedlnitelné tím, že je nařizovaly nebo dovolovaly předpisy jiného než československého práva, ani tím, že pachatel konal služební povinnost, pokud jednal s horlivostí překračující normální rámec povinností. Viny nebyl

⁷⁸ Jech, Karel – Kaplan, Karel: *Dekrety prezidenta republiky 1940–1945, díl 1*. Doplněk, Brno 1995, s. 237–238.

⁷⁹ Tamtéž, s. 238–239.

⁸⁰ Tamtéž, s. 240.

zproštěn ani ten, kdo jednal podle rozkazu organizace, jejímž členem se stal dobrovolně.⁸¹ Odsouzení podle dekretu také pozbývali cti, část trestu nebo celý trest si odpykali v pracovních oddílech a jejich jmění propadlo státu. Zločiny trestné podle velkého retribučního dekretu se nepromlčovaly a byly pokládány za zvláště zavržitelné.

3.3 Retribuční soudy

Nižší instancí retribučního soudnictví byly soudy jmenované národními výbory, které soudily obžalované podle malého retribučního dekretu o národní cti. Vyšší instancí byla instituce mimořádných lidových soudů, která se zabývala proviněními proti velkému retribučnímu dekretu.

Mimořádné lidové soudy vykonávaly svou pravomoc v pětičlenných senátech složených z předsedy, kterým musel být soudce z povolání, a ze čtyř soudců z lidu. Předsedové i soudci z lidu byli jmenováni prezidentem, resp. vládou ze seznamů, které pořizovaly okresní národní výbory. Pro mimořádné lidové soudy platily zásady řízené stejně jako před soudy stannými. V případě osvobození obžalovaného rozsudkem mimořádného lidového soudu, mohl být stíhán ještě řádným soudem.

Trestní řízení před mimořádným lidovým soudem bylo zahajováno na návrh veřejného žalobce. Veřejné žalobce jmenovala vláda nebo ministr spravedlnosti. Řízení nesmělo trvat déle než tři dny a bylo veřejné. Obžalovaný měl právo na vlastního obhájce, nebo mu byl soudem přidělen. Proti rozsudku mimořádných lidových soudů nebylo opravných prostředků, žádost o milost neměla odkladný účinek. Pokud byl vynesena trest smrti, musel být vykonán do dvou hodin, na výslovnou prosbu odsouzeného do tří hodin. Pokud byl zločin vykonán výjimečně surovým způsobem nebo byla povaha pachatele obzvlášť zvrhlá, počet jeho zločinů vysoký či jeho postavení významné, mohl soud rozhodnout o veřejném výkonu trestu.⁸²

Zřízení a činnost retribučních soudních orgánů vzbuzovala již od počátku kontroverze. Na nižších úrovních o osudu obžalovaných rozhodovaly národní výbory, nevolené orgány, které nepodléhaly ničím kontrolám. Volba rozhodčích orgánů byla často účelová. Na dalším stupni působily lidové soudy, ty měly pravomoc udělit trest smrti. Na nejvyšším stupni (mimořádné lidové soudy a Národní soud), lze také pochybovat o tom, že tyto orgány nebyly

⁸¹ Jech, Karel – Kaplan, Karel: *Dekrety prezidenta republiky 1940–1945, díl I. Doplněk*, Brno 1995, s. 241.

⁸² Tamtéž, s. 246.

vytvořeny ve spěchu a silně účelově. Že jde v případě retribučního soudnictví o soudnictví spíše politické, než právní, a že zde jde spíše o národní očistu, uznával i prezident Beneš.⁸³

3.4 Národní soud

Národní soud byl ustaven v Praze a Bratislavě na základě retribučního dekretu č. 17/1945 Sb. Před tento soud měli být postaveni „*státní prezident tzv. protektorátu, členové tzv. protektorátních vlád, členové ústředního vedení Vlajky, členové Kuratoria pro výchovu mládeže, členové a činovníci Ligy proti bolševismu, vedoucí činovníci Národní odborové ústředny zaměstnanců a Svazu zemědělství a lesnictví, novináři, kteří propagačně sloužili vládě vetřelců v denním tisku, nebo vůbec osoby, které byly vedoucím postavením v životě politickém, vysokým úřadem, vysokou funkcí velitelskou nebo význačným místem v životě hospodářském vázány být svým spoluobčanům vlasteneckým vzorem*“.⁸⁴

Pro potřeby Národního soudu byly zřízeny sedmičlenné senáty v čele s předsedou. Ten, stejně jako přednosta Národního soudu a jeho dva náměstci, musel být soudcem z povolání, přísedící senátů byli jmenováni vládou opět ze seznamů sestavených národními výbory. Mělo jít o vlastence, zejména pak odbojáře či oběti nacistické perzekuce. Vláda také určila národního prokurátora, který senátu předkládal obvinění nebo obžalobu. Vyšetřování se nekonalo, vyhledávání mělo být omezeno pouze na zásadní skutečnosti a prováděl jej prokurátor, který mohl o provedení některých úkonů požádat soud nebo bezpečnostní úřady.⁸⁵

Také v procesu u národního soudu měl obžalovaný právo na svého či přiděleného obhájce, hlavní líčení bylo veřejné. V neveřejné debatě se potom senát usnesl na rozsudku, který byl ihned vyhlášen, a nebyly proti němu žádné opravné prostředky. Žádostí o milost nebylo možné docílit odkladu, a pokud byl vynesena trest smrti, byl vykonán do dvou, resp. tří hodin. U zvláště významných osob či zločinů mohlo být opět rozhodnuto o veřejné popravě.

Národní soud byl soudem nejen trestním, ale také čestným. Ti, kteří byli uznáni vinnými z provinění proti cti, byli zbaveni aktivního i pasivního volebního práva, práva svolávat veřejná shromáždění a účastnit se jich, organizovat se v politických spolcích a organizacích, vydávat politické časopisy a publikace, redigovat je nebo do nich přispívat.⁸⁶

⁸³ Vykoupil, Libor: *Slovník českých dějin*. Brno, Georgetown 1994, s. 200.

⁸⁴ Jech, Karel – Kaplan, Karel: *Dekrety prezidenta republiky 1940–1945, díl 1*. Doplněk, Brno 1995, s. 269.

⁸⁵ Tamtéž, s. 270.

⁸⁶ Tamtéž, s. 269.

Tento trest byl často zneužíván před volbami v roce 1946, kdy byli někteří odpůrci komunistů postaveni neoprávněně před soud a zbaveni politických práv.⁸⁷

Národní soud skončil činnost 4. května, v den, kdy vypršela platnost velkého retribučního dekretu. Nevyřešené případy byly předány běžným soudům, méně závažné byly souzeny podle malého retribučního dekretu komisemi při okresních národních výborech.

3.5 Novináři a retribuce

Po osvobození od německých okupantů bylo jasné, že novináři, kteří s nimi spolupracovali, kteří svými články a mnozí i činy přispívali k potlačování domácího obyvatelstva a pošlapávání národní hrdosti, budou muset být náležitě potrestáni. Již před koncem okupace se shodli odbojoví pracovníci z řad novinářů na asi 30 jménech, která se již neměla objevit v seznamu členů svazu novinářů.⁸⁸ Po osvobození vznikla ve svazu novinářů očistná komise, která si vzala za cíl vyšetřit, kteří novináři si zachovali za okupace tvář a kteří se nechali zlákat ke kolaboraci. Komisi bylo navrženo 83 jmen novinářů⁸⁹, kteří se nejvíce provinili a měli být vyloučeni ze svazu.⁹⁰

Kromě vyloučení ze svého profesního stavu museli aktivističtí novináři čelit obviněním i před soudem. K Národnímu soudu jich bylo předvoláno 21. Tresty se pohybovaly od nejmírnějšího, 18 měsíců vězení (např. Rudolf Halík, šéf agrárního tisku), až po sedm udělených trestů smrti. Nejpřísnější rozsudek si vyslechlo šest novinářů, sedmý, Emanuel Vajtauer, byl k trestu smrti odsouzen v nepřítomnosti. Vedle Vajtauera, který pravděpodobně uprchl do zahraničí, byli mezi soudem uznanými největšími novinářskými zrádci Antonín Jaromil Kožíšek, Vladimír Krychtaček, Alois Kříž, Karel Werner, Rudolf Novák a Jaroslav Křemen. Křemenovi udělil prezident Beneš milost.⁹¹ Řada dalších novinářů byla souzena mimořádnými lidovými soudy.

Novinářům, kteří byli potrestáni nejpřísněji, nezajistila tvrdé potrestání samotná žurnalistická činnost. Většinou bylo hlavní příčinou udavačství nebo neomluvitelná míra jejich aktivismu. Vladimír Krychtaček například z vlastní iniciativy přišel po atentátu na

⁸⁷ Vykoupil, Libor: *Slovník českých dějin*. Brno, Georgetown 1994, s. 200.

⁸⁸ Zieris, Karel F.: Očista novinářského stavu. In: *Věstník Svazu českých novinářů*, 4/1947, ročník 1, s. 8.

⁸⁹ Mezi nimi i Antonín Jaromil Kožíšek.

⁹⁰ Dolejší, Vojtěch: *Noviny a novináři. Z poznámek a vzpomínek*. Nakladatelství politické literatury, Praha 1963, s. 400.

⁹¹ Tamtéž, s. 402.

Heydricha s návrhem, aby příbuzní emigrantů byli posíláni do koncentračních táborů.⁹² Rudolf Novák byl zase spolupracovníkem SD.⁹³

Bývá podotýkáno, že novináři byli v porovnání s prezidentem a vládou, souzení přísně a jejich tresty byli vyšší než tresty představitelů protektorátní moci. Na rozdíl od procesů s žurnalisty nepadl v procesu s protektorátní vládou jediný absolutní trest. Většina občanů považovala tento trest za příliš mírný.⁹⁴

⁹² Dolejší, Vojtěch: *Noviny a novináři. Z poznámek a vzpomínek*. Nakladatelství politické literatury, Praha 1963, s. 404.

⁹³ Pasák, Tomáš: *Soupis legálních novin, časopisů a úředních věstníků v českých zemích z let 1939–1945*. Univerzita Karlova, Praha 1980, s. 69.

⁹⁴ Kaplan, Karel – Paleček, Pavel: *Komunistický režim a politické procesy v Československu*. Barrister&Principal, Brno 2001, s. 10.

4. Život a činnost A. J. Kožíška do roku 1939

Antonín Jaromil Kožíšek se narodil v Brně 28. srpna 1905 Juliu Kožíškovi, soukromému úředníkovi z Brna, a Marii Kožíškové, rozené Zadinové, dceři hostinského z Chotěboře u Havlíčkova Brodu. Měl celkem šest sourozenců, z nichž jeden zemřel. V Brně vychodil pět tříd obecné školy a čtyři třídy reálky. Přílišného vzdělání, které bývalo vždy považováno za předpoklad novinářského povolání, se Kožíškovi tedy nedostalo. Až do roku 1923 bydlel u svých rodičů. V této době si na živobytí vydělával psaním článků pro různé brněnské noviny za řádkový honorář.

4.1 Novinářské začátky

Mezi listy, do kterých Kožíšek v počátcích své žurnalistické dráhy přispíval, byla i *Rovnost*, v té době list komunistický. Do *Rovnosti* byl přijat jako elév, pracoval zde jako soudničkář. Podle svědectví některých novinářů⁹⁵ se během Kožíškovy spolupráce s *Rovností* projevila jeho nepoctivost. Vyšlo najevo, že údajně bral úplatky od lidí za to, že neuveřejní jejich jméno, či celou kauzu, ve které figurují. Na základě těchto incidentů byl Kožíšek propuštěn z *Rovnosti*. Jan Filipínský také tohoto důkazu Kožíškova charakteru a nečestnosti, použil k tomu, aby přispěl svého času k odmítnutí Kožíškovy žádosti o přijetí do Syndikátu novinářů.⁹⁶

Roku 1923 pracoval Kožíšek asi čtyři měsíce v kanceláři brněnského advokáta. Podle svědectví Josefa Rudolfa, redaktora, který za okupace pracoval pod Kožíškem v tiskovém podniku Globus, zde měl Kožíšek padělat složenku, což bylo údajně důvodem k jeho výpovědi.⁹⁷

Po těchto pracovních neúspěších odjel Kožíšek do ciziny, konkrétně přes Vídeň a Itálii do Francie. Není zcela jasné, čím se Kožíšek mezi lety 1923 a 1931, kdy žil ve Francii, živil. Podle výpovědí svědků pracoval v redakcích několika bulvárních časopisů. Sám Kožíšek ve svém protokolu uvádí, že pracoval v několika firmách jako úředník, později se věnoval novinářství. Nejprve byl zaměstnán v tiskové agentuře Henric Manuel, poté byl ředitelem jiné tiskové kanceláře, Mandel-France a spolupracoval s různými listy. Dle svých slov byl pařížským zpravodajem časopisů *Pestrý týden* a *Ilustrovaný zpravodaj*. Z francouzských listů,

⁹⁵ Konkrétně například Jana Filipínského, v té době soudničkáře sociálnědemokratického listu *Stráž lidu*, nebo Jana Doležala, šéfredaktora *Rovnosti*

⁹⁶ NA, fond NS, sg. 6/47, karton 109, Protokol s výpovědí J. Filipínského, s. 393.

⁹⁷ NA, fond NS, sg. 6/47, karton 109, Protokol s výpovědí J. Rudolfa, s. 482.

do kterých přispíval, Kožíšek jmenoval deník *Le Figaro* a týdeník *Le Figaro Illustré*, ve svých příspěvcích údajně propagoval Československo a v jeho práci mu pomáhalo československé velvyslanectví, které mu dodávalo obrazový materiál.⁹⁸

Ve Francii se Kožíšek také oženil. Svatba se ženou francouzské národnosti Františkou Lessardovou proběhla roku 1926 v Paříži. Měli spolu dceru, která však nedlouho po narození zemřela. Kožíškova manželka zemřela roku 1932 v Brně. Její smrt také vzbuzovala kontroverze, zemřela za nejasných okolností a Kožíšek byl kvůli jejímu skonu vyšetřován, kolobaly zvěsti, že svou manželku Kožíšek doslova umučil. Kožíšek ovšem uvedl, že se manželka nakazila tuberkulózou při návštěvě Kožíškových rodičů v lednu roku 1931, a proto se rozhodli v Brně zůstat. Přiznal, že asi měsíc před její smrtí jej vyšetřovala policie na základě udání manželčiny francouzské přítelkyně, která Kožíška obvinila, že se svou ženou špatně nakládal.⁹⁹ Kožíškovi vina prokázána nebyla. Pouhých několik měsíců po smrti manželky se Kožíšek podruhé oženil, vzal si Martu Greplovou. Následujícího roku se jim narodil syn Ingomar.

4. 2 Kožíškova žurnalistická činnost do roku 1939

V Brně žil Kožíšek nejprve několik měsíců pouze z úspor, které si přivezl z Francie, na podzim roku 1931 začal pracovat jako správce v pivovaru Novopramen. Po roce se vrátil zpět k novinářské profesi, stal se redaktorem *Národního středu*.¹⁰⁰ Po jeho zrušení začal vydávat tiskovou korespondenci Press-Service, podle svého tvrzení ve spolupráci s německými emigranty – odpůrci nacismu. Vedle této činnosti vydával nepolitický měsíčník *Defilé*, jehož výlohy nesl sám.

Na začátku roku 1935 nastoupil Antonín Kožíšek do tiskového podniku Globus jako administrativní pracovník a překladatel, později povýšil na redaktora listu *Moravské noviny* a *Moravská orlice*. Vystřídal redakce v Ostravě a Zlíně, nakonec byl povolán do Brna. Vydavatel obou listů a majitel celého podniku Globus Bohumil Pištělák jej přijal na přímluvu své švagrové, která byla příbuznou Kožíškovy matky. V prosinci 1937, po dvou letech v Globusu, byl Kožíšek propuštěn. Důvodem výpovědi bylo podle Pištěláka neplnění pracovních povinností a také neshody s ostatními redaktory. Navíc byl upozorněn brněnskou policií, že Kožíšek je obviněn ze špionážní činnosti. Redaktoři *Moravských novin* Čeněk

⁹⁸ NA, fond NS, sg. 6/47, karton 109, Protokol s výpovědí A. J. Kožíška, s. 430.

⁹⁹ Tamtéž, s. 429.

¹⁰⁰ List Československé živnostensko-obchodnické strany středostavovské

Neshyba a Josef Rudolf potvrdili Pištělákovu výpověď, Rudolf uvedl, že Kožíšek napsal na některé členy redakce, včetně Neshyby a jeho samého, hanlivé anonymní dopisy.¹⁰¹

Kožíšek byl výpovědí dotčen a považoval ji za nespravedlivou. Žaloval Bohumila Pištěláka o 50 tisíc¹⁰² jako ušlou mzdu za přesčasové hodiny, které údajně odpracoval. Ve sporu s vydavatelem proti Kožíškovi svědčili mimo jiné redaktori Josef Drašnar a Valerián Valter Koch.¹⁰³ Spor nakonec skončil smírem, Kožíšek si na Pištělákovu vyprosil alespoň dva tisíce korun na zaplacení soudních výloh.

Během dvou let práce pro Globus podnikl Antonín Kožíšek několik cest do zahraničí. V srpnu 1936 odjel do Španělska, kde probíhala občanská válka.¹⁰⁴ Ve Španělsku se jako novinář pohyboval na obou válčících stranách, aby mohl referovat o poměrech u frankistů i republikánů. Posílal reportáže do *Moravských novin*, které také využila ČTK. Cestu financoval jeho zaměstnavatel.

V červnu 1937 se Kožíšek vypravil na další reportážní cestu do Španělska, finanční prostředky mu opět poskytl Bohumil Pištělák a, jak tvrdí Kožíšek, částkou dva tisíce korun přispěl také brněnský židovský podnikatel Kohn.¹⁰⁵ Ze svých zážitků ve Španělsku vydal v roce 1938 Kožíšek knihu *Zakrvácené arény*. Neopomíná v úvodu knihy poznamenat, že jako „jediný z československých novinářů poznal obě strany válčícího Španělska [...] a pozoroval je očima nezaujatého novináře, který není zaslepen politickou vášní, jež dělí dnešní svět na dvě části – levou a pravou.“¹⁰⁶ Kožíšek později ve své svědecké výpovědi upozorňuje na to, že v knize nepříznivě kritizoval německou vojenskou pomoc Frankovu Španělsku a že byl pro některá svá prohlášení v této knize za okupace vyšetřován gestapem.¹⁰⁷ Tato skutečnost je uznána i v obžalovacím spise ke Kožíškově případu, nicméně správně je zde podotýkáno, že celkově se kniha spíše přiklání ke schvalování fašismus.¹⁰⁸

¹⁰¹ NA, fond NS, sg. 6/47, karton 109, Protokol s výpovědí J. Rudolfa, s. 482.

¹⁰² Některá svědectví uvádějí jiné částky, částka 50 tisíc vychází ze svědectví Bohumila Pištěláka.

¹⁰³ Toto svědectví se jim později za okupace pravděpodobně vymstilo. Oba redaktori byli přesvědčeni, že Kožíšek stojí za jejich zatčením 1. září 1939 a za jejich pobyt v koncentračním táboře. Po návratu z tábora je Kožíšek nenechal pracovat v redakci, Koča dokonce ani v podřadné pozici v podniku Globus, kam přeložil Drašnara.

¹⁰⁴ Španělská občanská válka (červenec 1936 – duben 1939) vypukla, když armáda vedená generálem Frankem povstala proti demokraticky zvolené republikánské vládě. Válčícími stranami byli na jedné straně převážně levicoví republikáni a na druhé pravicoví povstalci, frankisté. Do konfliktu se na obou stranách zapojily zahraniční síly, na straně frankistů Německo a Itálie, na straně republikánů Sovětský svaz, Mexiko a dobrovolníci z dalších států, tzv. interbrigády.

¹⁰⁵ NA, fond NS, sg. 6/47, karton 109, Protokol s výpovědí A. J. Kožíška, s. 431.

¹⁰⁶ Kožíšek, A. J.: *Zakrvácené arény*. Občanské tiskárny, Brno 1938, s. 9.

¹⁰⁷ NA, fond NS, sg. 6/47, karton 109, Protokol s výpovědí A. J. Kožíška, s. 431.

¹⁰⁸ NA, fond NS, sg. 6/47, karton 110, Obžalovací spis, s. 770.

Vedle svých cest do Španělska, podíval se Kožíšek na náklady svého zaměstnavatele také v únoru 1937 do zemí západní Evropy. Z této cesty vznikl cyklus reportáží, který Kožíšek nazval „*Bude válka v Evropě?*“, součástí cyklu byl i rozhovor s tehdejší československým vyslancem v Anglii Janem Masarykem. Další cestu podnikl do Švýcarska, kde vznikla jeho další kniha reportáží *Město míru*.

Po tom, co byl propuštěn z tiskových podniků Globus, přispíval do různých listů, například do časopisu *Venkov* nebo do německého listu *Morgenpost*, který byl v židovských rukou, jak opět neopomenul Kožíšek ve své výpovědi poznamenat. Koncem léta 1938 začal vydávat z popudu vedoucího brněnské fašistické organizace Jaromíra Valy¹⁰⁹ časopis *Národní tábor*. Tento časopis byl podle svědků časopisem čistě fašistickým.¹¹⁰ Kožíšek se obhajoval tím, že svolil vést jej až ve chvíli, kdy jej zaštitila Strana národní jednoty, a že propagoval její program, nikoliv fašistický, ačkoliv Vala byl stále veden v záhlaví jako majitel. Konec své spolupráce s *Národním táborem* v dubnu 1939 odůvodnil opětovným převzetím časopisu Jaromírem Valou.¹¹¹ To už zemi okupovalo německé vojsko a začala nová etapa Kožíškovy kariéry.

¹⁰⁹ V některých pramenech a literatuře uváděn jako Jaroslav Vala.

¹¹⁰ NA, fond NS, sg. 6/47, karton 109, Protokol s výpovědí L. Moravce, s. 466.

¹¹¹ NA, fond NS, sg. 6/47, karton 109, Protokol s výpovědí A. J. Kožíška, s. 431–432.

5. Kožíškovo působení za okupace

O činnosti A. J. Kožíška v období mezi 15. březnem 1939 a 5. květnem 1945, dnem jeho zatčení, se lze dozvědět z různých zdrojů. Nejobsáhlejší zprávu o jeho působení podávají výpovědi svědků v jeho kauze, kusé informace přináší literatura zabývající se protektorátem a dějinami novinářství, obrázek pomůže dotvořit také studium Kožíškových článků. Obezřetně je pochopitelně třeba postupovat při získávání informací z výpovědi či obhajoby samotného Kožíška, je nutné je vždy porovnávat s ostatními dostupnými prameny a zdroji.

Dny bezprostředně předcházející vstupu německých vojsk trávil Antonín Kožíšek na Slovensku. Odjel do Bratislavy 12. března podle svých slov proto, že ho zajímaly slovenské události.¹¹² Na Slovensku v té době vrcholilo napětí, které vedlo k vyhlášení „Slovenského štátu“ 14. března. Toho dne večer Kožíšek Bratislavu opustil.

Následujícího dne, 15. března, pouhé hodiny po vstupu německých vojsk na území města, mohli obyvatelé Brna slyšet v místním vysílání Československého rozhlasu Kožíškův projev. V tomto projevu nabádal obyvatelstvo ke spolupráci s Němci. Přepis rozhlasového projevu se bohužel nezachoval, jeho přibližný obsah je znám pouze z výpovědi těch, co jej měli možnost slyšet.

S časopisem *Národní tábor* spolupracoval Kožíšek do dubna 1939, podle vlastních slov nebyl až do září 1939 novinářsky činný. Těmito slovy patrně myslel spíše fakt, že nebyl zaměstnán v žádné redakci, jelikož přispíval porůznu do několika listů. V květnu 1939 odjel do Anglie, v Londýně se údajně setkal, mimo jiné, s vyslancem Janem Masarykem. V červnu potom podnikl další, a poslední, cestu do Španělska. Těchto deset dní ve Španělsku dle jeho slov financoval továrník Dlouhý, Kožíšek měl v Madridu zkoumat možnosti hospodářských styků mezi Španělskem a Čechami a Moravou.¹¹³

Na konci srpna se v polském Gdaňsku stupňovalo napětí vedoucí posléze k napadení Polska a rozpoutání druhé světové války. Kožíšek se chtěl podle svého vyjádření přesvědčit o tamních poměrech a do Gdaňska se vydal, údajně na vlastní útraty a také, jak neopomínal zdůraznit, jako jediný český novinář. Své zážitky přednesl v rozhlase a také na krátkých

¹¹² NA, fond NS, sg. 6/47, karton 109, Protokol s výpovědí A. J. Kožíška, s. 432.

¹¹³ Tamtéž, s. 433.

vlnách určených pro Ameriku.¹¹⁴ Z Polska posílal fotografie a reportáže do *Moravských novin* a *Moravské orlice*, kde sice nebyl zaměstnán, ale s listy spolupracoval.¹¹⁵

5.1 Nástup do tiskových podniků Globus

Situace v protektorátě se zhoršila s německým přepadením Polska, týkalo se to i situace v českém tisku. Změny, které Němci neprovedli ihned po vzniku protektorátu, byly provedeny nyní, byly přidány nové pokyny a zostřeny staré. S druhou vlnou zatýkání, kterou provedli okupanti hned 1. září, byli zatčeni také redaktoři některých českých listů a na jejich místa byli hledáni noví, spolehlivější a ověřeni lidé. Zatýkání postihlo i redakce deníků, které byly vydávány tiskovými podniky Globus, patřícími vydavateli Bohumilu Pištělákovu.

Zatčení byli redaktoři Josef Drašnar, Valerián Valter Koch a Josef Rudolf. Zmínění redaktoři byli přesvědčeni, že na jejich zatčení měl podíl Kožíšek, věřili, že právě on nadiktoval okupačním úřadům jména novému režimu nepohodlných novinářů. Kožíšek toto obvinění popřel s tím, že z Polska se vrátil až 16. září¹¹⁶ a na zatýkání se tedy nemohl nikterak podílet. Jako nový šéfredaktor deníků *Moravské noviny* a *Moravská orlice* byl redaktorům Pištělákem představen až 26. září.¹¹⁷

Není zcela jisté, byl-li na místo šéfredaktora deníků vydavatelství Globus dosazen německými úřady, či jej Pištělák jmenoval sám z obav před okupanty, jak později tvrdil Kožíšek. Pravděpodobnější se ovšem zdá být první varianta, která se také v protokolech z výpovědí svědků objevuje častěji. Sám Pištělák ke Kožíškově nástupu do Globusu vypověděl: „*Několik dnů potom po zatčení redaktorů [1. září, pozn. autora] byl jsem volán do úřadovny říšského protektora, odděl. kulturněpolitické v Brně, kde mi zástupce šéfa Koberg oznámil, že ve všech českých novinách musí mít spolehlivé lidi, ježto české noviny až dosud neudělaly nic ze své iniciativy pro spolupráci s Němci. Oznámil mně, že mají v Brně zatím dvě*

¹¹⁴ Gebhart, Jan – Köpplová, Barbora – Kryšpínová, Jitka (eds.) a kol.: *Řízení legálního českého tisku v Protektorátu Čechy a Morava*. Karolinum, Praha 2010, s. 108.

¹¹⁵ Pištělák vypověděl, že za ním Kožíšek přišel s povolením od německých úřadů k odjezdu do Gdaňska, on se jej neodvážil odmítnout a několik dopisů, které Kožíšek z Gdaňska poslal, uveřejnil. Byl si prý tehdy již dobře vědom, že Kožíšek se dal do služeb Němcům. In: NA, fond NS, sg. 6/47, karton 109, Protokol s výpovědí B. Pištěláka, s. 480.

¹¹⁶ Köpplová a kol. jako den Kožíškova příjezdu zpět do Brna uvádějí 11. září. In: Gebhart, Jan – Köpplová, Barbora – Kryšpínová, Jitka (eds.) a kol.: *Řízení legálního českého tisku v Protektorátu Čechy a Morava*. Karolinum, Praha 2010.

¹¹⁷ Pištělák ve své výpovědi udává jako datum Kožíškova nástupu 15. září, Kožíšek 26. září. První číslo *Moravských novin*, kde je Kožíšek uvede jako šéfredaktor, je pondělní vydání z 18. září.

osoby, které požívají jejich plné důvěry, z nichž jeden, A. J. Kožíšek nastoupí jako šéfredaktor do podniků Globus.“¹¹⁸

Pišťelákovy deníky *Moravské noviny* a *Moravská orlice*¹¹⁹ byly na Moravě a v Brně nejrozšířenějšími novinami, náklad *Moravských novin* byl před okupací 80 tisíc výtisků, *Moravská orlice* měla náklad přibližně třetinový.¹²⁰ S Kožíškovým příchodem nastaly pochopitelně v redakci obou deníků změny. Nový šéfredaktor zakázal vydavateli Pišťelákovi nejen nosit do redakce k otištění vlastní články nebo dávat redaktorům jakékoli rozkazy, ale dokonce mu zapověděl vůbec se v redakci objevit. Pánem nad deníky podniku Globus byl nyní zcela a pouze šéfredaktor Kožíšek. Ve své výpovědi se hájil tím, že tato opatření zavedl na rozkaz Wolframa a von Gregoryho.

Oba deníky, *Moravské noviny* a *Moravská orlice*, byly svým obsahem a formou určeny spíše nižším vrstvám obyvatelstva. Před Kožíškovým příchodem tvořily politické zprávy jen malou část obsahu, jeho hlavní náplní byly zajímavosti a skandály z domova, částečně i ze světa, články se zabývaly vraždami, krádežemi, nehodami nebo různými podvody. Vojtěch Dolejší označuje jejich obsah za „ubohý, určený pro nejzaostalejší vrstvy obyvatelstva, pro ty drobné lidi, kteří chtěli zůstat stranou politického života, o němž toho mnoho nevěděli. [...] Předkládaly těmto svým čtenářům různé ‚zajímavosti‘ sebrané bůhvíckde, většinou nepravdivé a naprosto bezcenné“.¹²¹

S nástupem Kožíška vzrostl v obou listech počet politických zpráv a komentářů, které psal Kožíšek nebo ostatní redaktori, apolitičnost a nestrannost těchto deníků, na které si před Mnichovem vydavatel Pišťelák zakládal, již nebyla pravdou. Zbytek obsahu svou náplň příliš nezměnil, šokující a skandální zprávy, převážně lokálního charakteru nadále zaujímaly jeho velkou část.

Většina svědků z řad redaktorů se shoduje v tvrzení, že po nástupu Kožíška se poměry v redakci značně zhoršily, vládlo zde napětí. Příkazy Kožíšek nesděloval redaktorům přímo, pro tyto účely zavedl knihu rozkazů, kde si každý přečetl pokyny či výtky týkající se celé redakce či konkrétně jeho osoby. Podle svědectví redaktora *Moravských novin* Čenka

¹¹⁸ NA, fond NS, sg. 6/47, karton 109, Protokol s výpovědi B. Pišťeláka, s. 480.

¹¹⁹ Oba deníky byly tradičními moravskými listy, do vlastnictví Pišťelákova vydavatelství Globus se dostaly až po vzniku republiky, *Moravské noviny* ihned, *Moravská orlice* v roce 1932. In: Dolejší, Vojtěch: *Noviny a novináři. Z poznámek a vzpomínek*. Nakladatelství politické literatury, Praha 1963, s. 172.

¹²⁰ Dolejší, Vojtěch: *Noviny a novináři. Z poznámek a vzpomínek*. Nakladatelství politické literatury, Praha 1963, s. 172.

¹²¹ Tamtéž, s. 173.

Neshyby považoval Kožíšek rozkazy za tajné, proto knihu zamykal.¹²² Kniha rozkazů byla na konci války zabavena NKVD, k rukám Národního soudu se nikdy nedostala.

Čeněk Neshyba i mnozí další redaktoři vypověděli, že práce pod Kožíškovým vedením byla obzvlášť nepříjemná. Jeho chování údajně bylo diktátorské, tyranské, redaktoři často sloužili i 16 hodin. Do tisku se nemohlo dostat nic, co by neprošlo šéfredaktorovými rukama a bylo pravidlem, že Kožíšek články opravoval, měnil, vypouštěl věty či celé pasáže, zejména tehdy, nezdál-li se mu text být dostatečně „proněmecký“. Choval se arogantně, neustále dával najevo svou převahu a využíval svého postavení k útokům a hrozbám. Neshyba si vysvětloval Kožíškovo jednání tím, že šéfredaktor jednoduše „*nedostatek vzdělání vynahrazoval brutalitou*.“¹²³

Redaktoři dostali pokyn, že všichni bez výjimky musí psát pravidelně politický úvodník, redaktory sportovních či ženských rubrik nevyjímaje. Tento příkaz byl předmětem mnoha sporů v redakci. Někteří její členové ve svých výpovědích uváděli, že měli z Kožíška a jeho vlivu strach. Bylo jim z jeho strany vyhrožováno gestapem či úřadem práce, pokud nebudou psát politické úvodníky tak, jak jim bylo nařizováno. Jarmilu Neumannovou, redaktorku soudního zpravodajství a ženské a filmové rubriky v *Moravských novinách*, se snažil Kožíšek donutit k psaní politických článků i přesto, že její pozice v redakci neměla s politikou mnoho společného. Vyhrožoval jí tím, že nebude-li psát podle pokynů, nechá články napsat někým jiným a jednoduše je podepíše jejím jménem.¹²⁴

Kožíšek si nechal do své kanceláře zavést speciální telefonní linku ze strachu z odposlouchávání. Sám ovšem tvrdil, že tak provedl na příkaz z německých míst.¹²⁵ Dokladem Kožíškova strachu nejen z úniku nevhodných informací, ale i o vlastní bezpečnost, byl fakt, že měl od německých úřadů povolení nosit revolver. Toto povolení také podle Josefa Cincibuse, tehdejšího šéfreportéra Radiojournalu,¹²⁶ dokládalo Kožíškovo výjimečné postavení mezi žurnalisty, tímto privilegiem se nemohl prokázat každý.¹²⁷ Ke zlepšení atmosféry v redakci také nijak nepřispívalo, že Kožíšek zdravil nacistickým pozdravem a vyžadoval jej i od ostatních. Na dveřích do své kanceláře měl cedulku, která upozorňovala přichozí, že mají zdravit zdviženou pravicí.

¹²² NA, fond NS, sg. 6/47, karton 109, Protokol s výpovědí Č. Neshyby, s. 470.

¹²³ Tamtéž, s. 470.

¹²⁴ NA, fond NS, sg. 6/47, karton 109, Protokol s výpovědí J. Neumannové, s. 473.

¹²⁵ NA, fond NS, sg. 6/47, karton 109, Protokol s výpovědí A. J. Kožíška, s. 432.

¹²⁶ Československý rozhlas byl zpět přejmenován na Radiojournal

¹²⁷ NA, fond NS, sg. 6/47, karton 109, Protokol s výpovědí J. Cincibuse, s. 379.

V redakci Kožíška navštěvovalo podle svědectví množství Němců, nejen z tiskových úřadů. Vydavatel Karel Pištělák vzpomíná některá jména: Rudolf Lischka,¹²⁸ Wolfgang Götz-Tschermak,¹²⁹ dále příslušníci SS Hein a Lebert. Otto Štancl dále jmenuje Trubswassera,¹³⁰ šéfredaktora německých novin, nebo brněnského starostu Oskara Judexe.¹³¹ Také Kožíšek několikrát v redakci uvítal von Gregoryho a Wolframa. Byl znám tím, že mu velice záleží na stycích s důležitými lidmi a těmito styky se také rád chlubil.

Nejenom Kožíškovi podřízení redaktori z něho měli strach, obával se ho i vydavatel Pištělák, kterého údajně Kožíšek pod různými záminkami vydíral a finančně ruinoval. Kožíškov plat byl na svou dobu i v porovnání s ostatními šéfredaktory denního tisku mimořádný. Údaje obsažené ve výpovědích hovoří o 14 až 29 tisících korun, včetně příplatků na reprezentaci a cestování. Vydavatel Kožíškovi musel odsouhlasit proplácení vysokých výloh. Pištělák byl zednář a navíc na něj měl Kožíšek určité informace, které by mu mohly značně uškodit. Pištělák v Kožíškově kauze vypověděl: „[...] měl mne ... úplně v rukou a toto mně vždy při každém vhodném okamžiku připomínal, zvláště, když jsem mu v jeho finančních požadavcích méně ochotně vyhovoval.“¹³² Nepříjemná atmosféra se v redakci vydavatelství Globus stále narůstala, stejně jako byl stále útočnější tón Kožíškových článků.

5.2 Šéfredaktorem Poledního listu

V dubnu 1943 se německé tiskové úřady rozhodly vyměnit šéfredaktory některých důležitých deníků. Antonín Kožíšek se takto dostal do Prahy do vydavatelství Tempo Jiřího Stříbrného, kde se stal šéfredaktorem *Poledního listu* a vystřídal tak Karla Wenera. Ihned po nástupu propustil několik redaktorů, údajně na Wolframův pokyn. Stříbrnému nahlásil, že vše si bude řídit sám a ať si dá pozor, ať se mu „nestane to, co Pištělákovi“.¹³³ Nadiktoval si plat 14 tisíc korun a nechal si na náklady vydavatele opravit byt, který mu opatřily německé úřady.

Podle výpovědí redaktorů *Poledního listu* a dalších zaměstnanců vydavatelství Tempo se poměry v redakci po Kožíškově nástupu značně zhoršily. Nový šéfredaktor byl podle nich

¹²⁸ Prof. Rudolf Lischka – vedoucí tisku u služebny říšského protektora v Brně.

¹²⁹ Wolfgang Götz-Tschermak – vedoucí tiskového dohlédacího úřadu u Úřadu říšského protektora v Brně. Jeho jméno je v pramenech uváděno nejednotně – Götz-Tschermak, Götz, Tschermak-Goetz. V práci je použita verze, která se v pramenech vyskytovala nejčastěji.

¹³⁰ Některá křestní jména se nepodařilo zjistit.

¹³¹ Oskar Judex (28. 11. 1894 Brno – 11. 9. 1953 Brno), od roku 1928 člen městského zastupitelstva, angažoval se v nacistickém hnutí. Po okupaci Československa přišel 15. 3. 1939 na radnici a prohlásil se komisařským starostou. Mimořádný lidový soud jej 2. prosince 1945 odsoudil k doživotnímu vězení.

¹³² NA, fond NS, sg. 6/47, karton 109, Protokol s výpovědí B. Pištěláka, s. 381.

¹³³ NA, fond NS, sg. 6/47, karton 109, Protokol s výpovědí J. Stříbrného, s. 497.

„pánovitý a usurpátorský“,¹³⁴ „asociální a zlomyslný“,¹³⁵ „povýšený a nekolegiální“,¹³⁶ vyhrožoval totálním nasazením a gestapem a také zavedl pevnou pracovní dobu. Změnila se podoba *Poledního listu*, stal se více politickým. *Polední list* nebyl sice tak „bulvárním“ deníkem jako *Moravské noviny*, přesto byl určen spíše pro nižší vrstvy a také přinášel množství „zajímavostí“ a skandálních informací, jako tomu bylo v případě předchozího Kožíškova působiště. Šlo o deník zaměřený na zpravodajství z domova a ze světa, již před okupací byl více politickým typem novin, než byly *Moravské noviny* a *Moravská orlice*.

V redakci *Poledního listu* Kožíšek zavedl povinné psaní politických úvodníků pro všechny redaktory, stejně jako ve svém bývalém pracovišti. Tento příkaz způsobil nevoli mezi redaktory, která vedla až k jakési vzpouře. V lednu 1944 napsal redaktor Pavel Křepela, jako šéfredaktorův zástupce, stížnost na Kožíška na tiskový odbor. Z listu odešlo kromě něj ještě dalších sedm redaktorů, všichni měli potíže na tiskovém odboru, ale problémy z odchodu pro list důležitých redaktorů vznikly u německých míst i Kožíškovi, jeho pozice byla podle redaktora Nejedlého částečně otřesena.¹³⁷

Brzy po svém příchodu do Prahy, poté, co si nechal upravit velký byt zabavený Židům, začal v něm Kožíšek pořádat každé úterý odpolední čaje. Byl to pokus o jakýsi politický salón, kde se měli scházet lidé, které Kožíšek považoval za vhodné a způsobilé k intelektuální diskuzi na témata z oblasti politiky či umění. Chodili tam významní redaktoři a šéfredaktoři: Václav Crha, Vladimír Ryba, Jaroslav Křemen, Vladimír Krychtálek, Jan Scheinost, Rudolf Novák, Jaroslav Pelíšek nebo Harry Jelínek, zástupci německých úřadů Wolfgang Wolfram von Wolmar, Martin Wolf či Arthur Söhnel, členové SD Walter Lang, Willi Richter, Erich Richter a další. Z uměleckých kruhů se účastnili například režisér Jan Sviták¹³⁸ nebo herec Čeněk Šlégl.

¹³⁴ NA, fond NS, sg. 6/47, karton 109, Protokol s výpovědí B. Hubené, s. 406.

¹³⁵ NA, fond NS, sg. 6/47, karton 109, Protokol s výpovědí P. Křepely, s. 455.

¹³⁶ NA, fond NS, sg. 6/47, karton 109, Protokol s výpovědí V. Nejedlého, s. 468.

¹³⁷ Tamtéž, s. 468.

¹³⁸ Jan Sviták (23. 12. 1908 Plzeň – 10. 5. 1945 Praha), divadelní a filmový herec, filmový režisér. Za okupace vedl Filmový klub v pražském paláci Lucerna, byl šéfem cenzurního filmového úřadu a pracoval v Českomoravském filmovém ústředí. Díky svým funkcím se neubráníl styku s okupanty. Kvůli tomu byl podezříván z kolaborantství, podle mnohých vzpomínek a svědectví ovšem pomáhal řadě českých lidí. 9. května byl zatčen. 10. května propuštěn z vazby, na ulici se ho zmocnil dav, nakonec jej zastřelil ruský voják. Dodnes se vedou spory, zda byl kolaborantem nebo měl usvědčující důkazy o někom vysoce postaveném a musel proto být po konci okupace odstraněn.

5.3 Kožíšekova účast na tiskových konferencích

Jako šéfredaktor deníku se Kožíšek účastnil pochopitelně tiskových konferencí pořádaných tiskovým odborem předsednictva ministerské rady. Po úvodním slově některého z představitelů odboru a následné řeči Wolfganga von Wolmara, později jeho nástupce Artura Söhnela, případně ještě Karla von Gregoryho či Martina Wolfa nebo jiného hosta, dostávali šéfredaktoři prostor pro otázky. Kožíšek této možnosti občas využíval, jak se lze přesvědčit ze zápisů z konferencí i svědectví některých novinářů a představitelů tiskového odboru. Alois Kříž, který se jako šéfredaktor rozhlasu konferencí také pravidelně účastnil, prohlásil, že Kožíšek se nebál pronést určité námitky či vznést dotaz.¹³⁹ Také Ctibor Melč, který pravidelně od roku 1941 míval úvodní řeč na poradách šéfredaktorů, dosvědčil, že „*Kožíšek se dost často hlásil ke slovu, někdy žádal zlepšení německých opatření, která v českém obyvatelstvu by vyvolala opačný dojem, než Němci zamýšleli, někdy přednesl vlastní podněty.*“¹⁴⁰

Na konferenci konané 28. října 1940 přednesl Kožíšek svůj požadavek, aby byli vydavatelé vhodnou formou upozorněni na odpovědnosti a pravomoci šéfredaktorů.¹⁴¹ 13. ledna 1941 si stěžoval na to, že rozhlas ve svých citacích opomíjí jiné než pražské listy. „*Je třeba bráti zřetel na to, že na Moravě jsou novináři, kteří dovedou psát a mají kladný poměr k dnešní době,*“¹⁴² stojí v zápise z konference. Těmito slovy měl patrně na mysli především sám sebe. Neváhal se ozvat, pokud měl pocit, že venkovské, tedy mimopražské, noviny jsou nějakým způsobem znevýhodňovány či opomíjeny. Stěžoval si, že do Brna chodí zprávy branné moci se značným zpožděním, nebo že pro jeho listy je nedostatek papíru. Jinak byly jeho poznámky a dotazy praktické a týkaly se chodu redakce, například, jak psát o nových režimech v Rumunsku a Jugoslávii, o Národním souručenství nebo o zednářství či jak zacházet s inzercí v politické části listů. Také několikrát na konferenci podával výklad ze svých cest.

Prosazování pokynů předávaných šéfredaktorům na tiskových konferencích bylo ponecháno na nich samých. Šéfredaktoři plnění pokynů „*dilem prosazovali naléháním, apely a žebráním o sympatii, již méně vyhrožováním a brutálními příkazy.* [...] *Úkol šéfredaktorů*

¹³⁹ NA, fond NS, sg. 6/47, karton 109, Protokol s výpovědí A. Kříže, s. 456.

¹⁴⁰ NA, fond NS, sg. 6/47, karton 109, Protokol s výpovědí C. Melče, s. 464.

¹⁴¹ Gebhart, Jan – Köpplová, Barbora – Kryšpinová, Jitka (eds.) a kol.: Řízení legálního českého tisku v Protektorátu Čechy a Morava (Edice tiskových konferencí z let 1939–1945), s. 14. [CD jako příloha Gebhart, Jan – Köpplová, Barbora – Kryšpinová, Jitka (eds.) a kol.: *Řízení legálního českého tisku v Protektorátu Čechy a Morava*. Karolinum, Praha 2010]

¹⁴² Tamtéž, s. 14.

nebyl v tomto ohledu lehký, tím spíše, že většině z nich chybělo skutečné přesvědčení a zaujetí a část z nich plnila svoje poslání s rozpaky nebo dokonce proti vůli“.¹⁴³ Antonín Kožíšek se řadil k té menšině šéfredaktorů, kterým opravdové zaujetí nechybělo a vyhrožování a terorizování redaktorů patřilo mezi jejich běžné metody vynucování poslušnosti.

Hned na první konferenci 20. září 1939 byly stanoveny Melčem a Wolframem nové úkoly protektorátního tisku a novinářů. Při té příležitosti Wolfram zdůraznil, že „za to, že tisk bude se řídit danými pokyny a že se v něm neobjeví nic závadného, jest odpovědný v první řadě šéfredaktor, [...] a ten také musí nést důsledky.“¹⁴⁴ Z obavy z takovéto odpovědnosti a strachu z postihu za případné nedodržení pokynů mohlo částečně pramenit Kožíškovo diktátorské chování a vyhrožování redaktorům.

Kožíšek také patřil k úzké skupině šéfredaktorů, kteří byli po skončení konferencí zváni, aby se účastnil porady v užším kruhu. Jednalo se vedle Kožíška o Vladimíra Krychtálka, Karla Wenera, Karla Lažnovského, Václava Crhu, Vladimíra Rybu a Jaroslava Křemena.¹⁴⁵ O tom, jak tyto porady probíhaly a co při nich bylo projednáváno, nejsou dochovány žádné bližší informace.

5.4 Členství ve spolcích a organizacích a získaná ocenění

Do sjednoceného svazu novinářů byl Kožíšek přijat brzy po jeho ustanovení v červnu 1939. Vedení Syndikátu novinářů, který byl největší novinářskou odborovou organizací před vznikem protektorátu, Kožíška do svých řad nikdy nepřijalo, z různých důvodů, některé byly již uvedeny výše. Do Národního svazu novinářů měl už vstup volný, ačkoliv v prvním vedení svazu byli zejména zástupci bývalého syndikátu. V únoru 1942 byl jmenován novým vedoucím svazu Vladimír Krychtálek. Kožíškovi byla přidělena funkce vedoucího brněnské odbočky svazu, ačkoliv Krychtálek údajně navrhoval na tuto funkci Jaroslava Pelíška. Wolfram mu ale údajně doporučil jmenování Kožíška, nikoho jiného by podle něho zástupci německého tiskového úřadu v Brně neschválili.¹⁴⁶

¹⁴³ Gebhart, Jan – Köpplová, Barbora – Kryšpínová, Jitka (eds.) a kol.: *Řízení legálního českého tisku v Protektorátu Čechy a Morava*. Karolinum, Praha 2010, s. 19.

¹⁴⁴ Gebhart, Jan – Köpplová, Barbora – Kryšpínová, Jitka (eds.) a kol.: *Řízení legálního českého tisku v Protektorátu Čechy a Morava (Edice tiskových konferencí z let 1939–1945)*, s. 14. [CD jako příloha Gebhart, Jan – Köpplová, Barbora – Kryšpínová, Jitka (eds.) a kol.: *Řízení legálního českého tisku v Protektorátu Čechy a Morava*. Karolinum, Praha 2010]

¹⁴⁵ Gebhart, Jan – Köpplová, Barbora – Kryšpínová, Jitka (eds.) a kol.: *Řízení legálního českého tisku v Protektorátu Čechy a Morava*. Karolinum, Praha 2010, s. 18.

¹⁴⁶ NA, fond NS, sg. 6/47, karton 109, Protokol s výpovědí V. Krychtálka, s. 449.

Z dalších svazů a spolků byl Kožíšek členem Vlajky, Svazu pro spolupráci s Němci a Ligy proti bolševismu. V posledních dvou jmenovaných spolcích byl členem výboru, ale nevyvíjel žádnou aktivní činnost, ani se neúčastnil schůzí. Kožíškovo členství ve Vlajce bylo později jedním z hlavních argumentů obžaloby.¹⁴⁷

Za svou práci novináře a šéfredaktora byl Kožíšek oceňován nejen přízní německých vysokých úředníků, ale získal také tři novinářské ceny. V červenci 1942 obdržel z rukou Emanuela Moravce spolu s dalšími „spolehlivými“ žurnalisty národní cenu za žurnalistickou činnost, která byla spojena s odměnou 10 tisíc korun. V roce 1944 byl Kožíšek vyznamenán svatováclavskou orlicí, nejvyšším protektorátním vyznamenáním,¹⁴⁸ o něco později byl oceněn také Lažnovského cenou, ke které náležela odměna 15 tisíc korun.

5.5 Kožíškova účast na novinářských zájezdech

Za svého působení ve vydavatelství Globus i později ve vydavatelství Tempo se Kožíšek zúčastnil mnoha novinářských zájezdů pořádaných Němci pro hlavní představitele protektorátního tisku. První takto z německých míst organizovanou cestou byl již zmíněný zájezd do Polska, kde se začala formovat skupina kolaborantských novinářů. Začátkem roku 1940 byl Kožíšek společně s Jaroslavem Pelíškem určen, aby zastupovali české novináře na balkánské konferenci v Bělehradě. Při té příležitosti navštívili také Bulharsko a Rumunsko s úkolem obhlédnout situaci a tamní poměry a napsat reportáže. Podruhé byl Kožíšek na Balkáně v květnu 1940, tentokrát bez Pelíška. K této návštěvě se váže také obvinění Kožíška z toho, že se v Sofii podvodem dostal do tamní ilegální společnosti a později její členy udal Němcům, což mělo za následek smrt v koncentračním táboře pro několik z nich. Kožíšek tato obvinění odmítl.

V létě 1940 Němci zorganizovali pro novináře zájezd do poražené Francie. Kožíšek v Paříži navštívil místa, kde se scházeli českoslovenští emigranti a podle obžaloby odsud odvezl seznamy osob s emigrací spolupracujících. Tyto seznamy spolu s přivezenou zabavenou korespondencí předal gestapu, čímž přispěl k pronásledování osob, které byly s emigrací ve styku a jejich rodinných příslušníků.¹⁴⁹

Další cestu s Pelíškem podnikl Kožíšek na vyzvání Wolframa v lednu 1942 do Dánska a Norska. Z tohoto třítydenního zájezdu napsali oba několik reportáží do svých listů a také

¹⁴⁷ Blíže viz kapitola 6.6.2.

¹⁴⁸ Svatováclavská orlice souvisela se zneužitím svatováclavského kultu německými úřady v protektorátu. Byl prosazován výklad, že Václav byl hlavním představitelem proněmecké politiky v českých dějinách. In: Vykoupil, Libor: *Slovník českých dějin*. Brno, Georgetown 1994, s. 310.

¹⁴⁹ Blíže viz kapitola 6.6.3

společnou knihu *Sever dnes*. Jako jedinému z českých novinářů mu bylo dovoleno na pozvání skupiny „Tisk“ spolu s americkými, švýcarskými a jinými zahraničními novináři navštívit obsazenou část Sovětského svazu. Byli zde hosty německé branné moci. Kromě reportáží pro vydavatelství Globus také tato cesta vedla k sepsání knihy, Kožíšek ji nazval *Moře bídy*.

Několikrát Kožíšek navštívil také Slovensko, většinou za účelem rozhovorů s důležitými osobami a psaní reportáží. Nejdůležitější byla poslední Kožíškova cesta na Slovensko v říjnu 1944. Vybraní novináři si měli prohlédnout následky potlačeného slovenského povstání a patřičně o nich poreferovat. V Donovalech objevil Kožíšek školu, která sloužila jako poslední hlavní stan generálů Viesta a Goliana, velitelů povstání. Zde našel množství dokumentů velitelství povstání, které odvezl do Protektorátu a předal Martinu Wolfovi. Společně se Scheinostem a Wernerem vydali z této cesty knihu *Báňská Bystrica*.¹⁵⁰

¹⁵⁰

Blíže viz kapitola 6.6.5

6. Soudní proces s Antonínem Jaromilem Kožíškem

6.1 Zatčení a vyšetřování

K zatčení Antonína Kožíška došlo hned první den Pražského povstání, 5. května 1945. Kožíšek byl zadržen policejním inspektorem Augustinem Průchou v redakci *Poledního listu* a převezen do věznice na Karlově náměstí. Při zatčení měl u sebe v přepočtu na protektorátní koruny téměř 60 tisíc korun v korunách a říšských markách, dále drobné osobní věci a doklady. Teprve 14. května byla do Kožíškova bytu poslána výkonná skupina k domovní prohlídce a úřednímu zajištění listinného a písemného materiálu. Celý byt byl zajištěn Národním výborem pro Prahu 2. Prohlídka a zajištění důležitého materiálu byla provedena také v Kožíškově kanceláři v redakci *Poledního listu*.

V červnu byl u Okresního soudu trestního sepsán s Kožíškem protokol a spisy spolu se závěrečnou zprávou byly předloženy Ústřednímu vyšetřovacímu výboru při Komisi pro vnitřní národní bezpečnost¹⁵¹ s návrhem, aby byly k dalšímu příslušnému řízení předány Státnímu zastupitelství pro veřejnou žalobu Lidového soudu. V září byly spisy předány, veřejný žalobce mimořádného lidového soudu v Praze je vrátil s tím, že mají být poslány národnímu žalobci při Národním soudu v Praze poté, co dojde k jeho jmenování.

Kožíšek byl brzy po zatčení převezen z Prahy do Brna do zajišťovací vazby na Lidické ulici. Začátkem roku 1946, když bylo rozhodnuto o předání jeho případu k Národnímu soudu, byl poslán zpět do Prahy do pankrácké věznice, kde na něj byla uvalena soudní vazba pro důvodné podezření ze zločinu podle paragrafu 3 dekretu prezidenta republiky č. 16/45 Sb. 12. ledna 1946 byla vyšetřujícím soudcem pro národního prokurátora v Praze JUDr. Bohdanem Donnerem podána oblastní kriminální úřadovně žádost o vypracování zprávy o Kožíškově pověsti. Zpráva nevyzněla pro Kožíška příznivě. Vyplynulo z ní, že Kožíšek „v domě a okolí požíval velmi špatnou pověst. Byl znám jako udavač a v době nesvobody se ho lidé obávali. Také v místě zaměstnání byl znám jako udavač.“¹⁵²

Pro potřeby vyšetřování případu Antonína Kožíška obdržela kancelář národního prokurátora celkem šest balíků s písemným materiálem a knihami.

¹⁵¹ Komise pro vnitřní národní bezpečnost (KVNB) působila při zemských národních výborech (ZNV) v Praze, v Brně a expositura v Moravské Ostravě. Jedním z jejích úkolů v rámci zajišťování vnitřní bezpečnosti bylo odhalování kolaborantů a zrádců. Za tímto účelem vznikl Ústřední vyšetřovací výbor (UVV).

¹⁵² NA, fond NS, sg. 6/47, karton 115, Zpráva o pověsti.

6.2 Průběh procesu s obžalovanými novináři

Antonín Kožíšek byl souzen společně se čtyřmi dalšími novináři: Rudolfem Novákem, šéfredaktorem *Árjského boje*, Aloisem Křížem, šéfredaktorem rozhlasu, Emilem Šourkem, šéfredaktorem *Vlajky* a později (jako nástupce Kožíška) *Moravských novin* a Gustavem Dörflem, odpovědným redaktorem *Pražského listu*. Hlavní líčení v jejich procesu probíhalo mezi 10. a 26. březnem 1947.

Pro proces s novináři byl určen jako předseda senátu JUDr. Jan Kaplan, jako přísedící Vojtěch Dolejší, Václav Křížek, Václav Konopa, Josef Linek, Josef Němec a Josef Sládek. Veřejným žalobcem byl národní prokurátor JUDr. František Tržický. Jako vojenští znalci byli přizváni pplk. Ladislav Chodil a špkt. Antonín Fršlínek. Obžalovaní si mohli zvolit vlastního obhájce. Tuto možnost využili Šourek a Dörfel, ostatním byl obhájce přidělen ex offo. Kožíška zastupoval JUDr. Ladislav Vejchoda.

Pro větší přehlednost bude nejprve shrnut celý průběh hlavního líčení s obžalovanými novináři. Jednotlivé součásti přelíčení týkající se Antonína Kožíška budou podrobněji rozebrány v dalších kapitolách, společně s přehledem a rozborem nejdůležitějších témat, kterými se soud v Kožíškově případě zabýval.

6.2.1 První den procesu

Hlavní líčení s obžalovanými novináři, skupinou Rudolfa Nováka, jak byla pětice žurnalistů označována, začalo v pondělí 10. března 1947 ve 14 hodin. Konalo se ve velké porotní síni pankrácké věznice a bylo veřejné. Náplní přelíčení byla první den četba obžalovacího spisu národního prokurátora za přítomnosti všech obžalovaných. Ti „*sklíčení na lavicích obžalovaných, naslouchají výčtu svých činů*“,¹⁵³ popsal náladu v soudní síni redaktor *Rudého práva*. Po přečtení rozsáhlého spisu čítajícího osmdesát stran bylo v 17 hodin předsedou senátu dr. Kaplanem přerušeno jednání a hlavní líčení bylo odročeno na následující den.

6.2.2 Výsledky obžalovaných

Druhý den přelíčení, v úterý 11. března, byl vyslýchán Rudolf Novák, bývalý šéfredaktor *Árjského boje*. Novák byl spolu s Kožíškem a Aloisem Křížem označován za hlavní obžalované v tomto procesu a v jejich případě byl veřejností očekáván nejvyšší trest. Novákův výslech začal v devět hodin ráno, byl ukončen v půl druhé odpoledne a líčení odročeno na středu 12. března.

¹⁵³ mj: Novák, Kožíšek, Kříž, Šourek a Dörfel před národním soudem. *Rudé právo*, 12. 3. 1947, s. 3.

Třetí den líčení byl věnován výsledku Antonína Kožíška. Kožíšek byl předsedou senátu vyličen jako „*ctižádostivec, sprostý vyděrač, domýšlivec, podlý zrádce a brutální člověk*“.¹⁵⁴ Předseda senátu zmínil nejen Kožíškovu žurnalistickou činnost, dva a půl tisíce článků, které napsal, ale také jeho udavačskou činnost. Dále byly čteny některé Kožíškovy články a projevy.

Ve čtvrtek 13. března byl vyslýchán Alois Kříž – „*ubřečený Lojza*“,¹⁵⁵ jak sám sebe nazval – a v pátek „*opatrný aktivista*“¹⁵⁶ Emil Šourek se „*ztroskotaným virtuosem*“¹⁵⁷ Gustavem Dörflem.

6.2.3 Čtení výpovědních protokolů, článků a projevů

Sobota 15. března a také začátek druhého týdne procesu patřil zejména čtení výpovědí svědků činnosti obžalovaných za dobu trvání protektorátu i před jeho vznikem. Mezi nejdůležitějšími protokoly týkajícími se osoby Antonína Kožíška byla výpověď Němce Keidusche, faktora tiskárny Globus, který dosvědčil, že za vedení redakce Antonínem Kožíškem klesl náklad Moravských novin na polovinu. Mezi dalšími zásadními výpověďmi, které přitahovaly také pozornost tisku, byla prohlášení redaktora rozhlasu Cincibuse, týkající se zájezdu na Slovensko v říjnu 1944, nebo výpověď generála Gajdy.

V pondělí 16. března bylo vedle výpovědí svědků čteno také trestní oznámení proti všem pěti novinářům. Dále byly přečteny vybrané články Novákovy, Kožíškovy a Křížovy, takové, které dle obžaloby nejlépe dokazovaly jejich aktivistickou činnost za okupace. V případě některých článků stačilo předsedovi soudu přečíst jejich titulky, které se ukázaly být dostatečně vypovídajícími a výstižnými.

6.2.4 Výsledky svědků

Výsledky svědků byly zahájeny v úterý 18. března, celkem jich před porotu předstoupilo 35. V Kožíškově případě svědčil například K. F. Zieris, tajemník Národního svazu novinářů o okolnostech Kožíškova přijetí do této organizace a jeho volbě předsedou brněnské odbočky svazu, dr. Gregor o výhrůžkách, kterých se Kožíšek dopouštěl, redaktor Zdeněk Šafránek o jeho chování v redakci. V pátek 21. března vypovídali před porotou vojenští znalci, kteří byli přizváni, aby posoudili, jakou škodu Kožíšek spáchal tím, že dovezl z návštěvy Slovenska listiny patřící vedení slovenských povstalců.

¹⁵⁴ ek: Nic než podlý plaz a vyděrač. *Zemědělské noviny*, 13. 3. 1947, s. 3.

¹⁵⁵ Sv.: Pozdní lítost propagátora nacismu. *Mladá fronta*, 14. 3. 1947, s. 2.

¹⁵⁶ ek: Opatrný aktivista Emil Šourek. *Zemědělské noviny*, 15. 3. 1947, s. 2.

¹⁵⁷ áb: Rozhodnutí o aktivistech. *Obrana národa*, 27. 3. 1947, s. 3.

Ve stejný den proběhl důležitý výslech také v kauze s Aloisem Křížem, který čelil závažnému obvinění z toho, že 5. května střílel společně s příslušníky SS z budovy rozhlasu na české účastníky pražského povstání.

6.2.5 Závěrečná řeč prokurátora, obhajoby, rozsudek

V pondělí 24. března byla pronesena národním prokurátorem závěrečná řeč trávající déle než tři hodiny, v závěru které navrhl pro obžalované trest. Jelikož obžalovaní měli všichni své obhájce, povolil jim předseda senátu na konci pondělního přelíčení pouze krátké desetiminutové obhajoby. Ve svých řečech se snažili všichni obžalovaní naposledy svými slovy přesvědčit soud o vlastní nevině, někteří vyjádřením lítosti, jiní zatvrzelým popíráním vznesených obvinění.

Následující den se obhajoby obžalovaných ujali jejich advokáti. Ještě před řečí prvního obhájce požádal advokát Aloise Kříže o vyslechnutí dalších svědků, kteří měli dosvědčit Křížovu nevinu ve věci střelby z okna budovy rozhlasu. Předseda senátu odmítl předvolání dalších svědků jako bezpředmětné. Po skončení řečí obhájců se chopil slova opět prokurátor a v krátké replice vyjádřil své přesvědčení o tom, že obhajoby neotřáslly obžalobou ani v jediném bodě.¹⁵⁸ Případ Křížovy střelby nechal soudu k dalšímu uvážení. Soud se odebral k poradě o rozsudku, jehož vynesení bylo určeno na 14. hodinu následujícího dne.

Ve středu 26. března přilákalo vynesení rozsudku množství lidí zvědavých na výsledek procesu s obžalovanými novináři. Zvědavců bylo tolik, že „nejen novináři a přísedící národního soudu se nemohli dostat dovnitř, ale i sám národní prokurátor a obhájci se museli vrátit a počkat, až byl udělán jakž tak pořádek“,¹⁵⁹ referuje o posledním dni procesu *Obrana lidu*. K vynesení rozsudku nakonec se zpožděním došlo ve 14.45.

6.3 Obžaloba novinářů

Četba obžalovacího spisu národního prokurátora byla úvodní částí hlavního líčení se skupinou aktivistických novinářů.

Všech pět novinářů bylo obviněno z toho, že: „*V době zvýšeného ohrožení republiky v Praze, Brně a jinde*

1) všichni propagovali a podporovali fašistické a nacistické hnutí, tiskem, rozhlasem a na veřejných shromážděních schvalovali a obhajovali nepřátelskou vládu na území

¹⁵⁸ Sv.: Střílel Kříž proti čs. bojovníkům? *Mladá fronta*, 27. 3. 1947, s. 2.

¹⁵⁹ áb: Novák, Kožíšek, Kříž – smrt. *Obrana lidu*, 28. 3. 1947, s. 4.

republiky a jednotlivé nezákonné činy okupačních velitelství a úřadů a orgánů jim podřízených v úmyslu, aby rozvrátili mravní, národní a státní vědomí československého lidu, zejména též československé mládeže, a to za okolností zvláště přitěžujících.

2) A. J. Kožíšek za války obstarával nepříteli prospěch, a to za okolností zvláště přitěžujících.

3) R. Novák a A. J. Kožíšek sami, Novák pak i v součinnosti s jinými v zájmu Německa způsobili novinářskými články ztrátu svobody a smrt většího počtu obyvatel republiky.

4) A. Kříž dne 5. května v zájmu Německa střílel spolu s příslušníky SS po členech českého oddílu vedeného majorem Antonínem Rakoušem a útočícího na budovu českého rozhlasu a jednal tak proti útočnickům v úmyslu, aby je usmrtil, čímž předsevzal čin ke skutečnému vykonání zločinu vraždy vedoucí, zločin však jen náhodou nebyl dokonán.

5) A Kříž a E. Šourek byli činovníky Vlajky a A. Kříž též velitelem Svatoplukových gard.¹⁶⁰

Tímto obvinění podle obžaloby spáchali:

„Ad1) všichni obvinění zločin proti státu podle §u 3 odst. 1 dekretu prezidenta republiky č. 16/45 Sb. ve znění zákona č. 23/46 Sb.,

Ad2) A. J. Kožíšek zločin podle státu dle §u 1 téhož zákona spáchaný zločinem podle §u č. 6 zák. na ochranu republiky,

Ad3) R. Novák a A. J. Kožíšek zločin proti osobám podle §7 odst. 3 cit. dekretu,

Ad4) A. Kříž zločin proti osobám podle §5 odst. 1 a) uvedeného dekretu spáchaný zločinem podle §§ 8, 134, 135 č. 4. tr. z.,

Ad5) A. Kříž a E. Šourek zločin proti státu podle §3 odst. 2 cit. dekretu“.¹⁶¹

Za tyto spáchané činy měli být dle Národního prokurátora obžalovaní Kožíšek a Novák potrestáni „podle §u 7 odst. 3 téhož dekretu, A. Kříž, E. Šourek a Gustav Dörfl podle §u 3 odst. 1 uvedeného dekretu nejvyšší sazby za současného použití §u 34 tr. z. u všech obviněných, kromě obviněného Dörfla“.¹⁶² Uvedené znamenalo, že obviněným s výjimkou Dörfla hrozil trest smrti.

Na Kožíška a ostatní obviněné byla uvalena obligatorní vyšetřovací vazba. V rámci hlavního přelíčení navrhuje ve své obžalobě národní prokurátor vyslechnout 35 svědků, předvolat dva soudní znalce z oboru vojenství, přečíst trestní oznámení ministerstva vnitra

¹⁶⁰ NA, fond NS, sg. 6/47, karton 115, Obžalovací spis, s. 2–3.

¹⁶¹ Tamtéž, s. 3.

¹⁶² Tamtéž, s. 4.

(Kožíškovo bylo z 26. listopadu 1946, s přílohami z 6. prosince), dále číst všechny administrativní protokoly a přípisy, konstatovat obsah připojených článků, písemností, spisů osobních výkazů nebo knih jednotlivých obžalovaných.

V další části obžalovacího spisu odůvodňuje prokurátor navrhané tresty. Rozepisuje se o tom, jak těžké období protektorátu bylo obtížným pro všechny obyvatele protektorátu a pro novináře obzvláště, jak velkou zodpovědnost před ně nové poměry postavily. Novináři měli „*všechny prostředky zasáhnout do současného myšlenkového proudění a svým vlivem působiti na veřejné mínění*“.¹⁶³ K takovému úkolu bylo potřeba statečných lidí, kteří se nebáli přinášet oběti a nepříteli vzdorovat.

Našlo se ovšem mezi žurnalisty mnoho takových, kteří se „*propůjčují nepříteli a zpronevěří se svému poslání, čímž páchají soustavně těžké škody na národu a jeho pověsti. Tito hanební pisálkové volí libivá hesla, zakrývají pravou podstatu věci a propůjčují se k nešetrné a nevhodné polemice se zahraničním odbojem, propagují nacismus, obhajují fašismus. [...] Toto zpravodajství a žurnalistika je projevem ponižující ničemnosti, jaké svět i náš národ před tím nepoznal*“.¹⁶⁴ Dále obžalovací spis vinil obžalované žurnalisty z toho, že „*otravují československý lid způsobem odporným a z pohnutek zisťných*“,¹⁶⁵ jejich hlavním motivem byly dle obžaloby majetkové výhody a moc.

Obviněné obžaloba charakterizovala následovně: „*nepoctiví a bezcharakterní, zrádci a úskoční, někdy přímo kriminálně zločinečtí jedinci. [...] Morálka, poctivost, šlechtnost ducha a odvaha k oběti jsou jim zcela cizí, [...] naopak nízké pohnutky, úzký obzor a úsilí o vlastní zabezpečení motivují jejich činnost, kterou se již během okupace vyřazují z vlastního národa*“.¹⁶⁶ Obžalovací spis přiznal protektorátním žurnalistům nelehkou úlohu, jelikož okupanti na ně činili veliký nátlak, nicméně silné osobnosti se tomuto úsilí Němců dokázaly postavit, mnozí novináři ustoupili z veřejného života, aby nemuseli škodit své pověsti a pověsti národa. Takoví nebyli ovšem všichni, a ti, kteří byli, ty okupační moc nahradila „*ochotnými a nejčastěji nemravnými jedinci, jejichž schopnosti a duchovní obzor je podprůměrný, což však pro okupanty není rozhodující*“.¹⁶⁷

Žalobce ve svém spise shrnul, že jednání všech pěti obviněných zakládala skutkovou podstatu zločinu proti státu. Obvinění svými činy rozvraceli mravní, národní a státní vědomí

¹⁶³ NA, fond NS, sg. 6/47, karton 115, Obžalovací spis, s. 10.

¹⁶⁴ Tamtéž, s. 10.

¹⁶⁵ Tamtéž, s. 11.

¹⁶⁶ Tamtéž, s. 12.

¹⁶⁷ Tamtéž, s. 11.

československého lidu, zejména mládeže, to vše za zvláště přitěžujících okolností. Počínají si tak záměrně, soustavně a až do samého konce války. Vědomě sloužili německé propagandě, rozhodující byl pro ně prospěch okupantů a vlastní zisk.¹⁶⁸

6.3.1 Obžaloba A. J. Kožíška

V další části obžalovacího spisu se prokurátor věnuje jednotlivým obžalovaným novinářům. Shrnuje jejich osobní data a pokouší se načrtnout jejich charakter a obsáhle se věnuje jejich činnosti za okupace, částečně i před ní. Kožíškovi, Novákovi a Křížovi je v obžalovacím spise věnováno více prostoru než zbylým dvěma novinářům Šourkovi a Dörflovi.

Na úvod žalobce o Kožíškovi prohlašuje, že byl fašistou již před Mnichovem. Dokládá to mimo jiné tím, že knihy, které napsal ještě před vstupem německých vojsk na území republiky, mají jasně fašistického ducha, jak kniha reportáží z Německa *V zemi hákovitého kříže*, tak *Zakrvácené arény* s postřehy o Španělsku. Za důkaz Kožíškova fašistického smýšlení pokládá i jeho spolupráci na vydávání fašistického časopisu *Národní tábor*. Ještě před okupací, 13. března 1939, také Kožíšek zaslal dopis generálu Gajdovi.¹⁶⁹ V něm vyjádřil názor, že Gajdova rehabilitace byla neúplná, generál by dle jeho názoru měl být rehabilitován i morálně. K tématu také o den dříve v *Moravské orlici* uveřejnil článek, který nazval *Odčínají se křivdy starého režimu na Gajdovi, Perglerovi a Diirychovi*.

Jako první Kožíškův kolaborantský čin v době okupace byl v obžalobě zmíněn jeho projev v rozhlase z dopoledních hodin 15. března 1939. „*Obviněný se těšil důvěře okupantů a všemožně se přičiňoval, aby si ji udržel až do konce války,*“¹⁷⁰ stojí dále v obžalovacím spisu. Žalobce zmiňuje, že Jaroslav Pelíšek vypověděl, že již první den okupace o Kožíškovi prohlásil některý z brněnských německých listů, že je „*bílou vránou českého tisku*“.¹⁷¹ Důkazem této důvěry ke Kožíškovi za strany německých míst byly podle obžaloby jeho časté cesty do zahraničí, jeho jmenování do funkce předsedy brněnského Národního svazu novinářů, jeho přeložení do Prahy do *Poledního listu*, a také dopis z konce roku 1941 z úřadu

¹⁶⁸ NA, fond NS, sg. 6/47, karton 115, Obžalovací spis, s. 69.

¹⁶⁹ Generál Radola Gajda (14. 2. Kotor – 15. 4. 1948 Praha), český voják, později fašistický politik, předseda Národní obce fašistické, v době 2. republiky funkcionář pravicové Strany národní jednoty. Roku 1926 byl degradován a propuštěn z armády pro své fašistické postoje a přípravu státního převratu. v březnu 1939 byl Háchou rehabilitován. Jen několik dní po rehabilitaci se společně s dalšími organizacemi podílel na vytvoření Českého národního výboru, podle představ aktérů budoucí vlády protektorátu. Němečtí okupanti však dali přednost oficiální reprezentaci protektorátu v čele s prezidentem Háchou.

¹⁷⁰ NA, fond NS, sg. 6/47, karton 115, Obžalovací spis, s. 17.

¹⁷¹ NA, fond NS, sg. 6/47, karton 109, Protokol s výpovědí J. Pelíška, s. 478.

„Tisk“ kulturněpolitického oddělení Úřadu říšského protektora. Tímto dopisem je Kožíškovi udělen generální pardon na veškerou jeho publicistickou činnost před začátkem okupace.

V odůvodnění návrhu obžaloby spis dále uvádí Kožíškovy styky s německými činiteli, které byly nejen úřední, ale také společenské a snad i přátelské. Závažným proviněním a důležitým bodem obžaloby bylo podezření, že Kožíšek svých styků využíval k hrozbám a zastrašování redaktorů i lidí mimo redakci, kteří se mu z různých důvodů znelíbili. Tyto skutečnosti vedly žalobce k vyslovení podezření, že Kožíšek byl agentem SD. Kožíškovi také pochopitelně při posuzování jeho charakteru a činnosti v období protektorátu nepomohlo jeho členství ve Vlajce.

Obžaloba se dále pozastavuje nad Kožíškovým „hochštaplerstvím“, nad tím, jak vysoko mířil. Prohlašoval se za důvěrníka prezidenta Háchy a při sestavování nové vlády na začátku roku 1942 počítal s funkcí ministra.

Za nejzávažnější skutkovou podstatu zločinů, ze kterých byla pětice novinářů obžalována, považovala žaloba žurnalistickou a publicistickou činnost obžalovaných. Kožíška označuje žalobce za „*průkopníka pro novou [protektorátní, pozn. autora] českou tiskovou politiku*“,¹⁷² cituje některé jeho články, které tuto skutkovou podstatu zakládají. Obsah Kožíškových článků se dle žalobce nelišil od článků Rudolfa Nováka v *Árijském boji* „*formou, tendencí ani náměty*“,¹⁷³ byl zaměřený protižidovsky, protisovětsky, útočil na zednáře, komunisty nebo zahraniční odboj, zejména na Edvarda Beneše. Listy, které Kožíšek jako šéfredaktor vedl, se postavily „*jako první bezvýhradně do služeb propagace říšské myšlenky v českém národě. Kožíšek [...] uměl prý vždy svými směrníčovými články [...] strhnouti s sebou celou českou žurnalistiku*“.¹⁷⁴

Obširněji se obžaloba věnovala třem konkrétním Kožíškovým článkům. V Článku *Česká emigrace a Paříž* ze 14. července 1940 otištěném v *Moravské orlici* jmenuje účastníky českého odboje v Paříži, kteří byli nuceni utéci před Němci, a hovoří o nich posměšně a pohrdavě.¹⁷⁵ Článek vychází z již zmíněné novinářské cesty po Francii. Na doklad Kožíškova postoje k domácímu odboji uvádí žaloba jeho článek z roku 1941 *Kdo jde proti říši, jde proti vlastnímu národu*, ve kterém odsuzuje politiku generála Eliáše. Činí tak například slovy: „*Eliáš se považuje za ,pupek Evropy. Říše ho potřebuje, ať již pracuje pro Německo či proti němu z optických důvodů pro cizinu. Tak si Eliáš aspoň myslil. Z tohoto*

¹⁷² NA, fond NS, sg. 6/47, karton 115, Obžalovací spis, s. 32.

¹⁷³ Tamtéž, s. 33.

¹⁷⁴ Tamtéž, s. 32.

¹⁷⁵ Blíže viz kapitola 6.6.2

mylného názoru čerpal Eliáš takovou jistotu, že se domníval, že si může dovolit pracovat ještě i velezrádným způsobem, aniž – jako obyčejný smrtelník – by se snad mohl octnouti v nebezpečí, že bude dopaden.“¹⁷⁶ Obžaloba vzpomněla také článek publikovaný ještě 5. května 1945 v *Poledním listu*, který autor nazval *Beneš – český Radescu*¹⁷⁷. V něm ve chvíli již zcela jistého konce nacismu „varuje národ, aby neztratil rozvahy a nerozhodoval podle okamžité nálady“.¹⁷⁸

Vzpomenuty byly také Kožíškovy cesty do zahraničí a z nich vzešlé knižní publikace, které měly podobný charakter jako jeho práce pro noviny. Žalobce označil tuto Kožíškovu činnost za „zhoubnou a nebezpečnou“¹⁷⁹ a odcitoval část úvodu knihy *Sever dnes*, kterou napsal Kožíšek společně s Pelíškem po své cestě po Dánsku a Norsku. Autoři věřili v novou Evropu: „Evropa dostává novou tvář, [...] buduje se nový řád a rýsuje se veliký celek evropských národů.“¹⁸⁰ Češi by si podle nich měli vzít ze severní Evropy příklad.

V knize *Moře bídy* shrnul Kožíšek své zážitky z cesty na Ukrajinu, vyjadřoval se negativně o Sovětském svazu a poměrech v něm. Na začátku roku 1945 vyšla kniha *Báňská Bystrica* obsahující reportáže Kožíška, Wernera a Scheinosta z návštěvy Slovenska na podzim předchozího roku. Kožíšek se ve svých reportážích chlubil tím, že objevil hlavní stan velení slovenského povstání, toto velení zesměšňoval, stejně tak československý odboj v zahraničí. Obžaloba také připomněla, že Kožíšek přispěl do Křížovy knihy *Co víte o Židech* protižidovským článkem chválícím národní socialismus a Adolfa Hitlera.

Vedle psané publicistiky naplňovaly skutkovou podstatu zločinů dle slov prokurátora také Kožíškovy přednášky, reportáže a projevy v pražském i brněnském rozhlase, kterých bylo celkově kolem čtyřiceti. Přednášky pronášel Kožíšek nejen v rozhlase, ale také například na akcích Národního shromáždění. Žalobce zmínil výmluvné názvy některých jeho příspěvků, například příspěvek *O Židech, válečných štváčích* nebo *Sovětské Rusko – nehorázný podvod*.¹⁸¹ Tato Kožíškova žurnalistická, publicistická a přednášková činnost znamenala dle

¹⁷⁶ Kožíšek, Ant. J.: Kdo jde proti říši, jde proti vlastnímu národu. In: *Moravské noviny*, 14. 11. 1941, s. 3.

¹⁷⁷ Nicolae Radescu (30. 3. 1874, Calimanesti – 16. 5. 1953, New York City), rumunský důstojník a politik, poslední nekomunistický ministerský předseda (7. 12. 1944 – 1. 3. 1945), odpůrce komunismu. Po nepokojích na začátku roku 1945 žádala Moskva rumunského krále o odvolání ministerského předsedy. Král byl nucen souhlasit a jmenovat novou, komunistickou vládu. Radescu zemřel v roce 1953 v emigraci ve Spojených státech.

¹⁷⁸ NA, fond NS, sg. 6/47, karton 115, Obžalovací spis, s. 35.

¹⁷⁹ Tamtéž, s. 35.

¹⁸⁰ Tamtéž, s. 35.

¹⁸¹ Tamtéž, s. 58.

obžaloby podporu nebo propagaci nacistického hnutí, případně schvalování nebo obhajování vlády okupantů na území republiky nebo jejich jednotlivých nezákonných činů.¹⁸²

Skutkovou podstatu zločinu vojenské zrady naplnil Kožíšek dle obhajoby tím, že ze zájezdu na Slovensko přivezl a předal Frankovi důležité listiny týkající se velení slovenského povstání, čímž umožnil nacistům zákrok proti českým i slovenským partyzánským skupinám. Zločinu se také měl dopustit na zájezdu do Francie, když v Paříži navštívil sídlo Československé národní rady a redakci českého listu a odvezl množství listinného materiálu týkajícího se československého odboje ve Francii. Tímto činem ohrozil řadu osob v protektorátu, spřízněných se členy odboje.

Zločinu proti osobám se Kožíšek podle žalobce dopustil zejména mnohými svými články, zejména články zaměřenými proti Židům, zednářům, rotariánům¹⁸³ a či jednoduše osobám, které mu z nějakého důvodu překážely. V článku *Nezapomínejte na bílé Židy* se například opíral do osob, které žily ve společné domácnosti se Židy či je nějakým způsobem podporovaly: „*Bílí Židé [...] jsou tak nestydatí, že se dovedou vloupat i do společnosti ministrů, slibují různé zákroky českým lidem a ohánějí se tak nestydatě slovy o národních zájmech, že v každém pořádném arijci kypí krev, když je slyší. [...] Český veřejný život musí být tvořen opravdovými arijci rasy i ducha.*“¹⁸⁴

Kožíšek podobnými články, ve kterých často jmenoval konkrétní osoby, způsobil újmu na svobodě, zdraví či životě mnoha lidem. Kožíškovi u národního prokurátora přitížilo, že okupanty upozorňoval na osoby zvláště exponované v kulturních podnicích a na samosprávné činitele, a tak zavadával okupantům příležitost zakročit proti institucím reprezentovaným těmito osobami.¹⁸⁵

Do kategorie zločinů proti osobám spadaly také případy, kdy Kožíšek udával dokonce i vlastní spolupracovníky, redaktory, korektory nebo sazeče. Blíže budou nejzávažnější témata Kožíškovy kauzy popsána ve zvláštní podkapitole.

¹⁸² Tamtéž, s. 66

¹⁸³ Rotary – celosvětová organizací vedoucích osobností z podnikatelských a odborných kruhů sdružených za cílem poskytovat humanitární služby a pomoc, prosazovat vysoké etické zásady ve všech oblastech a napomáhat vytváření vzájemné důvěry a míru na celém světě. Během války bylo mnoho klubů zrušeno, jelikož cíle rotaryánů se neslučovaly s německým národním hnutím.

¹⁸⁴ Kožíšek, Ant. J.: *Nezapomínejte na bílé Židy*. In: *Pondělní noviny*, 21. 10. 1940, s. 3.

¹⁸⁵ NA, fond NS, sg. 6/47, karton 115, Obžalovací spis, s. 79.

6.4 Svědecké výpovědi

Pro posuzování viny či nevinu novináře Antonína Kožíška měl soud k dispozici řadu svědeckých výpovědí. Některé byly ve formě psaných svědeckých protokolů, další výpovědi podali svědci přímo před Národním soudem.

Většina svědeckých protokolů byla sepsána mezi 11. říjnem a 16. listopadem 1946, malá část z nich dříve, Kožíškův konstitut potom 19. listopadu. Výsledky svědků byly prováděny z větší části v Praze na Ministerstvu vnitra, menší část v Brně na Ředitelství národní bezpečnosti. Z celého procesu se skupinou novinářů se Kožíška týkaly protokoly číslo 73 až 149, celkem jich tedy bylo i s Kožíškovým konstitutem 77.

6.4.1 Výpovědi kolegů a podřízených

V případě procesu s Antonínem Kožíškem vypovídali zejména jeho kolegové novináři, z redakcí jím za protektorátu i před protektorátem vedených listů i z ostatních redakcí. Vyslýchání také další zaměstnanci a spolupracovníci vydavatelství Globus v Brně a Tempo v Praze i majitelé obou podniků Pištělák a Stříbrný. Výpovědi byly téměř výlučně v Kožíškův neprospěch. Již výše bylo zmíněno, jakými negativními přívlastky označovali Kožíška jeho redaktoři, nejčastěji byla v souvislosti se zjevně neoblíbeným šéfredaktorem zmiňována arogance, hochštaplerství a diktátorské chování.

Jelikož redaktoři byli nuceni trávit s Kožíškem mnoho času, neunikly jim některé záporné rysy jeho charakteru. „*Byl člověkem velice náladovým a zdálo se, že někdy, když začal řídit, že je to člověk bez smyslu,*“¹⁸⁶ vyjádřil se o Kožíškovi při svém výslechu Čeněk Neshyba z *Moravských novin*. I další redaktoři potvrdili Kožíškovu „*nepříjemnou povahu*“,¹⁸⁷ často „*používal nevybraných výrazů a způsobů jednání*“,¹⁸⁸ dosvědčil František Peiger, který se s Kožíškem potkával v redakci *Poledního listu*.

Kožíškovi podřízení vypovídali také o hrozbách, kterým museli ze strany šéfredaktora čelit. Lubor Moravec, bývalý redaktor v tiskovém podniku Globus, řekl o svém tehdejší nadřízeném: „*Kožíšek měl ve zvyku, stále před námi prohlašovati, co dovede dělati gestapo s neposlušnými novináři.*“¹⁸⁹ Neshyba vypověděl, že Kožíšek v redakci vyhrožoval, že budou všichni redaktoři brzy zatčeni, neboť on o všem ví a redaktoři jsou sledováni.¹⁹⁰ Václav

¹⁸⁶ NA, fond NS, sg. 6/47, karton 109, Protokol s výpovědí Č. Neshyby, s. 472.

¹⁸⁷ NA, fond NS, sg. 6/47, karton 109, Protokol s výpovědí F. Peigra, s. 447.

¹⁸⁸ Tamtéž, s. 447.

¹⁸⁹ NA, fond NS, sg. 6/47, karton 109, Protokol s výpovědí L. Moravce, s. 408.

¹⁹⁰ NA, fond NS, sg. 6/47, karton 109, Protokol s výpovědí Č. Neshyby s. 472.

Víšek,¹⁹¹ sazeč tiskárny podniku Tempo, uvedl ve své výpovědi výhrůžku, kterou Kožíšek používal proti technickému personálu Tempa, která byla jiného druhu, jako hrozba zde nesloužilo gestapo, nýbrž komunisté. Kožíšek svým podřízeným říkal, že „až přijdou bolševici, nebude pověšen jen on, ale i ostatní zaměstnanci tiskárny, poněvadž to, co on napsal, oni sázeli.“¹⁹²

Atmosféra na pracovišti, kterému vládl Kožíšek, tedy podle svědků skutečně nebyla příjemná. Některé své výhrůžky také Kožíšek skutečně splnil a, i když se k tomu nepřiznal, zařídil dle výpovědí svědků zatčení, cestu na pracovní úřad či dokonce do koncentračního tábora pro řadu svých kolegů z vydavatelství.

6.4.2 Ostatní přitěžující svědectví

Nebyli to jen pracovníci tiskových podniků, pod něž spadaly Kožíškem vedené listy, kteří byli omezeni na svobodě, zdraví a životě či posláni na práce do říše. Byly to i veřejně známé či neznámé osobnosti, které trpěly kvůli Kožíškově žurnalistické činnosti, ale i udavačství. Také těmito případy se zabývaly výslechy svědků. Nejen bývalí Kožíškovi redaktoři, ale i další lidé z Brna i Prahy, dosvědčili Kožíškovo protičeské chování za okupace.

Typickým takovým případem byly články týkající se Ústředí moravských obcí, měst a okresů, kde měl Kožíšek zájem na výměně vedení. „Všechny články průhledně směřovaly k odstranění vedoucích osob z ústředí a nahrazení jich lidmi nakloněnými nacistickému režimu. Přirozeně, že články byli upozorněni němečtí činitelé a také Gestapo,“¹⁹³ vypověděl František Janík, bývalý místopředseda Ústředí. Po další sérii článků byli Janík a jeho kolega Jaroslav Benčák zatčeni a vyslýcháni gestapem. „Na Gestapu jsem byl vyšetřován vedle věci souvisejících s ústředím, také z obvinění vznesených na mne v Kožíškových člancích,“¹⁹⁴ potvrdil Janík, že Kožíškovy články sloužily gestapu jako návod na to, o koho se zajímat, a na co se při výsleších ptát.

Vypovídali i někteří němečtí úředníci, bohužel německých svědků bylo k dispozici minimum, jelikož značná část z nich z pochopitelných důvodů před koncem okupace nebo ihned po něm zmizela. Jednu z mála výpovědí poskytl Richard Schetke, bývalý úředník

¹⁹¹ Sazeč Václav Víšek poznal zlou vůli šéfredaktora Kožíška, když v srpnu 1943 sázel úvodník a při sazbě věty „Český národ je trpělivý“, zaměnil slovo „trpělivý“ za „netrpělivý“. Kožíškem byl ihned propuštěn a poslán na pracovní úřad a odtud během tří dnů na práci do Vratislavi. Z Vratislavi zpět do Prahy se dostal pouze díky synovi svého známého, který mu zajistil posudek od lékaře ve Vratislavi, že není schopen práce v říši. Po návratu jej již Kožíšek nezaměstnal, a proto musel Víšek až do konce války pracovat v průmyslových závodech.

¹⁹² NA, fond NS, sg. 6/47, karton 109, Protokol s výpovědí V. Víška, s. 520.

¹⁹³ NA, fond NS, sg. 6/47, karton 109, Protokol s výpovědí F. Janíka, s. 412.

¹⁹⁴ Tamtéž, s. 412.

gestapa. Sám s Kožíškem sice nespolupracoval, ale v budově gestapa jej často vídal a byl přesvědčen, že je jeho konfidentem.

6.4.3 Výpovědi v Kožíškův prospěch

Pozitivní výpovědi v Kožíškově případu téměř nezazněly. Ani němečtí úředníci, ani protektorátní činitelé a dokonce ani kolegové mezi kolaborantskými novináři a šéfredaktory neřekli o Kožíškovi mnoho dobrého. Snažili se především zachránit sami sebe a k tomu potřebovali být vnímáni v lepším světle než ostatní. Vypovídali často, že Kožíškovi nedůvěřovali a měli se před ním na pozoru¹⁹⁵ (Pelíšek¹⁹⁶), že byl „žálostivý společenských úspěchů“¹⁹⁷ (Křemen) či dokonce, že byl agentem SD (Werner podle svědectví Pavla Křepely).¹⁹⁸ Z výpovědí kolegů snad jediná Křížova výpověď vyzněla alespoň částečně kladně. Kříž odmítl, že by se Kožíšek choval podlézavě, o přednášky v rozhlase podle něj nežádal, ale byl k nim vyzván a s nadřizenými německými místy se podle něho stýkal stejně jako ostatní šéfredaktoři.¹⁹⁹

Několik svědectví, které vyzněly v Kožíškův prospěch, přece jen bylo sepsáno, budou přiblíženy v kapitole věnované Kožíškově obhajobě.

O výpovědích svědků, které probíhaly přímo v soudní síni mezi 18. a 21. březnem 1947 bylo pojednáno již výše, v podkapitole 6.2.4 popisující konkrétní dny v průběhu samotného procesu.

6. 5 Kožíškova obhajoba

Obžaloba byla Antonínu Kožíškovi publikována 13. února 1947, tedy necelý měsíc před začátkem hlavního líčení. V úvodu vývodního návrhu své obhajoby si Kožíšek stěžoval na skutečnost, že jeho obhájce JUDr. Ladislav Vejchoda mu byl přidělen až 5. března, proto na podání obhajoby měl velice málo času.

Ve vývodním návrhu se Kožíšek vrátil do let před okupací a tvrdil, že jeho činnost byla vždy protiněmecká a hájící zájmy Československa. I za svého pobytu ve Francii se snažil být vždy nápomocen krajanům, kteří se na něj obraceli s žádostí o pomoc. Přiznal, že nikdy

¹⁹⁵ NA, fond NS, sg. 6/47, karton 109, Protokol s výpovědí J. Pelíška, s. 478.

¹⁹⁶ Pelíšek ke svému vztahu s Kožíškem vypověděl: „Od roku 1941 stýkal jsem se s Kožíškem jen tehdy, když to bylo nevyhnutelné. Že náš poměr není přátelský, věděli od té doby jak na českých, tak na německých tiskových místech.“ In: NA, fond NS, sg. 6/47, karton 109, Protokol s výpovědí J. Pelíška, s. 480.

¹⁹⁷ NA, fond NS, sg. 6/47, karton 109, Protokol s výpovědí J. Křemena, s. 453.

¹⁹⁸ NA, fond NS, sg. 6/47, karton 109, Protokol s výpovědí P. Křepely, s. 455.

¹⁹⁹ NA, fond NS, sg. 6/47, karton 109, Protokol s výpovědí A. Kříže, s. 456.

nesouhlasil s bolševismem, příčinou měla být jeho výchova prvorepublikovými spisovateli a politiky, kteří také neměli všichni k bolševismu kladný vztah.²⁰⁰ Připustil, že jeho názory byly „podle tehdejšího označení pravičácké, což odpovídalo pojmu demokracie za první republiky“.²⁰¹ Avšak odmítl být označován za fašistu, což doložil mimo jiné knihou *Zakrvácené arény*, kterou, paradoxně, použila i obžaloba, stejně jako soubor reportáží *V zemi hákovitého kříže*. I v případě této knihy se Kožíšek bránil nařčení, že reportáže v ní sebrané byly propagací nacismu, jelikož mu byly za okupace německými místy vytýkány. Navíc tyto reportáže údajně nepsal z vlastního zájmu, nýbrž na přání československého velvyslance v Berlíně Mastného.²⁰²

Kožíšek zdůrazňuje, že s okupací nesouhlasil a chtěl z okupované země odejít do emigrace do Anglie. Tento svůj úmysl spojuje s cestou do Anglie, kterou podnikl v květnu 1939. Úředníci velvyslanectví mu údajně jeho plán rozmluvili s tím, že otázka český zemí je vyřešena s konečnou platností zřízením protektorátu,²⁰³ a Kožíšek se proto rozhodl vrátit se a vyčkat.

Ve své obhajobě se Kožíšek snažil vyvrátit nebo alespoň zmírnit jednotlivá obvinění obžaloby. Popřel, že časopis *Národní tábor* byl pod jeho vedením fašistickým listem, odmítl, že by jeho projev v rozhlase z 15. března 1939 nabádal občany ke vstupu do fašistické strany, pouze vybízel ke klidu. Již bylo zmíněno výše, že Kožíšek popřel členství ve Vlajce a v Lize proti bolševismu²⁰⁴ Kožíšek tvrdil, že se o něm dozvěděl z tisku, zprávy z jejich korespondence neotiskoval, což mu bylo na tiskových konferencích vytýkáno. Podezření, že byl agentem SD, také důrazně odmítl. Předsedou brněnské odbočky Národního svazu novinářů nebyl jmenován, nýbrž byl „zvolen zcela demokraticky“.²⁰⁵

6.5.1 Nátlak ze strany německých míst

Strategii obhajoby, kterou zvolil Antonín Kožíšek a jeho obhájce, lze shrnout do několika bodů. Co se týká jeho novinářské činnosti, snažil se soud přesvědčit, že nejednal povětšinou ze své vůle, ale z vůle jiných, nebo na jejich žádost, a to z důvodu, aby jim pomohl. Na šéfredaktorské místo v podnicích Globus nastoupil dle své obhajoby na přání

²⁰⁰ NA, fond NS, sg. 6/47, karton 115, Obhajoba A. J. Kožíška, s. 3.

²⁰¹ NA, fond NS, sg. 6/47, karton 115, Hlavní líčení, s. 5.

²⁰² NA, fond NS, sg. 6/47, karton 115, Obhajoba A. J. Kožíška, s. 7.

²⁰³ Tamtéž, s. 3.

²⁰⁴ Liga proti bolševismu vznikla na začátku roku 1944, podléhala Moravcovu Ministerstvu školství a lidové osvěty. Měla za úkol propagovat Německo jako zachránce evropské civilizace a vést protikomunistickou a protisovětskou propagandu pomocí veřejných projevů a přednášek a svého časopisu *Denní korespondence*.

²⁰⁵ NA, fond NS, sg. 6/47, karton 115, Obhajoba A. J. Kožíška, s. 8.

vydavatele Pištěláka proto, aby zachránil jeho podnik a dvě stě dělníků v něm zaměstnaných. Mělo jít o záchranu před úplnou finanční zkázou.²⁰⁶ Pištělák měl před Kožíškovým nástupem půlmilionový dluh, za Kožíškova vedení redakce měl získat své milionové jmění zpět.

Ani do podniku Tempo, vydavatele *Poledního listu*, Kožíšek údajně nenastoupil dobrovolně, ze svého vlastního rozhodnutí. Šlo o „*diktát, jemuž nebylo možné odporovat*“,²⁰⁷ obhajoval se. Kožíšek dle svého vyjádření chtěl dokonce povolání šéfredaktora a celou žurnalistiku opustit, ale nebylo mu to německými místy umožněno.²⁰⁸

Obhajobu svých článků, jejich obsahu a formy, postavil Kožíšek na tvrzení, že články byly nařízené, psal to, co mu němečtí úředníci nakázali, a tím způsobem, jakým mu poručili. Některé články mu byly rovnou již napsané předány s příkazem k otištění. Ve svém konstitutu k tomuto vypověděl: „*Pokud jde o články v Moravských novinách a Moravské orlici, kde byly jmenovány různé osoby v souvislosti s jejich členstvím v některých tehdy zakázaných organizacích nebo tajných spolcích, dostal jsem je buď již napsané od profesora Lischky, [...] nebo jsem dostal materiál od něho s rozkazem napsati o tom zprávu nebo článek.*“²⁰⁹ Denuncující články týkající se rotariánů psal Kožíšek údajně také na rozkaz Rudolfa Lischky, který mu předal seznam členů rotariánů v bývalém Československu s tím, že jej má s patřičným komentářem otisknout.

Zasahování do článků redaktorů v redakcích svých listů Kožíšek rázně odmítl. Nebylo třeba články upravovat ani vkládat věty, redaktoři psali ve smyslu doby a chápali svůj úkol.²¹⁰ Povinné psaní politických úvodníků sice bylo nařízeno na tiskové konferenci, ale redaktoři je opět psali dobrovolně, šéfredaktor je k tomu nemusel nutit, prohlašoval dále.

6.5.2 Obhajoba styků s Němci

Dalším argumentem, který Kožíšek použil ve snaze očistit svoji osobu od vznesených obvinění, bylo jeho tvrzení, že u Němců nebyl zdaleka tak oblíbený, jak se obžaloba snažila dokázat. Kožíšek ve své obhajobě tvrdí, že v roce 1940 byl poprvé ohrožen zatčením a dokonce transportem do koncentračního tábora. Kožíšek k tomu píše: „*Vytykala se mi předokupační pronacistická činnost a tvrdilo se – a to zcela právem – že loyálnost k říši předstírám.*“²¹¹ Kožíška údajně v tomto případě zachránila jen intervence Götze-Tschermaka,

²⁰⁶ NA, fond NS, sg. 6/47, karton 115, Hlavní líčení, s. 6.

²⁰⁷ Tamtéž, s. 6.

²⁰⁸ Tamtéž, s. 6.

²⁰⁹ NA, fond NS, sg. 6/47, karton 109, Protokol s výpovědí A. J. Kožíška, s. 436.

²¹⁰ Tamtéž, s. 446.

²¹¹ NA, fond NS, sg. 6/47, karton 115, Obhajoba A. J. Kožíška, s. 9.

díky níž byl celý případ vyřízen u německého advokáta v Brně dr. Drapely darem pro německý Červený kříž.

Nátlak německých míst na Kožíška se dle vyjádření v jeho konstitutu neustále zvyšoval, byl pokládán za politicky nespolehlivého. Tímto tlakem na svou novinářskou činnost vysvětluje Kožíšek, proč psal způsobem, kterým psal: „*Přeháněl jsem proto aktivistickou tendenci článků, protože jsem věděl, že je to bezpečný způsob, jak se mohou stát tyto články pro německou propagandu bezcennými.*“²¹² Toto je jeden z nejabsurdnějších argumentů celého procesu, jak se jevil soudu i novinářům. Jako příklad tohoto přehnaného aktivismu jmenoval Kožíšek jeden jím vedený rozhovor pro rozhlas, jež byl takového druhu, že „*jeho obsahu se každý soudný člověk musel smát [...] a nemohl nikým býti brán vážně a ani nebyl.*“²¹³

Dále bylo Kožíškovi dle jeho slov vytýkáno, že intervenuje za „*komunisty a české lidi vůbec*“²¹⁴ a že se stýká s „*lidmi protiněmecky smýšlejícími nebo alespoň takovými, jejichž loyálnost jest sporná*“.²¹⁵ Jako další důvod nepřízně německých míst zmínil Kožíšek svou údajnou protiněmeckou činnost před okupací, na kterou dostal později od K. H. Franka generální pardon.

6.5.3 Jednání v souladu s pokyny odboje

Ne zcela snadno uvěřitelným argumentem, který měl svědčit v Kožíškův prospěch, bylo jeho ujištění, že svou žurnalistickou činnost řídil pokyny zahraničního i domácího odboje a že s domácím odbojem byl dokonce skrze Aloise Eliáše ve spojení. „*Nalezl se doklad o tom, že gen. Eliáš mne pokládal za spolehlivého pro cíle odboje,*“²¹⁶ tvrdil Kožíšek ve své obhajobě. Takový doklad, který by dokazoval spojení mezi gen. Eliášem a Kožíškem, nebo jakékoliv kladné Eliášovo vyjádření o Kožíškově osobě, nebylo soudu předloženo.

Kožíšek se dovolával také zahraničního odboje. Netvrdil sice, že by byl přímo ve spojení se členy českého odboje v exilu, v obhajobě ale prohlašoval, že ve své novinářské práci se řídil jeho pokyny. Vycházel z toho, že Beneš „*souhlasí s tím, aby část veřejně činných lidí dělala politiku, které se dnes říká ‚kolaborantská‘*“.²¹⁷ Trval na tom, že jednal v duchu tehdejší situace, v souladu s tím, k čemu nabádal londýnský rozhlas. Londýn podle

²¹² NA, fond NS, sg. 6/47, karton 109, Protokol s výpovědí A. J. Kožíška, s. 447.

²¹³ NA, fond NS, sg. 6/47, karton 115, Obhajoba A. J. Kožíška, s. 14.

²¹⁴ Tamtéž, s. 9.

²¹⁵ Tamtéž, s. 9.

²¹⁶ Tamtéž, s. 15.

²¹⁷ NA, fond NS, sg. 6/47, karton 109, Protokol s výpovědí A. J. Kožíška, s. 446.

něj věděl, že novináři v protektorátu jsou pod obrovským tlakem a nejednají a nepíší dobrovolně. Obyvatelé protektorátu stejně jako Beneš dle Kožíškova vyjádření věděli, že zprávy v novinách jsou nadiktované a novináři jsou nuceni předkládat čtenářům či posluchačům obsah dodaný jim gestapem.

Podobně jako na Beneše se odvolával Kožíšek i na Háchu. Ten mu měl říci, že „někdo musí vyvinout také kompromitující iniciativu a to prý hlavně novináři.“ Zároveň jej Hácha údajně ubezpečoval, že kdo bude dělat aktivistickou politiku, nebude mít po změně poměrů žádné nepříjemnosti. Stejně tak měl Hácha vědět o Kožíškových stycích s Němci a schvalovat je, jelikož věděl o tom, že Kožíšek pomohl mnoha českým lidem intervencemi u Němců. Ubezpečování prezidenta Háchy o budoucí beztrestnosti těch, jejichž skutky se daly označit jako aktivistické, lze jen stěží uvěřit vzhledem k tomu, že Háchovi bylo podle různých pozdějších svědectví jasné, že až dojde ke změně poměrů, neujde pravděpodobně soudu ani on sám.

6.5.4 Pomoc českému lidu

Dalším, a možná nejdůležitějším a nejpádnějším argumentem Kožíškovy obhajoby bylo tvrzení, že během okupace pomohl mnoha českým lidem, ať již finančně, intervencí u německých míst nebo jiným způsobem. Vyslovil názor, že „*novinářskou činnost nelze posuzovat jen podle článků, ale třeba znát zákulisí toho, co novináře ovlivňovalo, když psal tak, že zdánlivě české věci škodil, avšak českým lidem pomáhal šetřit životy a český majetek.*“²¹⁸ Ve vývodním návrhu své obhajoby vyjmenoval Kožíšek množství případů své pomoci s přáním předvolat svědky, kteří by mu jeho záslužnou činnost mohli dosvědčit. Množství jím uváděných listinných důkazů, jako korespondence či nejrůznější spisy, nebylo k dispozici, stejně tak mnozí svědci.

Nicméně našli se lidé, kteří potvrdili pravdivost Kožíškových výpovědí týkajících se záchrany lidí, jejich zdraví, či majetku. Přímo v soudní síni na Pankráci nikdo z nich nevyprávěl, několik svědků podalo svědectví u krajských soudů, která pak byla čtena během procesu. Jedním z těchto svědků byl například profesor brněnské techniky Václav Kubelka,²¹⁹ jenž byl údajně až na Kožíškovu přimluvu propuštěn z vazby gestapa. Kubelka, který byl zatčen za účast v odboji, byl vyslechnut na žádost Antonína Kožíška u Krajského trestního soudu v Brně až 17. března 1947, kdy už byl proces se skupinou Novák a spol. v plném

²¹⁸ NA, fond NS, sg. 6/47, karton 115, Obhajoba A. J. Kožíška, s. 16.

²¹⁹ Ve své obhajobě jej Kožíšek jmenuje jako Vladislava Kubelku.

proudu. Přiznal Kožíškovi zásluhy na svém propuštění a na tom, že jeho zatčení skončilo pouhou domluvou.²²⁰

V Kožíškův prospěch dále vypověděl Jindřich Svoboda,²²¹ Kožíškův brněnský soused. Za heydrichiády byly u bratra pana Svobody nalezeny zbraně a jeho synovec byl zatčen gestapem. Za držení zbraní byla automatickým trestem smrt nejen pro toho, kdo zbraň držel, ale i pro jeho rodinu. Jindřich Svoboda podle své výpovědi šel za Kožíškem s žádostí o pomoc. Kožíšek u gestapa zřejmě ve věci intervenoval, poradil také údajně Svobodovi, co má rodina při výslechu vypovídat, aby škody byly co nejmenší. František Svoboda byl poté skutečně gestapem propuštěn.

Je nemožné dopátrat se dnes toho, co se v případě držení zbraní odehrálo, ale je těžké uvěřit, že Kožíšek by měl až takový vliv, že by dokázal odvrátit přísný trest gestapa. Snad byl svědek Svoboda něco Kožíškovi dlužen a svým svědectvím se mu to pokoušel vrátit. Nicméně porota zřejmě jeho svědectví přílišnou váhu nedávala. Později Kožíšek intervenoval i za další členy rodiny pana Jindřicha Svobody, kteří se dostali do konfliktu s okupační mocí kvůli útěku rodinného příslušníka za hranice a vykrádání poštovních balíčků.²²²

Antonín Kožíšek také údajně několika lidem pomohl tím, že je předem varoval, že gestapo má v plánu je navštívit. Takovéto varování potvrzuje Bohumil Komůrka, brněnský knihkupec, který ve svém příspěvu sděluje, že jen díky Kožíškovi, stačil včas před příchodem gestapa odstranit závadné věci ve svém závodě.

Podobných svědectví, která by potvrzovala Kožíškovo tvrzení o jeho pomoci českým lidem, bylo ovšem poskrovnu, oproti svědectvím v jeho neprospěch tvořila výraznou menšinu. Bylo zřejmé, že k přesvědčení soudu o Kožíškově nevině či alespoň k udělení nižšího trestu postačovat pravděpodobně nebudou.

6.6 Témata procesu s Antonínem Kožíškem

V procesu s Antonínem Kožíškem se objevilo několik zásadních témat či kauz, na kterých národní prokurátor zejména postavil svou obžalobu. Vedle samotného psaní článků a vedení redakce se nejzávažnější případy, které naplňovaly skutkovou podstatu zločinů, ze kterých byl Kožíšek obžalován, týkaly zejména udavačství a zrady na národu a na konkrétních osobách.

²²⁰ NA, fond NS, sg. 6/47, karton 115, Výslech svědka Václava Kubelky.

²²¹ Ve své obhajobě jej Kožíšek jmenuje jako A. Svobodu.

²²² NA, fond NS, sg. 6/47, karton 115, Výslech svědka Jindřicha Svobody.

6.6.1 Působení v redakci a jednání s redaktory

Již bylo výše několikrát zmíněno, jaká atmosféra panovala v redakci *Moravských novin* a *Moravské orlice* a později *Poledního listu* pod vedením Antonína Kožíška. Redaktoři, korektoři, sazeči i administrativní personál vydavatelství Globus a vydavatelství Tempo při svých výpovědích označovali Kožíška vesměs nelichotivými přívlastky a dávali mu za vinu zhoršení poměrů v redakci, pokles nákladu i kvality listů, přespřílišné proněmecké nadšení a snahu dělat více, než bylo nutné. Padla také obvinění ze zásahů proti některým zaměstnancům či spolupracovníkům obou vydavatelství, kteří Kožíškovou vinou údajně přišli o práci, byli zatčeni a strávili i několik let ve vazbě gestapa, někteří dokonce skončili v koncentračních táborech. Kožíšek ve všech případech, které byly u soudu připomenuty, jakoukoliv vinu na zatýkání členů redakce odmítl.

Nejčastěji zmiňovaným případem a názorným dokladem udávání vlastních podřízených Kožíškem byl ve výpovědích svědků případ sportovního redaktora *Poledního listu* Zdeňka Šafránka. Po tom, co Kožíšek začátkem června 1944 nařídil, že všichni redaktoři *Poledního listu* musí psát politické úvodníky, každý jeden týdně, se Šafránek vzepřel a odmítl jako sportovní redaktor takové úvodníky psát. Nechal se uznat svým přítelem lékařem Antonínem Bílým za práce neschopného. Šéfredaktor Kožíšek Šafránkovu chorobu nazval „úvodníkovou nemocí“.²²³

Bohužel, Zdeněk Šafránek nebyl dost opatrný. Ve své výpovědi udává: „*Když se [...] Kožíšek dozvěděl, že jsem otevřeně před celou redakcí odmítl úvodníky psát, a že jsem řekl, že raději skočím z okna, zavolal si mne a prohlásil, že mne nechá prohlédnout německým lékařem a že to též bude hlásit tiskovému odboru.*“²²⁴ Kožíšek se o Šafránkově výroku dozvěděl tak, že mu bylo v redakci vybíráno na věnec. Šafránkovi údajně hrozil zatčením gestapem několikrát již před událostí spojenou s psaním úvodníků, skutečně zatčen byl Šafránek až druhého dne po svém rozhovoru s Kožíškem. Byl odvezen na Pankrác, kde strávil téměř tři měsíce, a teprve v den svého propuštění, 3. září 1944, byl vyslýchán. Při výslechu viděl, že vyslýchající držel dopis vlastnoručně psaný Kožíškem, a tímto dopisem se při výslechu řídil. Po propuštění jej již Kožíšek nepustil k redakční práci a zaměstnal jej v administrativě.

K obvinění týkajícího se redaktora Šafránka se Kožíšek vyjádřil následovně: „[...] *volał mne tiskový referent gestapa, abych mu řekl, co se u nás v podniku děje a proč odmítl*

²²³ NA, fond NS, sg. 6/47, karton 109, Protokol s výpovědí Z. Šafránka, s. 499.

²²⁴ Tamtéž, s. 499.

redaktor Šafránek psát. Odpověděl jsem mu, že věc vyšetřím. [...] V podniku jsem zjistil, že redaktor Hampacher chodil vybírat Šafránkovi na věnec, poněvadž tento v redakci prohlásil, že než by psal politické články, raději skočí pod tramvaj. O tom jsem podle pravdy napsal Wolfovi zprávu za ujištění, že z toho nebudou vyvozeny důsledky.“²²⁵ Po Šafránkově zatčení Kožíšek podle svého konstitutu žádal o jeho propuštění, ke kterému ovšem došlo až po téměř třech měsících. Kožíšek, stejně jako v ostatních podobných případech, tvrdil, že na zatčení nenese žádnou vinu.²²⁶

6.6.2 Členství ve Vlajce

Členství ve fašistické organizaci Vlajka bylo také důležitým bodem obžaloby. Veřejný žalobce považoval za prokázané, že Kožíšek členem Vlajky skutečně byl. Jako důkaz mu posloužila korespondence, kterou si mezi sebou v roce 1941 vyměňovali Jaroslav Kopa, náměstek výboru Národního souručenství, a Lubor Moravec, župní vedoucí Vlajky v Brně. Jelikož byl Kožíšek jmenován Háhou do výboru Národního souručenství, nesměl být zároveň členem Vlajky, protože Vlajka nebyla nikdy uznána jako legální politická strana. Výboru Národního souručenství se donesly informace o jeho členství, a proto Jaroslav Kopa kontaktoval Lubora Moravce s prosbou o potvrzení nebo vyvrácení těchto informací.

V dopise ze 4. srpna 1941 Moravec píše Kopovi o Kožíškovi: „K Vašemu dotazu ze dne 4. srpna t. r. sděluji, že pan Antonín J. Kožíšek [...] jest členem Vlajky a pro rok 1941 má zaplacený příspěvky.“²²⁷ Z toho vyplynuly Kožíškovi nepříjemnosti jak ve Vlajce, tak ve výboru Národního souručenství, jak dokládá další korespondence mezi Kopou a sekretariátem Národního souručenství a také kanceláří státního prezidenta.

Ve Vlajce také řešili, co dělat se členem, který hrál „dvojitou hru“. Zároveň zapíral své členství ve Vlajce před činovníky Národního souručenství a současně předstíral před Vlajkaři, že není členem Národního souručenství, pouze jeho výboru, kam byl dle svého tvrzení jmenován jako nečlen. Ve Vlajce se rozhodli Kožíška vyloučit. Ten je však předběhl a z Vlajky vystoupil sám, podle Lubora Moravce proto, aby zahanbujícímu vyloučení předešel.²²⁸ Je ovšem možné, že Kožíškovo vystoupení z Vlajky mělo jiné důvody. V lednu 1942 se sestavovala nová vláda a bylo ustanoveno nové ministerstvo pro lidovou osvětu. Někteří svědci z Kožíškova okolí vypověděli, že Kožíšek na tuto funkci aspiroval, a jelikož

²²⁵ NA, fond NS, sg. 6/47, karton 109, Protokol s výpovědí A. J. Kožíška, s. 443.

²²⁶ NA, fond NS, sg. 6/47, karton 115, Obhajoba A. J. Kožíška, s. 15.

²²⁷ NA, fond NS, sg. 6/47, karton 115, Korespondence Jaroslav Kop – Lubor Moravec.

²²⁸ NA, fond NS, sg. 6/47, karton 109, Protokol s výpovědí L. Moravce, s. 466.

věděl, že německá místa nedůvěřují Vlajce, raději organizaci opustil. Místo nového ministra získal nakonec Emanuel Moravec. Kožíšek později tvrdil, že mu bylo místo nabídnuto, ale on jej odmítl,²²⁹ jak dosvědčila mezi jinými Berta Hubená, sekretářka v podniku Tempo.

Pro to, že byl Kožíšek skutečně členem Vlajky, svědčí i fakt, že v organizaci se angažoval. Vlajku propagoval ve svých listech, sám několikrát přispěl článkem do jejího časopisu, a naopak, otiskl články Jana Rysa-Rozsévače, vůdce Vlajky. Příkladem podpory, kterou Koříšek hnutí projevovat, je například článek ke dvanácti letům organizace: „*Skupina se stala hnutím, jehož program rýsoval se stále určitěji podle pokroku idejí italského fašismu a německého národního socialismu, aby se konečně zcela přizpůsobil novým myšlenkovým názorům, z nichž se rodí Nová Evropa. [...] Vlajka nedala se [...] nikdy odradit, nikým zastrašit a bez ponižujících kompromisů šla za svým cílem, za silnými ideami nacionalismu, podepřeného opravdovým nadtřídním socialismem. [...] Vlajka stojí v předu aktivistických složek českého národa.*“²³⁰

U soudu se Kožíšek hájil tím, že se ve Vlajce angažoval jen proto, aby mu Vlajkaři „nedělali problémy“. Své členství ve Vlajce Kožíšek před soudem popíral, tvrdil, že o ně neusiloval, ani nepodepisoval žádnou přihlášku. Legitimace mu přišla dle jeho vyjádření poštou v září 1939 a poslal ji později zpět. Údajně šlo o „*jeden z nepoctivých vlajkařských manévrů*“.²³¹ Argumentuje také tím, že nemohl být členem Vlajky, když přijal členství ve výboru Národního souručenství. Obžaloba ovšem předložila několik důkazů v podobě korespondence představitelů Vlajky a také stvrzenek o placení příspěvků, že jen těžko mohl soud Kožíškovým tvrzením uvěřit.

6.6.3 Zájezd do Paříže

V červnu 1940, po porážce Francie,²³² byl pro novináře zorganizován zájezd do Paříže. Jeden z účastníků zájezdu, Václav Fiala, šéfredaktor Centropressu, poznamenal ve své svědecké výpovědi, že na rozdíl od ostatních novinářů, kteří se po Paříži rozutekli a procházeli si město sami, Kožíšek byl vždy výhradně ve společnosti Němců.²³³ Na to

²²⁹ NA, fond NS, sg. 6/47, karton 109, Protokol s výpovědí B. Hubené, s. 406.

²³⁰ Kožíšek, Ant. J.: Dvanáct let Vlajky. In: *Moravská orlice*, 7. března 1941, s. 3.

²³¹ NA, fond NS, sg. 6/47, karton 115, Obhajoba A. J. Kožíška, s. 7.

²³² Bitvu o Francii Němci zahájili 10. května, 14. června se dostali do Paříže. 16. června abdikovala francouzská vláda a byla nahrazena Pétainem a jeho kabinetem. Pétain požádal německé představitele o mír. 22. června byla v Compiègne podepsána kapitulace Francie. Francie byla rozdělena na dvě části. Sever země byl okupován Němci a na jihu země působila francouzská vláda, v jejímž čele stál maršál Pétain. Tato vláda byla formálně svobodná, kolaborovala však s Němci a po nějakém čase se dostala pod absolutní moc Třetí říše.

²³³ NA, fond NS, sg. 6/47, karton 109, Protokol s výpovědí V. Fialy, s. 390.

Kožíšek reagoval tvrzením, že hned po příjezdu do Paříže byl požádán von Gregorym, aby dělal doprovod německému přidělenci v českém rozhlasě Schneiderovi.

V Paříži Kožíšek navštívil redakci českého listu a také kanceláře Českého národního výboru, tato místa byli po francouzské kapitulaci nuceni Češi urychleně opustit. Kožíšek zde posbíral množství korespondence představitelů ČNV v Paříži a seznamy osob, se kterými spolupracovali. Po návratu do protektorátu všechn dovezený materiál předal gestapu, které díky tomu mohlo spustit perzekuci osob v něm zmiňovaných i jejich rodin.

V *Moravské orlici* 14. července 1940 vyšel článek s názvem *Česká emigrace a Paříž*. Tón celého článku je útočný, místy dokonce výsměšný. Kožíšek shrnuje své dojmy z návštěvy Paříže a míst, která ještě krátce předtím využívala ke svému setkávání a činnosti československá emigrace, slovy Kožíška „*ješitníci, korupčníci, politici z povolání a lidé ve službách židozедnářů*“.²³⁴ Jmenuje ty, kteří zde ještě nedlouho před jeho příchodem působili – Osuského, Šrámka, Ečera a Hodžu. Hlavami celé emigrace byli podle něj pochopitelně Židé. Zástupcům československé emigrace v Paříži Kožíšek vytýká, že jako „*hrdinní ochránci svého národa uprchli v divokém zmatku, aniž by se třeba jen pokusili o zničení archivu, který prozrazuje, s kým byli doma ve spojení a koho svedli v neprospěch celého národa*“²³⁵. Jména z tohoto archivu sice Kožíšek v článku neuvádí, nicméně svůj díl práce vykonal jeho odevzdáním gestapu.

Kožíšek nesouhlasil s tvrzeními obžaloby. Hájil se tím, že zmíněným článkem chtěl osoby spřízněné s emigrací v Paříži varovat, aby se měly na pozoru. Žádná další místa, kde se scházeli emigranti, podle svých slov nenavštívil. Toto tvrzení ovšem vyvracel samotný zmíněný článek: „*Stejný obraz v ulici Bonaparte, na třídě Charles Floquet, i na třídě Kleber.[...] Ostatně zapomněl jsem ještě na třídu de la Bourdonais, kde úřadovali dva z býv. generálů.*“²³⁶ Kožíšek zřejmě za sedm let od publikování článku zapomněl, co přesně napsal.

Kožíšek se bránil i tvrzení, že archiv se jmény spolupracovníků z Paříže odvezl. To ovšem potvrdilo několik svědků a porota jejich tvrzení věřila spíše, než Kožíškovi. Zájezd do Paříže po kapitulaci Francouzů se stal jedním z hlavních témat procesu s novinářem Kožíškem a přispěl k závěrečnému znění rozsudku.

²³⁴ Kožíšek, Ant. J.: *Česká emigrace a Paříž*. In: *Moravská orlice*. 14. 7. 1940, s. 1.

²³⁵ Tamtéž, s. 1.

²³⁶ Tamtéž, s. 3.

6.6.4 Denunciování brněnských divadelníků

Z Kožíškových činů byl u Národního soudu často zmiňován případ členů brněnského divadla²³⁷, herce a režiséra Josefa Skřivana²³⁸ a ředitele divadla Václava Jiříkovského.²³⁹ Obě osobnosti neskrývaly své vlastenectví a snažily se podporovat národní vědomí obyvatel v protektorátu, což bylo příčinou nevole nejen Němců, ale i šéfredaktora Kožíška.

Kožíšek v letech 1940 a 1941 napsal několik článků, ve kterých se vyjadřoval k situaci v brněnském divadle, zejména v činohře. Z brněnské opery a baletu již „problematické“ osobnosti²⁴⁰ (většinou dobrovolně, samy) odešly, v činohře se ovšem zásluhou ředitele Jiříkovského stále hrály hry, které měly povzbuzovat český národ a dodávat mu odvalu. Nebyla to jen tato pročeská a proslovanská orientace brněnské činohry, která Kožíškovi vadila. Byly to i konkrétní lidé. Josef Skřivan se příliš netajil svým levicovým smýšlením, což Kožíšek nemohl nechat bez odezvy a ve svých člancích jej několikrát pomluvil.

Činohře brněnského divadla jako celku vyčítal Kožíšek nedostatečný zápal pro nové uspořádání a malé nadšení z nových vládců nad českými zeměmi. V jednom ze svých článků vysvětlil svou představu o tom, jak by mělo správné divadlo vypadat a co by mělo brněnské divadlo změnit: „*Brněnské divadlo jde špatnou cestou. [...] Je zapotřebí, aby se změnil celý duch brněnského divadla. Divadlo nepatří jen jedné skupině, která se dosud nevzpamatovala z odjezdu Benešova a očekává dychtivě jeho návrat,*²⁴¹ *ale divadlo patří národu. Divadlo má vychovávat. Musí tak činit v duchu dnešní doby!*“²⁴²

Kožíškovu představu o správném „výchovném“ národním divadle v Brně nabourával právě Josef Skřivan. „*Známý puncovaný levičák demokratického smýšlení*“²⁴³ jak Skřivana Kožíšek nazval, dle jeho názoru nebyl umělcem vhodným pro změněné poměry. Těžce nesl, když byl v září 1941 Skřivan oceněn národní cenou, ačkoli na některé umělce, kteří neváhali

²³⁷ Za okupace bylo Národní divadlo Brno přejmenováno na Zemské divadlo v Brně.

²³⁸ Josef Skřivan (10. 8. 1902 Praha – 4. 11. 1942 Osvětim), herec a režisér, před angažmá v brněnském divadle působil jako herec v Osvobozeném divadle. V brněnské činohře patřil mezi nejlepší meziválečné charakterní herce, rovněž úspěšně režíroval. Objevil se také v několika filmech a uplatňoval se v brněnském rozhlase. Za okupace byl členem domácího odboje.

²³⁹ Václav Jiříkovský (8. 5. 1891 Praha – 9. 5. 1942 Osvětim), herec, režisér a divadelní ředitel, v brněnském divadle působil v letech 1914–1918 a 1931–1941. Důrazem na slovanství, původní repertoár a sociálně závažné tituly vyzdvihl divadlo na jednu z nejvýznamnějších scén třicátých let. Po 15. březnu 1939 dále dbal na podporu národního vědomí a nepodvoloval se tlaku okupantů, čímž se stal nepohodlným.

²⁴⁰ Emigroval například šéf opery Milan Sachs nebo umělecký ředitel baletu Ivan „Váňa“ Psota.

²⁴¹ Jako mnohokrát, i v případě napadání brněnského divadla používá Kožíšek „benešovské židozedenářství jako příklad nejvyššího zla.

²⁴² Kožíšek, A. J.: Divadlo musí vychovávat v duchu doby. In: *Moravská orlice*, 27. března 1940, s. 5.

²⁴³ Tamtéž, s. 5.

do umění vnášet „*novodobou orientaci*“,²⁴⁴ například na Františka Zavřela,²⁴⁵ Kožíškem v řadě článků vychvalovaného, se při udílení cen zapomnělo.

V podobném duchu jako o Josefu Skřivanovi se Kožíšek na stránkách (nejen jím vedených) novin vyjadřoval i o řediteli divadla Václavu Jiříkovském, ačkoliv nešlo o tak přímočaré a osobní útoky, spíše haněl práci a směřování „ředitelství“ nebo „vedení“ divadla.

Brzy po poslední sérii štvavých článků byli na podzim 1941 Skřivan a Jiříkovský spolu s dalšími lidmi z divadla, zatčeni a po několika týdnech ve vazbě převezeni do koncentračního tábora. Po měsících strávených v koncentračním táboře zahynuli oba umělci v plynové komoře.

Za důsledek Kožíškových udavačských článků považovala smrt Skřivana a Jiříkovského řada svědků, kteří své přesvědčení neváhali ve výpovědích vyslovit. Jaroslav Gregor, který působil v *Moravských novinách* a *Moravské orlici* jako kulturní a divadelní referent, vypověděl, že Kožíšek jej z redakce vyhodil po tom, co Gregor v recenzi vyzdvihl výkon herce Skřivana v Dykově hře *Ondřej a drak*. Později, když se náhodně Gregor potkal s Kožíškem na ulici, řekl mu Kožíšek údajně: „*S komunistou Skřivanem jsem se vypořádal, se zednářem Gregorem se vypořádám.*“²⁴⁶ Tímto svým prohlášením podle Gregora potvrdil, že za hercovo zatčení, ke kterému došlo jen krátce předtím, zodpovídá a naznačil, že jeho slovo má u Němců váhu.

I další svědci potvrzují, že z Kožíškova chování a sebevědomých výroků bylo zřejmé, že za zatčení Skřivana je zodpovědný a dokonce je považuje za svůj úspěch. Své přesvědčení o Kožíškově vině ve Skřivanově případu ve své výpovědi potvrdil například redaktor Josef Drašnar nebo divadelní režisér Karel Jernek.

Zásadní výpovědi týkající se případu Skřivana a Jiříkovského byla výpověď Karla Aujezdského,²⁴⁷ jednoho z prvních brněnských fašistů. Aujezdský tvrdil, že v létě 1940 navštívil v redakci Kožíška a ten mu ukázal tlustou složku, kterou měl v zásuvce psacího stolu, se slovy: „*Tady mám Felixe Hereina [Jiříkovský, pozn. autora], až to předám gestapu,*

²⁴⁴ Kožíšek, A. J.: Na Zavřela se zase zapomnělo. In: *Moravská orlice*, 1. října 1941, s. 5.

²⁴⁵ František Zavřel (1. 11 1885 Trhová Kamenice – 4. 12. 1947 Praha), spisovatel a dramatik. V letech 1918–1931 a pak znovu od roku 1941 do roku 1945 byl vyšším úředníkem ministerstva obchodu. Svými politickými názory patřil ke krajní pravici, sympatizoval s fašistickým hnutím. Byl konfliktní, přesvědčený o tom, že je zneuznáván. Uznání se nakonec dočkal za protektorátu. Po květnu 1945 žil v ústraní a zemřel opuštěn.

²⁴⁶ NA, fond NS, sg. 6/47, karton 109, Protokol s výpovědí J. Gregora, s. 395.

²⁴⁷ František Aujezdský byl v době konání procesu již Mimořádným lidovým soudem v Brně odsouzen za kolaboraci a popraven.

tak zmizí.“²⁴⁸ Z výpovědi Aujezdského tedy bylo zřejmé, že Kožíšek měl na Jiříkovského jakési informace. To, že byl Jiříkovský o něco později zatčen, připisoval Aujezdský bez váhání Kožíškovi, stejně jako mu připisoval i své vlastní předchozí zatčení. Obojí mu údajně potvrdil i pracovník gestapa Jindřich Köstner.

Kožíšek se v případě umělců z brněnského divadla hájil tím, že nepsal nic, co by nepsali i jiní. Odmítl výpověď Karla Aujezdského o výroku týkajícím se odstranění Felixe Hereina-Jiříkovského. Nesouhlasil s tvrzeními svědků a prohlašoval, že byl Jiříkovského přítelem. „Rozhodně popírám, že bych byl kterémukoliv německému úřadu dal o Jiříkovském nějakou zprávu, naopak, pokud jsem mohl, vždy jsem Jiříkovskému pomáhal,“ udával Kožíšek ve své výpovědi. I v případě Skřivana Kožíšek obvinění nepřijal, vypověděl, že po zatčení obou divadelníků za ně intervenoval u Karla Schwabeho.²⁴⁹ Jako argument ve svůj prospěch uvádí také kladný poměr vdovy po Josefu Skřivanovi ke své osobě. O takovém vztahu lze ovšem pochybovat, jelikož paní Skřivanová nic ve prospěch Antonína Kožíška nevyprávěla.

Kožíškova obhajoba na porotu příliš nezapůsobila a jeho udavačství, nejen v případě brněnských divadelníků, bylo jedním z hlavních argumentů pro udělení trestu smrti, důležitějším než samotná novinářská činnost.

6.6.5 Cesta na Slovensko

Asi nejzávažnější obvinění vznesené proti Antonínu Kožíškovi souviselo s jeho cestou na Slovensko po poražení Slovenského národního povstání na podzim roku 1944.²⁵⁰ Kožíšek ze Slovenska přivezl a německým místům odevzdal materiály patřící velení československé armády, a tím dle obžaloby „*opatřoval nepříteli prospěch*“²⁵¹ a dopustil se tak zločinu vojenské zrady.

Kožíšek přijel do Donoval u Banské Bystrice bezprostředně po kapitulaci slovenských povstalců 29. října s Adolfem Leitgebem²⁵² a jeho skupinou. V místní škole se od raněných

²⁴⁸ NA, fond NS, sg. 6/47, karton 109, Protokol s výpovědí F. Aujezdského, s. 371.

²⁴⁹ Karl Schwabe (9. 8. Brno – 20. 9. 1946 Brno), známý brněnský advokát, německý nacionalista, jedna z vůdčích osobností brněnských Němců. Po 15. březnu 1939 zastával úřad brněnského policejního ředitele. Po válce souzen a popraven.

²⁵⁰ Slovenské povstání bylo vyhlášeno 24. srpna 1944 Slovenskou národní radou. Velením byl Benešem pověřen plk. gšt. Ján Golian (později povýšen do hodnosti brig. gen.), 7. října velení převzal div. gen. Rudolf Viest. Povstalci byli nuceni kapitulovat 29. října 1944 a přistoupili k partyzánskému způsobu války. V posledních dnech SNP byl hlavní stan velení v Donovalech u Banské Bystrice. In: NA, fond NS, sg. 6/47, karton 115, Posudek vojenských znalců, s. 1.

²⁵¹ NA, fond NS, sg. 6/47, karton 115, Obžalovací spis, s. 2.

²⁵² Adolf Leitgeb – sekční šéf Moravcova Ministerstva lidové osvěty, jeden z iniciátorů České ligy proti bolševismu.

vojáků dozvěděl, že budova školy soužila jako hlavní stan velení postání, generálů Viesta a Goliana. Kožíšek školu i její okolí prohledal a našel množství listinného materiálu, který posbíral a nález ohlásil Leitgebovi. Vše převezl do Prahy, náležitě očistil a vysušil, pořídil si zápisky pro vlastní potřebu a originály 3. listopadu odevzdal Martinu Wolfovi. Wolf listiny později předal státnímu sekretáři K. H. Frankovi. Zápisky z přivezených listin využil Kožíšek při psaní knihy *Báňská Bystřice*, kterou vydal společně s Wernerem a Scheinostem. Originály předal Frank vyšetřující skupině, která je použila při výsleších zatčených generálů Viesta a Goliana.

Obsahem Kožíškem odevzdaných listin byly především rozkazy vojenského velení povstání, které byly kvalifikovány jako důvěrné nebo přísně tajné, dále leták psaný německy, dopisní papíry generála Goliana a také mapy některých českých a moravských měst a ruská mapa Karpatské Ukrajiny s městem Mukačevo.²⁵³

Kožíšek se v případě odvezených listin hájil tím, že „*písemnosti byly opuštěné, na hromadách papíru, všem přístupné.*“²⁵⁴ Ve své výpovědi vysvětluje, proč listiny posbíral, následovně: „[...] *neodolal jsem novinářské zvědavosti a několik [...] papírů v přítomnosti Leitgeba jsem vzal k sobě.*“²⁵⁵ Dále ve své obhajobě tvrdil: „*Vojákem jsem nebyl a nepokládal jsem proto zprávy o odměnách za ukořistěné tanky a pod. za prospěšné nepříteli. Bylo ostatně povinností velitelů ustupujících jednotek, aby písemný materiál zničili a nenechali jej volně na poli válet. Musili vědět, co je jejich základní povinností, předepsanou přísluš. zákony a nařízeními.*“²⁵⁶ Kožíšek se snažil důležitost listin snižovat a pokoušel se dokonce vinu přenést na samotné velení povstání.

Pro důkladné prošetření a spravedlivé posouzení Kožíškova činu byly soudem určeni dva vojenští znalci, pplk. Ladislav Chodil a špkt. Antonín Fršlínek. Jejich úkolem bylo posoudit, zda si Kožíšek byl vědom důležitosti nalezeného materiálu a byly mu známy důsledky, jaké jejich předání Němcům bude mít pro zatčené povstalce i jejich spolupracovníky nejen na území Slovenska, ale i v protektorátě. Za tímto účelem zpracovali

²⁵³ Vojenští znalci Kožíškem dovezený materiál rozdělili do tří skupin. První skupinu tvořily důvěrné rozkazy a plány nejvyšších velitelství (rozkazy armádního velitele a vrchního velitele čsl. branné moci). V tomto případě šlo o velmi cenný vojenský materiál, který nepřítel využil vojensky, politicky a propagandisticky. Do druhé skupiny zařadili znalci tajné a důvěrné rozkazy podřízených skupin a tajné rozkazy II. dělostřeleckého oddílu, které poskytly Němcům obraz o taktice, morálce a síle odporu protivníka. Do třetí skupiny patřily opisy vojenského předpisu o hlášení a ztrátách a evidenční listiny vyšetřovaných u vojenského soudu, jejich získáním bylo nepříteli umožněno nahlédnout do vnitřní správy a chodu služby u jednotek. In: NA, fond NS, sg. 6/47, karton 115, Posudek vojenských znalců, s. 5–6.

²⁵⁴ NA, fond NS, sg. 6/47, karton 115, Obhajoba A. J. Kožíška, s. 16.

²⁵⁵ NA, fond NS, sg. 6/47, karton 109, Protokol s výpovědí A. J. Kožíška, s. 442.

²⁵⁶ NA, fond NS, sg. 6/47, karton 115, Obhajoba A. J. Kožíška, s. 16.

znalci pro Národní soud několikastránkový posudek a také sami v rámci hlavního líčení vypovídali 21. března před Národním soudem.

Ve svém posudku dokazovali vojenští znalci Chodil a Fršlínek, že informace obsažené v Kožíškem odevzdaných listinách použili vyšetřovatelé při výslechu generálů Viesta a Goliana za účelem vynucení jejich pravdivé výpovědi. Znalci citovali pasáže z listin a dokladů zabavených po válce SS, které potvrdily, že výslechy generálů skutečně vycházely ze jmenovaných materiálů. Dále znalci potvrzují důležitost materiálů pro organizaci říšské branné moci na území Slovenska: „*Dodaného materiálu bylo využito také pro další akce říšské branné moci v bojích proti partyzánským skupinám na Slovensku, které se utvořily z ustupujících a rozbitých jednotek slovenského povstání.*“²⁵⁷

V závěru svého posudku vojenští znalci uvádějí škody, které Kožíškovo jednání způsobilo. Zejména šlo o škodu vojenskou, která vznikla tím, že „*nepřítel mohl zcela bezpečně zjistit organizační prvky týkající se velkého počtu různých činností a úkonů a tím, že případné změny nelze vůbec provést*“²⁵⁸ stálo ve znalecké zprávě. Podle ní mohl nepřítel dále „*následkem zjištění okolností o spojích ilegálních organizací a tvořících se partyzánských skupin v Čechách a na Moravě s Československou armádou na Slovensku účinně zasáhnouti v boji proti domácímu odboji.*“²⁵⁹ Dále Kožíškovo jednání vedlo ke škodám materiálním a ke ztrátám na životech.

Vojenští znalci ve svém posudku i výpovědi vyjádřili své přesvědčení o závažnosti Kožíškova činu a také o tom, že Kožíšek si byl důležitosti a důsledků přivezení listin ze Slovenska vědom. Při projednávání případu předání tajných materiálů povstalců Němcům Kožíškovi nepomohli ani svědci. Z účastníků zájezdu na Slovensko vypovídal o této události Karel Werner, který pouze potvrdil, že Kožíšek skutečně ze Slovenska listiny odvezl. Josef Cincibus, další účastník zájezdu, vypověděl, že po příjezdu do Banské Bystrice se Kožíšek „*rozběhl ihned za honbou po materiálu*“²⁶⁰ a potvrdil tak, že Kožíšek citlivé materiály sám vyhledával, nikoliv je pouze náhodně posbíral, jak se snažila soud přesvědčit obhajoba. Dále Cincibus dosvědčil, že Kožíšek se svým nálezem později chlubil před ostatními členy výpravy. Zbylí novinářští účastníci, Jan Scheinost a Karel Werner, nepotvrdili, že by Kožíšek jakékoliv tajné listiny ze Slovenska odvezl, nicméně tuto možnost nemohli ve svých výpovědích ani popřít.

²⁵⁷ NA, fond NS, sg. 6/47, karton 115, Posudek vojenských znalců, s. 5.

²⁵⁸ Tamtéž, s. 6.

²⁵⁹ Tamtéž, s. 6.

²⁶⁰ NA, fond NS, sg. 6/47, karton 109, Protokol s výpovědí J. Cincibuse, s. 379.

Národní soud tedy na základě předložených důkazů a výpovědí svědků a znalců v případě zájezdu na Slovensko shledal Antonína Kožíška vinným z opatrování prospěchu nepříteli, čímž podle rozsudku spáchal zločin proti státu. Tato část obžaloby se také ukázala být rozhodující při rozhodování o výši trestu.

6.7 Rozsudek a vykonání trestu

6.7.1. Vynesení rozsudku a vyměření trestu

Vynesení rozsudku nad skupinou pěti novinářů bylo stanoveno na středu 26. března 1947 na čtrnáctou hodinu. Předcházející den po řeči obhájců a krátké závěrečné replice národního prokurátora se odebrala porota poradit se o rozsudku.

Porota se jednohlasně shodla na tom, že všichni obžalovaní byli vinni, pokud šlo o zločin proti státu podle §u 3 odst. 1 retribučního zákona, tzn. že se provinili propagací nacistického a fašistického hnutí a schvalováním přítomnosti okupantů na území státu a jejich činů. Antonín Kožíšek byl jednohlasně shledán porotou vinným podle §u 1 retribučního zákona (úklady o republiku). Dále se podle rozhodnutí poroty Kožíšek provinil způsobením smrti, těžkého ublížení na těle a deportace obyvatel republiky, vina dle §u 7, odst. 3 byla potvrzena také jednohlasně.

Po rozhodnutí o vině či nevině všech obžalovaných pronesl předseda senátu krátkou řeč a následovala porada o trestu jednotlivých novinářů. Opět jednohlasně se porotci vyslovili o trestu smrti pro Rudolfa Nováka a Antonína Kožíška. V případě Aloise Kříže byli proti udělení trestu smrti dva ze šesti přisedících. Zbylí dva obžalovaní, Emil Šourek a Gustav Dörfel, se dočkali od porotců mírnějšího trestu, Šourek patnácti let a Dörfel dvaceti let těžkého žaláře.²⁶¹ Výkon trestu smrti byl určen v pořadí Alois Kříž,²⁶² Antonín J. Kožíšek, Rudolf Novák. Všichni odsouzení dále pozbyli provždy občanské cti a jejich majetek propadl

²⁶¹ V Dörfelově případě byl při vyměřování trestu použit § 16, odst. 2 retribučního zákona, který soudu umožňoval snížit trest, pokud bylo možné dokázat, že „obžalovaný jednal s úmyslem prospěti českému nebo slovenskému národu nebo Československé republice či jejím spojencům nebo jinému obecnému zájmu, nebo že se pozdější svou činností zasloužil o osvobození republiky z nepřátelské moci, nebo o nápravu, nebo o zmenšení zla nepřitelem způsobeného a že po svém obrácení na cestě povinnosti už vytrval“. In: Jech, Karel – Kaplan, Karel: *Dekrety prezidenta republiky 1940–1945, díl 1. Doplněk*, Brno 1995, s. 242–243. V případě ostatních obžalovaných tento paragraf nemohl být použit, neboť „tito obžalovaní setrvali ve své zločinné činnosti až do posledních dnů války a nedali znát nějaký obrat ve svém jednání“. In: NA, fond NS, sg. 6/47, karton 110, Rozsudek, s. 115.

²⁶² Alois Kříž byl nakonec zproštěn obvinění ze střelby po českých občanech snažících se dobýt budovu Československého rozhlasu. Ostatní provinění mu byla ovšem prokázána a Kříž trestu smrti neušel.

ve prospěch státu. Z jejich prostředků byly zaplacený soudní výlohy, v případě odsouzených na smrt také výlohy spojené s výkonem trestu.

6.7.2 Odůvodnění rozsudku a výše trestu

Ve spisu následovalo po samotném vynesení rozsudku a stanovení trestu odůvodnění rozhodnutí poroty. V odůvodnění byl popsán charakter odsouzených a pravděpodobné motivy jejich jednání. V části věnované Kožíškovi se předseda senátu JUDr. Jan Kaplan rozepsal o jednotlivých obviněních, dokládá je úryvky článků nebo výpověďmi svědků a povětšinou doplnil konstatováním, že porotu důkazy a svědectví přesvědčily o Kožíškově vině. Kožíškova snaha o obhajobu byla odmítnuta jako nevhodná, jako pouhá snaha o záchranu.

Pro ilustraci názoru poroty na Kožíška a celou jeho kauzu je nevhodnější uvést delší citaci z odůvodnění rozsudku. O Kožíškově charakteru a stycích s Němci předseda senátu v rozsudku píše: *„Po německé okupaci se stal obžalovaný Kožíšek fanatickým přísluhovačem okupantů a zůstal jím až do [...] květnové revoluce. [...] Aby nikdo nebyl na pochybách o jeho smýšlení a citění, prohlašuje o sobě, že je aktivistou. [...] Staral se [...] o navázání styků s předními německými činiteli. [...] Nebyly to pouze styky úřední, [...] nýbrž styky společenské a přitom srdečné a přátelské.“*²⁶³

Ke Kožíškově novinářské činnosti a loajalitě k Němcům poznamenává JUDr. Kaplan: *„Obžalovaný A. J. Kožíšek byl velmi plodný žurnalista. [...] Zachoval jasnou a jednoznačně loyální linii vůči německému a říšské myšlence. Zásluha, které si jako průkopník pro novou českou tiskovou politiku nepochybně získal, nemůže být ještě dnes ve svém dosahu ani odhadnuta. [...] Obžalovaný chválil všechno německé, [...] záměrně zamlčoval a zeslaboval nepřátelské počiny německé proti nám podniknuté. [...] Sám doznává, že o všech těchto zvrstvech měl vědomost, u něho však to byly pouhé ‚nepřívětivé zásahy válkou vynucené‘. [...] Obžalovaný si byl velmi dobře vědom dosahu svého počínání, [...] svého žurnalistického postavení a z něho plynoucí moci působit na veřejnost. [...] Ve všech člancích, rozhlas. projevech a přednáškách vědomě klamal veřejnost, propagoval německý a zastíral to tvrzením, že pracuje pro svůj lid, svůj národ, svou vlast.“*²⁶⁴

K jednomu z nejzávažnějších obvinění vznesených proti Kožíškovi, vojenské zradě, rozsudek uvádí: *„Obžalovaný jednal vědomě a úmyslně, [...] sledoval cíl, aby se stal Němcům prospěšný. [...] Žurnalista si musel uvědomit, že [tyto materiály, pozn. autora] jsou vojenské listiny velmi důležitého dosahu a významu pro odpůrcovu stranu a předložení jich odpůrci*

²⁶³ NA, fond NS, sg. 6/47, karton 110, Rozsudek, s. 30–31.

²⁶⁴ Tamtéž, s. 37–41.

dává mu do rukou velké možnosti a že mu tudíž poskytuje velmi cenný prospěch. [...] Toho si musil být vědom každý normálně myslící a uvažující člověk.“²⁶⁵

O Kožiškově denunciační činnosti se v rozsudku můžeme dočíst, že jde o „zločin, již podle své povahy zavržitelný, který může spáchat člověk, jehož charakter je úplně mravně zkažen. Jde o porušení nejprimitivnějších zásad lidské morálky. [...] Obžalovaný psal denunciační články, [...] ve kterých označil osoby, které mu nebyly pohodlné nebo osoby, které se svým vystupováním, myšlením a cítěním provinily proti říši. [...] Byl si vědom toho, že je vydává těmito články v nebezpečí zatčení, toho důkazem je opakování útoku. [...] Kožišek přímo chtěl jejich zatčení a odstranění [...] a zákroky Němců svými články provokoval.“²⁶⁶ Národní soud dle předsedy senátu nevěří Kožiškově tvrzení, že dostal články již napsané od Lischky nebo jiných osob nebo dostal materiál s příkazem k napsání článku.

6.7.3 Žádost o milost a výkon trestu

Odsouzení na smrt měli možnost odvolání, která byla ale jen teoretická, jelikož do vykonání trestu zbývaly pouhé dvě hodiny. Kožišek podal svou žádost v zastoupení obhájce JUDr. Zdeňka Koudeleho. Vyjádřil lítost nad některými, dle znění žádosti, nezamýšlenými důsledky svých činů, ke kterým měl být nucen okolnostmi. Jeho úmysly byly údajně čisté, vše činil proto, aby „český národ pokud možno bez nějaké větší pohromy a újmy prošel, a aby mu byla zachována svébytnost“.²⁶⁷

Jako hlavní důvody, proč by mu měla být udělena milost, uváděl Kožišek to, že pomohl mnoha českým lidem a také, že nebyl obeznámen s výpověďmi svědků a nemohl se tedy adekvátně připravit na svou obhajobu. Svou žádost dále opíral o fakt, že jeho matka byla již velmi stará a nemocná, neměla nikoho jiného než syna Antonína a výkon trestu by na ní působil drtivě.

V závěru své žádosti vyjadřuje Kožišek přání, aby mu byl trest změněn na doživotí: „Rád bych [...] byl platným členem lidské společnosti, a to jakýmkoliv způsobem, tedy i jako vězeň odsouzený na doživotí, což by bylo jistě v relativním zhodnocení významu trestu pro mne těžším nežli smrt, byla by mi však současně tímto způsobem poskytnuta nová možnost, abych svoje jednání, kterého upřímně lituji, odčinil.“²⁶⁸

²⁶⁵ NA, fond NS, sg. 6/47, karton 110, Rozsudek, s. 62–63.

²⁶⁶ Tamtéž, s. 63–64.

²⁶⁷ NA, fond NS, sg. 6/47, karton 110, Žádost o milost, s. 935.

²⁶⁸ Tamtéž, s. 936.

Kožíškova žádost o milost byla ihned po předložení (v 15.25) telefonicky sdělena ministerstvu spravedlnosti. Nicméně Kožíškova pozdní lítost, těžko posoudit, zda upřímná nebo pouze vyvolaná nesmírným strachem o život, nenašla u příslušných míst odezvu a trest smrti byl vykonán po 17. hodině téhož dne.

7. Kožíškův proces optikou dobového tisku

Po konci války se pochopitelně velká zloba českého národa promítla v pronásledování a snahu o potrestání všech, kteří se podíleli na okupační moci nebo s ní ve vyšší než nezbytné míře spolupracovali, Čechů i Němců. Procesy před Národním soudem i před Mimořádnými lidovými soudy přitahovaly pozornost obyvatel, a proto o nich dobový tisk pravidelně referoval. Procesy s kolaborujícími novináři nebyly výjimkou. Lidé žádali pomstu a potřebovali se přesvědčit, že spravedlnost pracuje tak, jak má.

Proces s Antonínem Kožíškem a dalšími čtyřmi novináři probíhal souběžně s dalšími procesy podle retribučního dekretu. V březnu 1947 byla před Národním soudem projednávána kauza šéfredaktorů Jana Scheinosta (*Národní politika*), Jana Vrby (*Národní střed*) a Františka Prokopa (*České slovo*), zároveň probíhal proces s ministry Beranovy vlády. Mimořádný lidový soud v Praze také ve stejných dnech projednával kauzu vrahů z Lidic. Průběžně se navíc v tisku objevovaly zprávy o procesech či alespoň vyneseních rozsudcích a vykonaných popravách dalších kolaborujících občanů. Přesto bylo kauze Kožíškovy skupiny věnováno v tisku poměrně hodně prostoru, jelikož se jednalo o skutečně prominentní protektorátní novináře a očekávány byly v jejich případě poměrně vysoké tresty.

Průběh procesu popisovaly všechny velké deníky – *Rudé právo*, *Svobodné slovo*, *Právo lidu*, *Lidová demokracie*, *Mladá fronta*, *Obrana lidu*, *Čin*, *Zemědělské noviny* či regionální *Rovnost* – všechny listy přinesly v různém rozsahu informace o probíhajícím procesu. Většina deníků referovala o procesu od samého počátku, všechny ale přinesly zprávu o vynesení rozsudku. Nejvíce prostoru bylo věnováno Rudolfu Novákovi, Antonínu Kožíškovi a Aloisi Křížovi, podrobnosti k obvinění či obhajobě zbylých dvou novinářů, Emila Šourka a Gustava Dörfla, byly zmíněny jen výjimečně, pokud vůbec.

Proces s pěticí novinářů se neobjevoval na prvních stranách deníků, většinou jej čtenáři našli na druhé až čtvrté straně mezi domácím zpravodajstvím. Články byly různě dlouhé. Některé, například ty představující ve dnech začátku procesu všech pět novinářů, byly rozsáhlejší, jindy stačilo autorům několik málo řádků. Zpráva obsažená v člancích zpravodajů

u Národního soudu byla vždy podobná. Žádný z listů nezapochyboval o tom, že z pětice novinářů si všichni zaslouží přísný trest, nenašel se autor, který by obžalované, alespoň tři nejsledovanější, jakýmkoliv způsobem omlouval. Jejich vina byla pro ně daná a čekali pouze na to, jak přísný trest jim bude vymezen.

Obsah článků se většinou mnoho nelišil, nejdůležitější sdělení přinášely všechny listy, opakovaly se i citované nejzávažnější výroky poroty i obžalovaných. Ve stylu referování a také v rozsahu prostoru věnovaného procesu se nicméně rozdíly mezi jednotlivými periodiky našly.

Nejobširněji o celém procesu informovala tehdejší *Mladá fronta*, deník Svazu české mládeže. Mezi 9. a 28. březnem přinesla celkem třináct článků týkajících se celého průběhu procesu, tedy téměř každý den, kdy list vycházel, přinesl článek o týkající se kauzy Antonína Kožíška a jeho novinářských kolegů. Jako výrazně levicový list byla *Mladá fronta* vůči kolaborantům s Němci poměrně nekompromisní. O jejich vině byl zpravodaj Sv. přesvědčen a neváhal své přesvědčení přenést na stránky deníku. Odpovídal tomu i používaný slovník, který se nevyhýbal výrazům typu „zrádní novináři“ či „nejodpornější typ redaktora“. Často také docházelo v článcích *Mladé fronty* až k zesměšňování obžalovaných novinářů. Autor používal uvozovky, když měl psát o obžalovaných „šéfredaktorech“, neopomněl zmínit podlézání porotě i slzy některých obžalovaných, často citoval i posměšné komentáře veřejného žalobce. Citace obžalovaných, žalobce i členů senátu se v *Mladé frontě* objevovaly často, články potom působily expresivněji a živěji, než kdyby šlo o pouhý výčet zločinů obžalovaných a opsané pasáže ze zápisu jednání.

Velké množství článků, často obširných, přinesl o procesu s Kožíškem a jeho souputníky armádní list *Obrana lidu*. Její zpravodaj ze soudní síně na Pankráci se značkou *ls* přinášel nové zprávy o průběhu procesu téměř denně. Zprávy v *Obraně lidu* referovaly o celém líčení méně expresivně. Jejich autor si neodpustil občasné zesměšnění obžalovaných tím, že je nazval některým ze jmen, které v rámci procesu zazněly – „ubřečený Lojza“²⁶⁹ apod., nicméně jinak jsou články psány věcnějším stylem. To ovšem nic nemění na faktu, že i v redakci *Obrany lidu* byli přesvědčeni o vině obžalovaných a netajili se tím.

Poměrně rozsáhle o Kožíškově procesu referovaly také *Zemědělské noviny*, deník Jednotného svazu českých zemědělců. Ačkoliv některé zprávy nebyly delší než pár řádků, přinesly *Zemědělské noviny* celkem dvanáct článků mapujících celý proces. Zprávy autora písíciho pod zkratkou *ek* byly většinou pouhým výčtem toho, co u soudu zaznělo,

²⁶⁹ *ls*: Ubrečený Lojza a Emil Šourek. In: *Obrana lidu*, 15. 3. 1947, s. 4.

nepokoušely se o žádnou hlubší analýzu a hledání souvislostí. Expresivní výrazy charakterizující obžalované najdeme i v *Zemědělských novinách*, zpravodaj se nerozpakoval použít výrazy jako „židobijce“,²⁷⁰ nebo „podlý plaz a vyděrač“.²⁷¹

Rudé právo, orgán Komunistické strany, přineslo z celého procesu osm článků, za to ale připojilo nejvíce fotografií ze soudní síně. Ze zpráv autora se zkratkou mj si čtenář *Rudého práva* poměrně jasně odvodil, co si autor o Kožíškovi o ostatních obžalovaných myslí, tedy že stejně jako ostatní zpravodajové z pankrácké soudní síně je přesvědčen o oprávněnosti obžaloby a nutnosti udělit vysoké tresty. Ačkoliv články byly krátké, přinesly vždy zásadní informace bez toho, aby obtěžovaly často nadbytečným výčtem jednotlivých provinění a reakcí obhajoby na ně.

Poměrně živě a čtivě o procesu s novináři referovala také brněnská *Rovnost*. Autoři (v *Rovnosti* nepsal všechny články z průběhu líčení jeden zpravodaj) byli vynalézaví, co se týká přívlastků určených obžalovaným. Nazývali je „Moravcovými pomocníky“, Aloise Kříže dokonce „Moravcem v malém vydání“, Kožíška potom „perlou aktivistů“²⁷² nebo „parazitem“.²⁷³

V prvním článku věnovaném procesu autor Kožíška výstižně charakterizuje a přibližuje podezření vztahující se k jeho osobě a z nich vyplývající obvinění: „*Po obsazení ČSR se z něho vyklubal fanatický přívrženec okupantů. [...] Je také podezřelý, že byl agentem SD. Díky známostem u německých míst rostl i jeho vliv. Němci ho pokládali za nejlepšího aktivistického žurnalistu a jeho články často citovala německá tisková místa. Bilance Kožíškových článků je úctyhodná. Napsal 2500 článků, reportáží, rozhlasových projevů, brožur, zpráv atd. a ukázal tím takřka jako úderník cestu českému tisku. [...] Dlouhá řada zatčených a vězněných, jež jsou žní denunciantských článků Kožíškových, uzavírá kapitolu jeho zločinů.*“²⁷⁴

Následující dny přinášela *Rovnost* kratší i delší reportáže z průběhu procesu. V jeho samém závěru vylíčili atmosféru v soudní síni při vnesení rozsudku: „*Velká porotní síň v Praze na Pankráci byla ve středu dávno před 14. hodinou obsazena do posledního místa. Několik filmařů a fotografů očekávalo v tu dobu příchod pěti aktivistických novinářů, Nováka, Kožíška, Kříže, Šourka a Doerfela, kteří vstupovali do soudní síně naposledy, tentokráte aby*

²⁷⁰ ek: Židobijce R. Novák stále stejný. In: *Zemědělské noviny*, 12. 3. 1947, s. 2.

²⁷¹ ek: Nic než podlý plaz a vyděrač. In: *Zemědělské noviny*, 13. 3. 1947, s. 2.

²⁷² O. B.: Moravcovi pomocníci před národním soudem. In: *Rovnost*, 11. 3. 1947, s. 2.

²⁷³ Výslech parazita A. Kožíška. In: *Rovnost*, 13. 3. 1947, s. 2

²⁷⁴ Moravcovi pomocníci před Národním soudem. In: *Rovnost*, 11. 3. 1946, s. 3.

vyslechli rozsudek.“²⁷⁵ Následuje vylíčení rozsudku, jež bylo podobné ve všech zmiňovaných periodických – bez zbytečně skandalizujících slov, stručné a jasné. Ačkoliv patřily příspěvky v *Rovnosti* k těm lepším ze všech článků mapujících celý proces, nevyhnuli se autoři věcným chybám, konkrétně nesprávně napsanému jménu jednoho ze svědků.

Svobodné slovo, list Československé strany národně socialistické, přinášelo o procesu stručné a krátké zprávy, nikoliv každý den procesu. Autor článků ze soudní síně se zkratkou zdk dokázal udržet své emoce více než jeho kolegové z ostatních deníků. Jeho články byly věcné a objektivně psané, vyvaroval se používání emotivních výrazů. Nejsilnějším použitým výrazem bylo spojení „zrádlní novináři“²⁷⁶ nebo slovo „přísluhovači“.²⁷⁷ Podobně i nadpisy jednotlivých článků byly poměrně střízlivé, na rozdíl od některých jiných deníků: „Výslech aktivisty A. J. Kožíška“, „Přelíčení s aktivistickými novináři“ apod.

Ostatní deníky přinášely již méně zpráv o procesu s Kožíškem a dalšími čtyřmi novináři. *Lidová demokracie*, ústřední orgán Československé strany lidové, přinesla z přelíčení pouhé čtyři zprávy. Více deník zaujal proces s novináři Scheinostem, Vrbou a Prokopem, zřejmě proto, že bývalým zaměstnavatelem Jana Scheinosta byl deník *Lidové listy*, předchůdce *Lidové demokracie*, a jako katolický intelektuál *Lidovou demokracii* pochopitelně zajímal Scheinost více než Kožíšek a spol. I v *Lidové demokracii* se autor zdržel přílišných emocí a zůstal u věcného zpravodajství.

V tisku z března roku 1947, mapujícím proces s pětici kolaborujících novinářů, lze tedy najít vypjaté emoce i strohé a věcné referování. Vina obžalovaných byla zřejmá a záleželo na stylu a povaze konkrétního novináře, jaký způsob přenesení informací a atmosféry ze soudní síně na Pankráci na stránky listu zvolil, a také na typu čtenářů jednotlivých periodik, na tom, co byli zvyklí od svého deníku očekávat.

²⁷⁵ O. B.: Kožíšek, Kříž a Novák odsouzeni k trestu smrti. In: *Rovnost*, 27. 3. 1947, s. 3.

²⁷⁶ zdk: Přelíčení s aktivistickými novináři. In: *Svobodné slovo*, 12. 3. 1947, s. 2.

²⁷⁷ zdk: Marná obhajoba přísluhovačů. In: *Svobodné slovo*, 16. 3. 1947, s. 2.

8. Závěr

8.1 Osobnost Antonína Kožíška

Kolaborace a aktivismus, nejen v českých zemích a nejen v letech 1939 až 1945, bývá vždy záležitostí jedinců, s jejichž osobností není vše zcela v pořádku, což má na jejich chování v kritické době vliv. Motivy k takovému chování bývají, jak bylo naznačováno v průběhu celé práce, různé. V případě Antonína Kožíška dostal jeho narušený charakter za okupace příležitost naplno se projevit.

Antonín Jaromil Kožíšek byl podle četných svědectví již před okupací člověkem, jehož povaha byla poněkud problematická. Výrazem často používaným ve výpovědích svědků, kteří se pokoušeli charakterizovat Kožíška, bylo slovo hochštapler. Lze jen těžko dokázat, zda Antonín Kožíšek sympatizoval s Němci a pomáhal jim z přesvědčení o správnosti jejich myšlenky, nebo zda mu šlo jen o vlastní prospěch a výhody, které mu ze spolupráce s okupanty plynuly. V některých výpovědích zazněly názory, že Kožíškovi byla blízká ideologie fašismu již před okupací, dokonce před Mnichovem. Nicméně jiné hlasy, a důkazy, mluvily o tom, že alespoň před Mnichovem Kožíšek některé činy německých fašistů odsuzoval. Na některou svou publicistickou činnost před okupací dokonce dostal od německých míst písemný generální pardon, který by jistě Němci neudělili někomu zcela bezdůvodně.

Antonín Kožíšek byl spíše podprůměrným žurnalistou, jeho ctižádost byla ovšem nadprůměrná. V příchodu Němců do již po Mnichovu oslabené republiky využil k vylepšení svého postavení. Jeho až téměř chorobná ctižádost jej dohnala k činům, které vedly ke spáchání zločinů proti státu i proti osobám, jeho osobní ambice pro něj byly důležitější než zájem národa. Někteří svědci Kožíškova jednání prohlásili, že často hraničilo až s fanatismem. Jan Filipínský jej označil za „*sprostého dobrodruha, který pro svůj osobní prospěch by byl všeho schopen*“.²⁷⁸

Již před okupací se Kožíšek dopustil několika činů, které vzbuzovaly dojem, že mu záleží na penězích více, než je možné považovat za běžné. Údajné podvody, kterých se dopustil, a které také vedly ke ztrátě zaměstnání, toho mohou být důkazem. Hmotný prospěch, který přinášelo, nejen Kožíškovi, spojenectví s okupanty, zřejmě byl jedním z hlavních motivů jeho činů.

²⁷⁸ NA, fond NS, sg. 6/47, karton 109, Protokol s výpovědí J. Filipínského, s. 393.

Vedle peněžních výhod, které spolupráce s Němci bezesporu Kožíškovi přinášela, mu také zajišťovala jakýsi pocit vlastní důležitosti, který pro Kožíška vyplýval ze styku s důležitými místy, německými i protektorátními. Kožíšek se rád obklopoval prominenty, za první republiky však do „vyšší společnosti“ neměl přístup. Chtěl si vydobýt respekt, proto se za protektorátu stýkal se všemi důležitými lidmi, se kterými mohl. I proto zjevně pořádal své „čaje“ v pražském bytě, proto zval vysoce postavené Němce i Čechy na hony a jiné příležitosti.

8.2 Charakter Kožíškovy kolaborace

Kolaborační činnost Antonína Kožíška spočívala pochopitelně, vzhledem k jeho povolání novináře, v žurnalistické činnosti. Kožíšek mohl, jako někteří redaktoři, psát tak, aby na národní vědomí obyvatel protektorátu měl co nejmenší vliv, mohl se vyhýbat aktivismu a přímé kolaboraci a snažit se napáchat na obyvatelích protektorátu co nejmenší škody. Zvolil ale cestu aktivního napomáhání okupantům. Ve svých článcích se vyjadřoval pozitivně o všem německém. Vyzdvihoval údajné přednosti árijské rasy, oslavoval německé vojenské a politické úspěchy, uctíval vedoucí představitele říše i zástupce okupantů v protektorátu. Podle svědků byl přesvědčen, že úkolem novináře je sloužit říši, považoval novináře za „úředníky říše“.²⁷⁹

Této „službě říši“ podřídil Kožíšek své články, rozhlasové projevy či projevy pronášené k lidu. Vědom si důležitosti tisku a jeho tvůrců a jejich vlivu na veřejné mínění, psal Kožíšek své články způsobem, který měl naklonit lid k sympatiím s okupanty. Vědomí o moci médií Kožíšek měl, sám se ve svých článcích několikrát zmínil o důležitosti role novináře v těžkých časech. Ani okupanti nezpochybňovali sílu tisku, potřebovali proto mít v redakcích lidi, na které se mohli spolehnout, kteří od nich očekávali výhody a za to, že jim byly skutečně poskytovány, byli poslušní jejich rozkazům. Takto se také Kožíšek dostal k funkci šéfredaktora, ač byl nepřiliš schopný novinář. Podle některých svědectví byl snad schopným reportérem, nikoli však politickým komentátorem a glosátorem. Vynahrazoval své nedostatky loajálností a vychvalování všeho, co vzešlo z říše, včetně jejich zástupců v protektorátě, do jejichž přízně se snažil urputně vetřít.

Se snahou o obklopoování se těmi (dle Kožíškova názoru) správnými lidmi souvisí i jeho členství v různých prominentních i méně prominentních spolcích, které bylo také

²⁷⁹ NA, fond NS, sg. 6/47, karton 109, Protokol s výpovědí V. Nejedlého, s. 468.

součástí obžaloby. Kdykoliv Kožíšek cítil, že by mu členství v určité organizaci mohlo přinést výhody, všemožně se snažil do ní vetřít. Jeho přátelé na vysokých místech mu byli často nápomocni. Takto se Kožíšek dostal do Národního souručenství či do Národního svazu novinářů, aktivně sám vstoupil do České ligy proti bolševismu nebo Svazu pro spolupráci s Němci. Ke členství v organizacích se ovšem hlásil jen do té chvíle, dokud se mu to hodilo. Překážela-li mu legitimace člena Vlajky ve snaze o přijetí do výboru Národního souručenství, neváhal ji zapírat. Členství ve Vlajce se však soudu přes Kožíškovo popírání podařilo přesvědčivě dokázat.

V rámci zmíněných organizací sice nepatřil Kožíšek mezi nejaktivnější členy, nicméně samotné členství ve spolku typu Vlajky a Svazu pro spolupráci s Němci dávalo veřejnosti jasný signál o Kožíškově smýšlení. Čím více členů tyto organizace měly, tím důvěryhodněji působily a tím snáze mohli obyvatelé protektorátu získat dojem, že názor, který vyznávají, vyznává i nemalá část české veřejnosti. Tímto způsobem škodily tyto spolky nepřímo snahám části Čechů o udržení národního povědomí a pozvedání sebevědomí národa. Kolaborantské, až zrádné činy, které tyto organizace měly na svědomí, i když snad většinou bez Kožíškova přímého přičinění, padaly i na jeho hlavu.

Kdyby Kožíšek při vykonávání své novinářské činnosti zůstal u oslavování nacistického Německa, jeho představitelů a jejich činů, mohl napáchat daleko méně škody. Ačkoliv propagace fašismu a nacismu byla sama o sobě závažným zločinem, v řadě svých článků se Kožíšek provinil zločinem ještě závažnějším – udavačstvím. Případy herce Josefa Skřivana a divadelního ředitele Václava Jiříkovského z brněnského divadla nebo členů vedení Ústředí moravských obcí, měst a okresů Františka Janíka a Jaroslava Bečáka nebyly zdaleka ojedinělé. Podobně jako na nich podepsala se Kožíškova snaha zavděčit se okupantům například na osudu brněnského obchodníka Václava Dreslera, který byl zatčen a vyslýchán na podzim 1941. Dresler podobně jako další vypověděl, jak pozoruhodně se otázky vyslýchajících německých úředníků podobaly obsahu článku, který o něm Kožíšek napsal do *Moravských novin*.

Tyto a další případy upozorňují na to, jak pozoruhodně často se stávalo, že prakticky ihned po tom, co vyšel některý z Kožíškových článků udávajících konkrétní osobu nebo osoby, docházelo k zatýkání těchto osob. Ačkoliv Kožíšek popíral souvislost svých článků se zatýkáním, docházelo k zásahům gestapa proti osobám, o kterých se negativně vyjádřil, příliš často na to, aby mohlo jít o náhodu. Ve výpovědích svědků zaznělo několikrát podezření, že

gestapo si u Kožíška články objednává, aby následné zatýkání nebylo překvapivé, ale budilo dojem očekávané a zasloužené odplaty.

Kožíškovy články denuncující obyvatele protektorátu měly velký podíl na obžalobě. Z celkového počtu dvou a půl tisíce článků, které Kožíšek v letech okupace napsal, tvořily tyto články velkou část. Jejich dopad na udávané osoby a jejich rodiny byl nejednou zdrcující. Antonín Kožíšek nebyl udavačem pouze na stránkách novin. V některých případech, většinou tehdy, nešlo-li o veřejně exponované osobnosti, si vyřizoval své osobní účty udáním gestapu. Bylo tomu tak v případě vlastních redaktorů (výše byl popsán případ redaktora *Poledního listu* Šafránka), ale i lidí, do jejichž osudů mu nemuselo nic být.

Bezpečnostní policií také často svému okolí vyhrožoval. Lidé v jeho blízkosti se mohli v řadě případů sami přesvědčit, že Kožíšek myslí své výhrůžky udání vážně a že má zjevně v gestapu kontakty, protože jeho hrozby se skutečně v řadě případů splnily. Proto Kožíšek budil ve svém okolí strach a respekt. Udávání vlastních spoluobčanů, členů stejného národa, v situaci ohrožení samotné jeho existence, to byl podle veřejnosti i soudu jeden z nejhorších zločinů, jakého se mohl někdo dopustit. Proto veřejný žalobce obvinil Kožíška ze zločinu proti osobám, z kterého jej posléze Národní soud uznal vinným.

Jak bylo zmíněno výše, Kožíšek byl nadprůměrně ctižádnostivý. Byla to pravděpodobně tato jeho vlastnost, co jej povzbuzovalo k činům, které nelze v mnoha případech nazvat jinak, než zrádnými. Kožíškovi zřejmě nestačilo, že povýšil z nepříliš uznávaného novináře na šéfredaktora dvou deníků s relativně vysokým nákladem, toužil po dalších funkcích. Podle některých svědectví se domníval, že by byl vhodným kandidátem na ministra. Snažil se stále více a více Němcům se zavděčit. Začal udávat své spoluobčany a nakonec se dopustil dokonce vojenské zrady.

Za zradu mohlo být považováno již Kožíškovo chování na zájezdu do Paříže, kde nasbíral informace o činnosti československého zahraničního odboje ve Francii, a ty potom předal německým místům v protektorátě, které pro ně pochopitelní našly uplatnění. Některé z těchto informací také použil v tisku a neskrýval radost z jejich nalezení.

Podobně, dokonce ještě o stupeň hůře, se choval Kožíšek na novinářském zájezdu na Slovensko po porážce slovenského národního povstání. V tomto případě byly nalezené, předané a zveřejněné materiály ještě závažnější, jejich odevzdání nejen ohrozilo konkrétní osoby na zdraví a na životech, ale zkomplikovalo, a v řadě případů i znemožnilo, akce československého odboje a tím zhoršilo situaci celého národa. Zveřejnění těchto listin se

podle Národního soudu rovnalo vojenské zradě. Kožíškova nenasytlost a touha po penězích a moci jej dovedla až k těm skutečně nejhorším činům, za něž následoval spravedlivý trest.

8.3 Soudní proces

Poválečné procesy, které byly vedeny v rámci retribučního soudnictví, nebyly, jak se později ukázalo, vždy úplně spravedlivé. Ve snaze o odstranění politických oponentů byly některé kauzy vykonstruované nebo alespoň přikrášlené tak, aby korespondovaly s názory tehdy již vedoucí komunistické strany.²⁸⁰ Týkalo se to zejména procesů s pravicovými politiky. Ovšem v kauze Antonína Kožíška ke zkreslení nedošlo. Novináři mají tu nevýhodu, že výkon jejich povolání za sebou zanechává jasné důkazy o jejich činnosti. A v případě Antonína Kožíška byly těchto důkazů v podobě novinových článků stovky.

V Kožíškově kauze bylo předloženo mnoho důkazů a předneseno mnoho svědectví, které mluvily proti němu. Protože se rád chlubil, a také rád vyhrožoval, měla jeho činnost řadu svědků, kteří neváhali ji před Národním soudem dosvědčit. Naopak důkazů a výpovědí v Kožíškův prospěch bylo poskrovnu. Svědectví lidí, kterým Kožíšek v době okupace údajně pomohl, nemohla převážit misky spravedlnosti na Kožíškovu stranu.

Antonín Kožíšek byl obžalován ze tří zločinů – ze zločinu proti státu, kterých se dopustil, stejně jako jeho kolegové obžalovaní novináři, tím, že veřejně propagoval fašistickou ideologii, dále tím, že se snížil k vojenské zradě. Poslední obvinění se týkalo zločinu proti osobám a Kožíšek jeho skutkovou podstatu naplnil tím, že svým udavačstvím způsobil smrt, poškození na těle nebo deportaci několika občanů protektorátu.

Kožíšek všechna tato obvinění odmítl. Připustil autorství některých článků, u jiných textů trval na tom, že mu byly předloženy německými místy a dán rozkaz k otištění. Závadné články, které sám napsal, psal údajně z příkazu Němců, anebo je psal tak, že čtenářům prý muselo být jasné, že ve člancích přehání, což činil schválně, aby okupanty dovedl k přesvědčení o své loajálnosti. S touto až absurdní obhajobou pochopitelně u poroty neuspěl, stejně jako neuvěřila tvrzení, že svou práci dělal proto, aby na jeho místo neusedl někdo jiný, horší. To byla oblíbená výmluva nejen mezi obžalovanými novináři, ale i mezi vyslychanými kolaboranty obecně. Nikde se ale nesečkala s přílišným úspěchem.

Ani strategie obžaloby tvrdící, že Kožíšek svou prací v novinách zastíral to, že ve skutečnosti pomáhal českým lidem i Židům v protektorátu, nenašla u poroty pochopení.

²⁸⁰ V parlamentních volbách 26. května 1946 zvítězila se 40 procent hlasů komunistická strana, poprvé v historii se dostala do vlády.

Jednoduše neexistovaly důkazy, které by toto tvrzení potvrdily, a Národní soud nenašel v Kožíškově případu žádnou polehčující okolnost, která by mohla mít vliv na vyměření mírnějšího trestu.

*

Doba německé okupace byla bezesporu jednou z nejtěžších zkoušek, jaké byl náš národ ve své historii vystaven. Šlo o zkoušku národního vědomí, pocitu sounáležitosti a víry v budoucnost národa, a také o zkoušku národního sebevědomí a charakteru jedinců. Ukázalo se, kdo je schopen obstát a kdo je naopak slabý, komu záleží na národu a komu naopak jde především o vlastní prospěch.

Někdy je obtížné s odstupem mnoha let posuzovat něčí činy a jejich motivy. To platí i pro žurnalisty a jejich činnost za okupace. Konkrétní případ novináře Antonína Kožíška, v letech 1939 až 1945 šéfredaktora dvou moravských a později jednoho pražského listu, ovšem nedává příliš prostoru k pochybám o jeho vině. Šlo o člověka nízkého charakteru, nezdravé ctižádosti, ochotného použít různých prostředků, aby dosáhl moci a peněz. V jeho případě mluví důkazy natolik jasně o jeho vině, že není potřeba pochybovat. Otázka, zda byl Antonín Kožíšek za německé okupace kolaborantem a aktivistou je zodpovězena po nahlédnutí do jeho spisu a po přečtení jeho článků vzniklých v oné době. Ano, Antonín Kožíšek byl kolaborantem, sám přinášel okupantům podněty k represím a zatýkání, byl aktivistou.

Otázkou, na kterou je možné se ptát, je otázka Kožíškovy motivace. Většina svědectví mluví pro to, že jí byl především osobní prospěch – peníze, moc, pocit vlastní důležitosti. Byla motivem i víra v ideologii nacismu a fašismu? Autorka práce se přiklání věřit spíše tomu, že v Kožíškově případě šlo o obecné uctívání moci a síly než o skutečný souhlas s myšlenkami hlásanými okupanty. Jednoduše se mu v té době nacismus hodil k tomu, aby dosáhl vytouženého hmotného i společenského úspěchu.

Použitá literatura, prameny a zdroje

Literatura

Bauer, František: České noviny za války. In: *Šest let okupace Prahy*. Orbis, Praha 1946, s. 71–80.

Beránková, Milena – Křivánková, Alena – Ruttkay, Fraňo: *Dějiny československé žurnalistiky. III. díl. Český a slovenský tisk v letech 1918–1944*. Novinář, Praha 1988.

Brandes, Detlef: *Češi pod německým protektorátem. Okupační politika, kolaborace a odboj 1939 – 1945*. Prostor, Praha 1999.

Černý, Václav: *Paměti II. Křik koruny české. Náš kulturní odboj za války*. Atlantis, Brno 1992.

Dolejší, Vojtěch: *Noviny a novináři. Z poznámek a vzpomínek*. Nakladatelství politické literatury, Praha 1963.

Drtina, Prokop: *Československo můj osud*. Melantrich, Praha 1991.

Feierabend, Ladislav Karel: *Politické vzpomínky I–III*. Atlantis, Brno 1994–1996.

Gebhart, Jan – Köpplová, Barbora – Kryšpínová, Jitka (eds.) a kol.: *Řízení legálního českého tisku v Protektorátu Čechy a Morava*. Karolinum, Praha 2010.

Gebhart, Jan – Kuklík, Jan: *Dramatické i všední dny protektorátu*. Themis, Praha 1996.

Gregorovič, Miroslav: *Kapitoly o českém fašismu. Fašismus jako měřítko politické dezorientace*. Nakladatelství Lidové noviny, Praha 1995.

Hroch, Miroslav a kol.: *Úvod do studia dějepisu*. SPN, Praha 1985.

Jech, Karel – Kaplan, Karel: *Dekrety prezidenta republiky 1940–1945, díl 1*. Doplněk, Brno 1995.

Končelík, Jakub – Cebe, Jan – Köpplová, Barbara: *Řízení tisku v letech 1939–1945: Analýza protektorátních tiskových porad*. In: *Mediální studia*, r. 2, č. 3, s. 272–291.

Končelík, Jakub – Köpplová, Barbara – Kryšpínová, Jitka (eds.): *Český tisk pod vládou Wolfganga Wolframa von Wolmara*. Karolinum, Praha 2003.

Kubíček, Jaromír – Šimeček, Zdeněk: *Brněnské noviny a časopisy*. Univerzitní knihovna v Brně a Archiv města Brna – Muzejní spolek. Brno 1976.

Kvaček, Robert – Chalupa, Aleš – Heyduk, Miloš: *Československý rok 1938*. Panorama, Praha 1988.

Pasák, Tomáš: Aktivističtí novináři a postoj generála Eliáše v roce 1941. In: *Československý časopis historický*, ročník 15, č. 2, s. 173–192.

Pasák, Tomáš: *Český fašismus 1922–1945 a kolaborace 1939–1945*. Práh, Praha 1999.

Pasák, Tomáš: K problematice české kolaborace a fašismu za druhé světové války. In: *Príspevky k dejinám fašizmu v Československu a Maďarsku*, Bratislava 1969, s. 129–156.

Pasák, Tomáš: *Pod ochranou říše*. Práh, Praha 1998.

Pasák, Tomáš: Problematika protektorátního tisku a formování tzv. skupiny aktivistických novinářů na počátku okupace. In: *Príspevky k dejinám KSČ*, r. 7, č. 1.

Pasák, Tomáš: *Soupis legálních novin, časopisů a úředních věstníků v českých zemích z let 1939–1945*. Univerzita Karlova, Praha 1980.

Sobota, Emil: *Co to byl protektorát*. Kvasnička a Hampl, Praha 1946.

Sobota, Emil: *Glossy*. Jan Leichert, Praha 1946.

Uhlíř, Jan Boris – Kaplan, Jan: *Praha ve stínu hákového kříže*. Ottovo nakladatelství, Praha 2005.

Večeřa, Pavel: Ošemetné Scylly a zrádné Charybdy na stránkách českých tištěných médií za německé okupace (1939–1945). In: *Mediální studia*, r. 2, č. 3.

Vykoupil, Libor: *Slovník českých dějin*. Brno, Georgetown 1994.

Zieris, Karel F.: Očista novinářského stavu. In: *Věstník Svazu českých novinářů* 4/1947, ročník 1, s. 8.

Zdroje

Národní archiv v Praze (NA), fond Národní soud (NS):

NA, fond NS, sg. 6/47, karton 109

NA, fond NS, sg. 6/47, karton 110

NA, fond NS, sg. 6/47, karton 111

NA, fond NS, sg. 6/47, karton 115

Dobový tisk

Čin (14.–27. března 1947)

Lidová demokracie (13.–28. března 1947)

Mladá fronta (9.–28. března 1947)

Obrana lidu (13.–28. března 1947)

Právo lidu (13.–28. března 1947)

Rovnost (11.–27. března 1947)

Rudé právo (13.–28. března 1947)

Svobodné slovo (9.–26. března 1947)

Zemědělské noviny (12.–28. března 1947)

Jmenný rejstřík

B

Bareš, Arnošt 21
Bauer, František 14, 27, 30
Benčák, Jaroslav 72
Beneš, Edvard 15, 18, 34—35, 38, 40,
66—67, 77, 85, 87
Beránková, Milena 15, 23
Brandes, Detlef 14
Buben, Václav 14
Burda, Josef 33

C

Cebe, Jan 16—17, 19, 24
Cincibus, Josef 50, 61, 90
Crha, Václav 7, 30—32, 52, 55

Č

Černý, Václav 15

D

Dobiáš, Jindřich 25
Dolejší, Vojtěch 16, 30, 32—33, 39—40,
48—49, 59
Donner, Bohdan 58
Dörfel, Gustav ... 17, 59—60, 63, 65, 91, 95
Drašnar, Josef 43—44, 47, 86
Dresler, Václav 102
Drtina, Prokop 15, 26

E

Ečer, Bohuslav 83
Eliáš, Alois 27, 31—32, 67, 76—77

F

Feierabend, Ladislav 15
Fiala, Václav 83
Filipínský, Jan 41, 99
Finger, Antonín 16
Franco, Francisco 44
Frank, Karl Hermann 25, 68, 76, 88
Fršlínek, Antonín 59, 89

G

Gajda, Radola 61, 65
Gebhart, Jan 14, 16, 25—26, 47, 54—55
Golian, Ján 57, 88—89
Götz-Tschermak, Wolfgang 50, 76

Gregor, Jaroslav 61, 86
Gregorovič, Miroslav 15
Gregory, Karl von 21, 23, 25, 48, 51,
53, 83
Greplová, Marta 42
Hácha, Emil 20, 27—28, 31—32, 34,
65—66, 77, 81

H

Halík, Rudolf 39
Henlein, Konrád 21
Heydrich, Reinhard 25, 27, 32, 40
Hitler, Adolf 20, 34, 68
Hodža, Milan 83
Hroch, Miroslav 11—12
Hubená, Berta 82

CH

Chodil, Ladislav 59, 89
Chvalkovský, František 20

J

Janík, František 72, 101
Jech, Karel 18, 34, 36—38, 91
Jelínek, Harry 53
Jiříkovský, Václav 84—87, 101
Judex, Oskar 51

K

Kaplan, Jan 15, 18, 34, 36—38, 59—60,
91—92
Kaplan, Karel 18, 34, 36—38, 91
Kaplan, Karel 40
Keidusch, Zikmund 61
Khás, Ladislav 30
Koch, Valerián Valter 43, 47
Komůrka, Bohumil 79
Končelík, Jakub 16—19, 24
Konopa, Václav 59
Kopa, Jaroslav 81
Köpplová, Barbara 16—17, 19, 24, 47,
54—55
Koudele, Zdeněk 93
Kožíšek, Antonín Jaromil 4—5, 7—13, 17,
30—33, 39—63, 65—105
Kožíšek, Julius 41
Kožíšková, Marie 41

Krychtálek, Vladimír..... 7, 27, 30–32, 40,
53, 55–56
Kryšpínová, Jitka..... 16, 24, 47, 54–55
Křemen, Jaroslav..... 7, 30–32, 40, 52,
55, 72
Křepela, Pavel52, 72
Křivánková, Alena 15, 23
Kříž, Alois .. 17, 31, 40, 53, 59–63, 65, 68,
72–73, 91, 95–97
Křížek, Václav.....59
Kubelka, Václav78
Kuklík, Jan 14, 25–26

L

Lang, Walter.....53
Lažnovský, Karel 7, 31–32, 55–56
Leitgeb, Adolf88–89
Lessardová, Františka.....42
Linek, Josef59
Lischka, Rudolf50, 75, 93
Masaryk, Jan.....45–46
Mastný, Vojtěch74
Melč, Ctibor24–25, 53–54
Moravec, Emanuel .24–25, 27, 45, 56, 70,
81–82
Moravec, Lubor.....70, 81–82

N

Nejedlý, Vilém52, 100
Němec, Josef59
Neshyba, Čeněk..... 43, 49, 70–71
Neumannová, Jarmila.....50
Novák, Rudolf.. 17, 31, 33, 40, 53, 59–63,
65–66, 78, 91, 95–97

O

Osuský, Štefan.....83

P

Paleček, Pavel.....40
Pasák, Tomáš..... 14, 16, 19–24, 26–28,
30–31, 33, 40
Paulus, František30
Pavlíček, Václav34
Peiger, František.....70
Pelíšek, Jaroslav 53, 55–57, 65–67, 72
Pištelák, Bohumil 43, 44, 47–52, 70, 74
Prokop, František32, 94, 98
Průcha Augustin58

Q

Quisling, Vidkun..... 28

R

Režný, Karel 30
Richter, Erich 53
Richter, Willi 53
Rudolf, Josef..... 41, 43, 47, 50
Ruttkay, Fraňo 15, 23
Ryba, Vladimír..... 7, 30–31, 52, 55
Rys-Rozsévač, Jan 82

S

Scheinost, Jan..... 32, 53, 57, 68, 88, 90,
94, 98
Schetke, Richard 72
Schmoranz, Zdeněk 20–21
Sís, Vladimír 30
Skřivan, Josef..... 84–87, 101
Sládek, Josef 59
Sobota, Emil..... 14
Söhnel, Arthur..... 25, 53
Stříbrný, Jiří 51–52, 70
Sviták, Jan..... 53
Svoboda, František..... 78
Svoboda, Jindřich..... 78

Š

Šafránek, Zdeněk 61, 80–81, 102
Šlégl, Čeněk 53
Šourek, Emil 17, 59–60, 63, 65, 91,
95–97
Šrámek, Jan..... 83
Štancl, Otto 51

T

Tržický, František 59

U

Uhlíř, Jan Boris 15

V

Vajtauer, Emanuel 7, 31–32, 40
Vala, Jaromír..... 45
Večeřa, Pavel 28–29
Vejchoda, Ladislav 59
Viest, Rudolf..... 57, 87–89
Víšek, Václav 71

Vrba, Jan.....94, 98
Vykoupil, Libor 15, 26–27, 34–35,
38–39, 56

W

Werner, Karel 7, 30–31, 40, 51, 55, 57,
68, 72, 88, 90
Wolf, Martin Paul.....25, 53, 57, 81, 88
Wolfram von Wolmar, Wolfgang .. 21–25,
48, 51, 53–55, 57

Z

Zástěra, Zdeněk33
Zieris, K. F.39

Věcný rejstřík

A

aktivismus..... 4, 25– 28, 31, 39, 70, 91–92
aktivisté7–8, 17, 22–23, 26–31, 33,
39, 59, 84, 89–90, 96

C

cenzura 4, 19, 21–22

Č

Česká liga proti bolševismu37, 52,
69, 81, 93

F

fašismus....14 24, 27, 40, 57, 72, 86, 88, 91

G

gestapo....20, 22 42, 47, 49, 53, 66–67, 71–
74, 77, 80, 94

Globus4, 10, 40, 41–46, 48, 53, 57,
65– 66, 69, 73

CH

chlebičková aféra.....31

K

kolaborace ...4– 5, 7– 9, 14, 25– 28, 32, 38,
80, 91–92

koncentrační tábory ..32, 39, 42, 53, 66, 70,
74, 79

konformismus.....27

L

Lidová demokracie17, 87, 90

M

Mladá fronta17, 57–58, 87–88

Moravská orlice....7, 16, 29, 31, 41, 45–46,
49,

Moravské noviny..7, 16–17, 29, 31, 41–42,
45–47, 49, 56–57, 63, 66, 69, 73, 79, 93

N

Národní soud4, 7, 9, 11, 16, 26, 30,
37–38, 47, 65, 75, 76, 78, 82–83, 85–87,
89, 94–96

Národní souručenství 26, 30, 75, 76, 93
Národního svazu novinářů 14, 26, 28,
38, 52, 57, 62, 69, 93

O

Obrana lidu 58, 87, 88
odboj 5, 14, 23, 29–30, 33–34, 60,
62–64 71–72, 78, 83, 94–95

okupace 4, 6–10, 12–14, 16–29, 31, 33,
38, 40, 42, 44,46, 48, 57, 60–61, 66–68,
71–72, 84, 91, 94–96

P

Polední list 4, 7, 17, 29, 31, 48–49, 55,
62–63, 66, 69, 73–74, 94

Právo lidu..... 87

R

retribuční dekrety 4, 34, 36–38, 86

retribuční soudnictví ... 8, 17, 33, 36–37, 95

Rovnost 17, 40, 87, 89

Rudé právo 17, 56, 87–88

S

Svobodné slovo..... 17, 87, 89–90

T

Tempo 10, 48–49, 53, 65–66, 69, 73, 76

tiskové konference 4, 15–16, 19, 22–23,
50–51, 69–70

tiskový odbor 13, 15, 19–20, 22–23,
49–50, 74

U

Úřad říšského protektora..... 20–22, 24,
29–30, 48, 62

V

Vlajka..... 5, 31–32, 37, 52, 56, 59, 62,
75–76, 93

Z

Zemědělské noviny 17, 57, 8– 88

Anotace

Diplomová práce s názvem *Novinář A. J. Kožíšek před Národním soudem* se zabývá procesem, v jehož rámci v březnu 1947 Národní soud zkoumal, zda Antonín Jaromil Kožíšek (*1905–†1947), bývalý šéfredaktor brněnských *Moravských novin* a *Moravské orlice* (1939–1943) a pražského *Poledního listu* (1943–1945), v období protektorátu propagoval fašistické a nacistické hnutí, provinil se zločinem vojenské zrady a udavačství. V úvodu práce je přiblížen historický kontext, tiskové poměry v protektorátu, Kožíškova činnost před 15. březnem 1939, problematika novinářské kolaborace a aktivismu a také poválečné retribuční soudnictví. Ve stěžejní části práce se autorka zaměřila především na činnost A. J. Kožíška v období německé okupace a na průběh celého soudního líčení s obžalovaným novinářem.

Antonín Jaromil Kožíšek byl Národním soudem uznán vinným ze zločinů propagace nacismu, vojenské zrady a denunciantství, jejichž následkem došlo k omezení svobody či újmě na majetku, zdraví či životě mnoha obyvatel protektorátu. Kožíškovi byl vyměřen nejvyšší trest, který byl také bezprostředně po vynesení rozsudku vykonán. Soud v Kožíškově případě nenašel žádné polehčující okolnosti, ačkoliv obžalovaný do samého konce procesu nepřiznal většinu obvinění a trval na své nevině.

Klíčová slova: aktivismus, denunciace, kolaborace, Moravská orlice, Moravské noviny, Národní soud, Polední list, Protektorát Čechy a Morava, protektorátní žurnalistika, retribuční soudnictví, tiskové porady

Summary

The topic of the diploma thesis *A. J. Kožíšek, The Journalist, in the National Court* deals with the process of March 1947 in which the National Court tried case of Antonín Jaromil Kožíšek (*1905–†1947), the former editor in chief of *Moravské noviny* and *Moravská orlice* (1939-1943) and Prague *Polední list* (1943-1945). The court examined the possible propagation of fascist and nazi organisations as well as military treason and denunciation of A.J. Kožíšek. The thesis opens with the historical context of the events and the conditions of the journalism in the Protectorate. Further, the introduction informs on Kožíšek's activity prior

to 15th March, 1939, the question of the collaboration and activism as well as the post-war retributive judicature. The main part consists of information on Kožíšek's activity during the Nazi occupation and later focuses on the trial itself.

Antonín Jaromil Kožíšek was found guilty of propagation of Nazism, military treason and denunciation. The restraint, loss of property, body harm and death of many civilians were found as consequences of the committed crimes. He was sentenced to maximum punishment that was executed immediately. The court did not find any extenuating circumstances although the accused had not confessed to the most of the accusations and he had persisted on his innocence.

Keywords: activism, denunciation, collaboration, Moravská orlice, Moravské noviny, The National Court, Polední list, The Protectorate of Böhmen-Mären, protectorate journalism, retributive judicature, press conference

Příloha

Seznam obrázků

Obrázek č. 1: Antonín Jaromil Kožíšek (zdroj: NA)

Obrázek č. 2: Titulní strana Kožíškovy knihy Moře bídy (zdroj: NA)

Obrázek č. 3: Kožíškův článek v Poledním listu (zdroj: NA)

Obrázek č. 4: Kožíškův článek v Moravské orlici (zdroj: NA)

Obrázek č. 5: Kožíškův článek v Moravských novinách (zdroj: NA)

Obrázek č. 6: Kožíškův dopis Krajskému výboru Národního souručenství (zdroj: NA)

Obrázek č. 7: Kožíškův dopis Janu Rozsévači-Rysovi (zdroj: NA)

Obrázek č. 8: Dopis Lubora Moravce Janu Rozsévači-Rysovi týkající se A. J. Kožíška (zdroj: NA)

Obrázek č. 9: Dopis Lubora Moravce Ústřednímu organizačnímu vedoucímu Vlajky (zdroj: NA)

Obrázek č. 10: Anonymní dopis A. J. Kožíškovi (zdroj: NA)

Obrázek č. 11: Rozhovor s A. J. Kožíškem v Moravské orlici (zdroj: NA)

Obrázek č. 12: Zápis ze zadržení A. J. Kožíška, část 1 (zdroj: NA)

Obrázek č. 13: Zápis ze zadržení A. J. Kožíška, část 2 (zdroj: NA)

Obrázek č. 14: Zpráva o pověsti A. J. Kožíška, část 1 (zdroj: NA)

Obrázek č. 15: Zpráva o pověsti A. J. Kožíška, část 2 (zdroj: NA)

Obrázek č. 16: Titulní strana obžalovacího spisu v procesu s A. J. Kožíškem a spol. (zdroj: NA)

Obrázek č. 17: Titulní strana trestního oznámení na A. J. Kožíška (zdroj: NA)

Obrázek č. 18: Titulní strana zápisu z hlavního líčení procesu s A. J. Kožíškem a spol. (zdroj: NA)

Obrázek č. 19: Rozsudek v procesu s A. J. Kožíškem a spol., část 1 (zdroj: NA)

Obrázek č. 20: Rozsudek v procesu s A. J. Kožíškem a spol., část 2 (zdroj: NA)

Obrázek č. 21: Rozsudek v procesu s A. J. Kožíškem a spol., část 3 (zdroj: NA)

Obrázek č. 22: Rozsudek v procesu s A. J. Kožíškem a spol., část 4 (zdroj: NA)

Obrázek č. 23: Kožíškova žádost o milost, část 1 (zdroj: NA)

Obrázek č. 24: Kožíškova žádost o milost, část 2 (zdroj: NA)

Obrázek č. 25: Kožíškova žádost o milost, část 3 (zdroj: NA)

Obrázek č. 26: Záznam o výkonu trestu na A. J. Kožíškovi, Aloisi Křížovi a Rudolfu Novákovi (zdroj: NA)